

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

**Το χρονικό της μεγάλης κρίσης: Από την κρίση του 1929 έως την
τρέχουσα διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση.
Ο γενικότερος αντίκτυπος.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Κολιζέρα

A.M: 1213MO88

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Χ. Παπάζογλου - Καθηγητής, Επιβλέπων

Δ. Σιδέρης - Επίκουρος Καθηγητής

Γ. Στασινόπουλος - Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2015

Copyright © Δήμητρα Κολιζέρα, 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Αφιέρωση

Η Ελλάδα επιζεί ακόμα, επιζεί νομίζω μέσα από διαδοχικά θαύματα.

Νίκος Καζαντζάκης

Η παρούσα Διπλωματική εργασία αφιερώνεται σε όλους τους Έλληνες που όρθιοι
στέκονται ακόμα.....

Ευχαριστίες

Η παρούσα Διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε με την πολύτιμη βοήθεια του επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χρήστο Παπάζογλου τον οποίο θέλω να ευχαριστήσω πάρα πολύ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	8
1.ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 1928 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	
1.1 Γενική αναφορά.....	9
1.2 Η κρίση του 1929 και οι συνέπειες στην οικονομική πολιτική.....	10
1.3 Οι πετρελαϊκές κρίσεις.....	12
1.4 Η αύξηση της σημασίας του χρηματοπιστωτικού τομέα και η πολιτική αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.....	14
2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ. ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 1928 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	
2.1 Η περίοδος του Μεσοπολέμου 1928-1941.....	16
2.2 Η περίοδος της Κατοχής 1941-1944.....	21
2.3 Σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες 1953-1971.....	24
2.4 Η πορεία προς τη σταθεροποίηση και η ένταξη στο Ευρώ 1984-2001.....	25
3.ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ	
3.1 Η ένταξη στην ΟΝΕ- Νέο περιβάλλον για την οικονομία.....	35
3.2 Η Ελληνική οικονομία ευάλωτη στην νέα κρίση.....	37
4.Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ 2008-2009	
4.1 Η Διεθνής διάσταση.....	40
4.2 Η έναρξη της κρίσης στην Ελλάδα, ως περιφερειακό αντίκτυπο μιας παγκόσμιας κρίσης (2008-2009).....	43
4.3 Αίτια πρόκλησης της σύγχρονης ελληνικής οικονομικής κρίσης.....	45

4.4,Συνέπειες της τρέχουσας οικονομικής κρίσεως στην Ελλάδα και διεθνώς.....	47
5. ΤΟ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ	
5.1 Η γενικότερη θέση και ο ρόλος των τραπεζών (κεντρικής και εμπορικών) στην τρέχουσα συγκυρία.....	49
5.2 Οι οικονομικές επιπτώσεις στην χρηματοδότηση της λειτουργίας των επιχειρήσεων εν καιρώ κρίσης	52
5.3 Η αρνητική επίδραση της διανυόμενης οικονομικής κρίσης στην χρηματοδότηση των επιχειρήσεων.....	54
6. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ	
6.1 Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ. Ο ρόλος και παρεμβάσεις του ευρωσυστήματος 2008-2010.....	56
6.1.1 Η σύγκριση με τις ανάλογες κινήσεις του Αμερικανού Κεντρικού Τραπεζίτη.....	60
6.2 Κατεύθυνση προς το μνημόνιο.....	64
6.3 Η Ελλάδα στα πρόθυρα χρεοκοπίας. Πρώτο και Δεύτερο μνημόνιο	66
7. Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ 1929 ΚΑΙ 2008. Ο ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ	
7.1.Η κρίση του 1929 σε σύγκριση με την κρίση 2008.....	70
7.2 Ο Κοινωνικός αντίκτυπος της σύγχρονης ελληνικής οικονομικής κρίσης.....	72
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διεθνείς οικονομικές κρίσεις , οι προηγούμενες αλλά και οι τωρινές, κατέδειξαν ότι αποτελούν μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης, κατά την οποία ο ρόλος του κράτους στην οικονομία παραμένει πάντοτε αναγκαίος. Είναι το τελευταίο καταφύγιο στο οποίο προσφεύγουν και οι κυρίαρχοι της αγοράς, όταν κινδυνεύουν να καταστραφούν από την κατάρρευση των δημιουργημάτων τους στο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα. Αλλά το κράτος είναι και το τελευταίο όπλο των πολλών, όταν συμπαρασύρονται στην καταστροφή της, όντες αμέτοχοι σ' αυτήν ή θύματά της. Οι μεν πρώτοι χρησιμοποιώντας πολλές φορές αθέμιτα μέσα, προσπαθούν να πιέσουν καταστάσεις και να χειραγωγήσουν το κράτος, ενώ οι δεύτεροι κυρίως με διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις προσπαθούν να βρουν το δίκιο τους .

Η μεγάλη κρίση του 1929, οι πετρελαϊκές κρίσεις αλλά και αυτή που βιώνουμε σήμερα, ήταν απρόβλεπτες και οι επιπτώσεις τους μη αναμενόμενες. Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση παίζει σημαντικό ρόλο της διαφοράς μεταξύ σήμερα και πριν από 85 χρόνια περίπου. Σήμερα που όλες οι παγκόσμιες οικονομίες συνδέονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μεταξύ τους, τα οικονομικά προβλήματα μιας χώρας επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και τις οικονομίες των άλλων κρατών

Λέξεις κλειδιά

Οικονομική Κρίση, Κραχ 1929, πετρελαϊκές κρίσεις, χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ευρώπη και Ελλάδα, ΟΝΕ, νομισματική πολιτική , κρίση, μνημόνια

ABSTRACT

The international financial crises, the previous and the current, demonstrated that they are a world situation threatened recession, during which the role of the state in the economy is always necessary. It is the last refuge where recourse and the masters of the market, when are damaged by the collapse of their creations in the financial and banking sector. But the state is the ultimate weapon of many when entrained in destroying, being indifferent to it or victims. Whilst the first often using unlawful means, trying to push situations and manipulate the state, while the latter mostly with protests and demonstrations trying to find the right.

The great crisis of 1929, the oil crises and that we are experiencing today, was unpredictable and unexpected consequences. Moreover, globalization plays an important role for the difference between now and before about 85 years. Now that all global economies are linked in one way or another among them, the economic problems of a country directly or indirectly affect the economies of other Member

Keywords

Economic Crisis, Crash 1929 oil crises, the financial system, Europe and Greece, EMU, monetary policy, crisis, memoranda

1.ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 1928 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

1.1 Γενική αναφορά

Θέλοντας να αναφερθούμε στα σημαντικότερα πολιτικοοικονομικά γεγονότα θα ξεκινήσουμε από την κρίση του Μεσοπολέμου, που εκτός από οικονομική, ήταν και πολιτική-ιδεολογική, καθώς πολλοί άνθρωποι αμφισβητούσαν τη δυνατότητα των φιλελεύθερων δημοκρατιών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα.

Η παγκόσμια οικονομία ήρθε αντιμέτωπη με τρεις μεγάλες κρίσεις. Η πρώτη ήταν την περίοδο 1929-1933, το περίφημο Κραχ και την μεγάλη ύφεση που προκάλεσε. Οι συνέπειες τότε στις ΗΠΑ ήταν τεράστιες, κυρίως, στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής καθώς υπήρχαν εκατομμύρια άνεργοι και η χρεοκοπία μικρομεσαίων επιχειρήσεων ήταν ανεξέλεγκτη. Τη λύση βεβαίως έδωσε ουσιαστικά ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Η δεύτερη κρίση του 1970 οφείλεται στον πόλεμο του Βιετνάμ. Εδώ η προσφυγή στον πόλεμο δεν έσωσε αλλά χειροτέρεψε τα πράγματα λόγω της ήττας των ΗΠΑ και της απώλειας του κύρους τους. Ακολούθησε η πετρελαϊκή κρίση του 1973, που οδήγησε στην απόφαση για το «μυστικό πόλεμο» εναντίον των σοσιαλιστικών χωρών, την επανάκτηση του ελέγχου του τρίτου κόσμου και των βασικών ενεργειακών πηγών. Η προσπάθεια αποδείχθηκε επιτυχής, αφού το σοσιαλιστικό στρατόπεδο κατέρρευσε. Η σημερινή χρηματοπιστωτική κρίση θεωρείται ότι είναι κατά 400 φορές μεγαλύτερη ως προς τις ζημιές σε σχέση με αυτή του 1929.

Οι οικονομικές κρίσεις που συγκλόνισαν και συγκλονίζουν τον κόσμο, παρά το γεγονός ότι σχεδόν 85 χρόνια μεσολάβησαν από το περίφημο "κραχ" του 1929 μέχρι τη σημερινή κρίση που επίκεντρο είχαν τα "δάνεια των φτωχών" εξ Αμερικής, τα αίτια τόσο αυτών όσο και των άλλων, ενδιάμεσων, κρίσεων παραμένουν τα ίδια. (Κολιόπουλος Ι.Σ.,2001)

1.2 Η κρίση του 1929 και οι συνέπειες στην οικονομική πολιτική

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκησε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται τον 21ο αιώνα ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι μια οικονομική καταστροφή.

Η «Μεγάλη Ύφεση», όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, σύμφωνα με τους αναλυτές προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό Κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Το τέρμα της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939. Η κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επηρεάστηκε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εισοδήματα, τα έσοδα από φόρους, οι τιμές και τα κέρδη. Η οικονομία πόλεων ανά τον κόσμο επλήγη, ιδίως εκείνων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη βαριά βιομηχανία. Οι κατασκευές πάγωσαν, οι αγροτο-κτηνοτροφικές εργασίες υποχώρησαν λόγω πτώσης των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Με τη ζήτηση σε διαρκή υποχώρηση, σε συνδυασμό με την έλλειψη εναλλακτικών εργασιών, περιοχές που εξαρτιόνταν από τον πρωτογενή τομέα όπως εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου υπέφεραν ακόμη περισσότερο.

Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφάρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζώη πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα. Σε ορισμένα κράτη, οι απελπισμένοι πολίτες στράφηκαν προς δημαγωγούς εθνικιστές, όπως τον Αδόλφο Χίτλερ, με αποτέλεσμα την έναρξη του 2ου παγκοσμίου πολέμου.

Η κρίση του 1929 σηματοδότησε μια γενικευμένη κατάρρευση της παραγωγής στο σύνολο σχεδόν του εκβιομηχανισμένου κόσμου (με εξαίρεση την ΕΣΣΔ και την Ιαπωνία). Στο αποκορύφωμα της κρίσης το 1932, η βιομηχανική παραγωγή στις ΗΠΑ, στη Γερμανία έχει μειωθεί σχεδόν στο 50%, όπως σχεδόν και στο σύνολο του βιομηχανοποιημένων χωρών της εποχής οι οποίες κατά μέσο όρο είχαν πτώση 40%. Η ΕΣΣΔ ριγμένη στη διαδικασία της βαριάς εκβιομηχάνισης, αποκομμένη από τον υπόλοιπο κόσμο και σύμβολο του σοσιαλιστικού δυναμισμού της εποχής, δεν υπέστη

τον παραμικρό κλονισμό στην οικονομία της. Η Ιαπωνία μια μικρή κάμψη, ενώ η Γαλλία, παρουσίασε την μεγαλύτερη κάμψη της λίγο αργότερα, το 1935.

Η ανάκαμψη ξεκινάει δειλά – δειλά στα τέλη του 1932, αλλά πάλι με μικρούς ρυθμούς και όχι στο σύνολο των χωρών. Από το τέλος του 1938 και μετά, μέσα σε ένα επανεξοπλιζόμενο κόσμο στον οποίο κυριαρχεί μια δυναμική στον βιομηχανικό τομέα. Σε μια Ευρώπη που “ετοιμάζεται” για τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι δείκτες της ανεργίας αφορούν το εκατοστιαίο ποσοστό του συνόλου των ανέργων επί του συνόλου του ενεργού πληθυσμού (δηλ. όσοι είναι ικανοί και επιθυμούν να εργαστούν). Γίνονται αναφορές ακόμα και για ποσοστά τα οποία υπερβαίνουν το 30%, ωστόσο αυτά τα νούμερα αφορούν μεμονωμένες περιοχές ή πόλεις. Ενώ σε άλλες περιπτώσεις συγκεκριμένους κλάδους με κύριο παράδειγμα τον κλάδο της βιομηχανίας. Γενικά στο σύνολο και σε παγκόσμιο επίπεδο (πλην ΕΣΣΔ) το ποσοστό ξεπερνά κατά πολύ το 15% σε επίσημα νούμερα, επίσης πρέπει να αναφερθεί που ο ενεργός αγροτικός πληθυσμός παραμένει εκτός ανεργίας, αλλά ζει σε κατάσταση εξαθλίωσης και η κοινωνική πρόνοια είναι ανύπαρκτη.

Επίσης την δεκαετία του '20 υπήρχε η τάση να ορίζουν τον άνεργο ως πρόσωπο που έχει απολέσει τη θέση εργασίας του, γεγονός που είχε ως συνέπεια μια περιορισμένη οπτική και καταγραφή της ανεργίας των νέων, όπως και ένα μεγάλο μέρος του γυναικείου πληθυσμού. Συνεπώς τα στοιχεία που παρατίθενται εδώ δεν είναι παρά οι ελάχιστες εκτιμήσεις. Το κύριο γεγονός που πρέπει να εκτιμηθεί, είναι η μεγάλη αύξηση της ανεργίας κατά τα έτη 1929 – 1932 και ότι το γεγονός ότι δεν την διαδέχτηκε, με εξαίρεση την Γερμανία, καμία συμμετρική ανόρθωση της. Στις ΗΠΑ συγκεκριμένα το ελάχιστο 10% ανεργίας, παραμένει ως τα τέλη του 1936. (Galbraith, John Kenneth, 2000)

Στην Ελλάδα η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου υπέστη ασφαλώς τις επιπτώσεις από το Κραχ, όχι βεβαίως στο μέγεθος που τις εβίωσαν οι ΗΠΑ, κυρίως λόγω της ελάχιστης βιομηχανικής δραστηριότητας που υπήρχε, αλλά σε μεγάλο βαθμό.

Για την αντιμετώπιση της κρίσης, ο Ελ Βενιζέλος κινήθηκε κυρίως προς τρεις κατευθύνσεις. Στις μειώσεις μισθών στην αύξηση φόρων και στην αντιμετώπιση κερδοσκοπίας

Η ελληνική οικονομία επλήγη επειδή βασιζόταν στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, για τα οποία μειώθηκε η ζήτηση και στα εμβάσματα των μεταναστών, τα οποία άρχισαν ταυτόχρονα να μειώνονται εντόνως. Επίσης σημαντικός λόγος ελλείψεως κεφαλαίων ήταν ότι η χώρα μας έχασε οριστικά ποσά που τις είχαν επιδικαστεί τα προηγούμενα χρόνια από τις Γερμανικές επανορθώσεις, χρήματα τα οποία προοριζόνταν για οικονομική ανάπτυξη και χρηματοδότηση δημοσίων έργων.

1.3 Οι πετρελαιϊκές κρίσεις

Οι σημαντικότερες κρίσεις που έπληξαν τη διεθνή οικονομική κοινότητα κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα συνέβησαν το 1973 και το 1979 αντιστοίχως. Πιο συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 1973 το Ισραήλ δέχτηκε επίθεση από τρεις αραβικές χώρες βυθίζοντας την περιοχή σε χάος για πολλοστή φορά. Οι αραβικές χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ, για να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στις ΗΠΑ και στην Ολλανδία, που αποκάλυπτα υποστήριζαν το Ισραήλ, επέβαλαν εμπάργκο στην αποστολή πετρελαίου στις δύο αυτές χώρες. Το τελευταίο γεγονός σε συνδυασμό με τη δυσκολία διακίνησης του πολύτιμου προϊόντος είχε ως αποτέλεσμα οι τιμές να εκτιναχθούν στα ύψη. Η δραματική αυτή άνοδος των τιμών (από 3 δολάρια το βαρέλι το 1973 σε 20 δολάρια το Μάρτιο του 1974) είχε άμεσο αντίκτυπο στις τιμές άλλων προϊόντων. Οι χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ αύξησαν τις τιμές στις μεγάλες εταιρίες πετρελαιοειδών, οι οποίες μετακύλησαν, μέσω διυλιστηρίων και πρατηρίων, τις αυξήσεις αυτές στους τελικούς καταναλωτές. Οι παραπάνω αυξήσεις διαχύθηκαν στα υπόλοιπα προϊόντα - με πρώτα εκείνα που επηρεάζονται άμεσα από την τιμή των πετρελαιοειδών, όπως τα πλαστικά, βυθίζοντας την παγκόσμια οικονομία σε ύφεση. Οι επενδύσεις μειώθηκαν και η συνολική ζήτηση παρουσίασε δραματική κάμψη. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των περισσότερων κρατών παρουσίασε έλλειμμα.

Οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο ήταν εκείνες που εξαρτιόνταν ενεργειακά αποκλειστικά από εισαγωγές πετρελαίου και δεν διέθεταν άλλες πηγές ενέργειας (για παράδειγμα η Ιταλία και η Ιαπωνία). Η πρώτη πετρελαιϊκή κρίση, όπως συνηθίζεται να ονομάζεται, οδήγησε σε τρομακτική άνοδο του πληθωρισμού και τη διεθνή οικονομία σε μακροχρόνια ύφεση.

Οι δυτικές κυβερνήσεις, ξαφνιασμένες και απροετοίμαστες αρχικά, αντέδρασαν με επεκτατικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές. Αύξησαν δηλαδή την ποσότητα χρήματος και τις κρατικές δαπάνες, με σκοπό να τονώσουν τη ζήτηση. Τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν άμεσα, βοήθησαν όμως τη διεθνή οικονομική κοινότητα να ανακάμψει σταδιακά από την ύφεση. Εκείνο όμως που στάθηκαν ανίκανες να αντιμετωπίσουν, ήταν η υψηλή ανεργία που δημιουργήθηκε. Η πτώση του Σάχη του Ιράν το 1979 και η άνοδος στην εξουσία των φανατικών μουσουλμάνων σήμανε την αρχή ενός δεύτερου "γύρου" ανόδου των τιμών του μαύρου χρυσού, λόγω της διακοπής των εξαγωγών πετρελαίου από την Περσία και της αναταραχής που δημιουργήθηκε. Οι τιμές πήραν για άλλη μια φορά την ανιούσα, από 13 δολάρια το βαρέλι το 1978 σε 32 δολάρια στις αρχές του 1980.

Τα κράτη, φοβούμενα περαιτέρω κλιμάκωση των διεθνών καταστάσεων, προέβησαν σε αποθεματοποίηση του πετρελαίου που είχαν υπό την κατοχή τους, με αποτέλεσμα η τιμή του να αυξηθεί ακόμα περισσότερο. Τα αποτελέσματα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης ήταν περίπου ίδια με εκείνα του 1973, αλλά με διαφορετική ένταση και διάρκεια για κάθε χώρα. Περισσότερο επλήγησαν οι αναπτυσσόμενες μη πετρελαιοπαραγωγές χώρες, οι οποίες παρουσίασαν για άλλη μια φορά έλλειμμα στο ισοζύγιο τους. Ο πληθωρισμός και η ανεργία αυξήθηκαν πάλι, μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που οι κυβερνήσεις υιοθέτησαν αντιπληθωριστικές πολιτικές, θεωρώντας τον πρώτο ως την μεγαλύτερη πληγή της παγκόσμιας οικονομίας. Ακολούθησαν δηλαδή διαφορετική οικονομική πολιτική από εκείνη του 1973. Οι δυτικές οικονομίες πάντως, μάλλον άργησαν να "ξεφύγουν" από την κρίση (παρ' όλο που δεν ήταν πρωτόγνωρο φαινόμενο για αυτές για να ξανακυλιστούν σε νέο τέλμα δύο έτη μετά το 1981). Από το 1950 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1970, οι οικονομίες αναπτύσσονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού. Όμως οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1972 και 1979 έδωσαν το έναυσμα για τον στάσιμο-πληθωρισμό (δηλαδή ταυτόχρονα υψηλό πληθωρισμό και ανεργία) της δεκαετίας του 1970. Το ποσοστό της ανεργίας στις ανεπτυγμένες χώρες έφτασε σε ύψη που θύμιζαν τη Μεγάλη Κρίση του Μεσοπολέμου στην περίοδο 1981-83. (Hirsch, Robert L. 1987)

1.4 Η αύξηση της σημασίας του χρηματοπιστωτικού τομέα και η πολιτική αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης

Η ορθολογική προσέγγιση και εξήγηση των αιτιών μιας οικονομικής κρίσης (π.χ. ύφεσης, υπερπληθωρισμού, συναλλαγματικής ή χρηματοπιστωτικής κρίσης) δεν έχει μόνον γνωσιολογική αξία. Είναι επιπλέον ιδιαίτερος σημαντική για τη δημιουργία μεθόδων και δεικτών πρώιμης προειδοποίησης, για τη λήψη μέτρων πρόληψης και αποτελεσματικής καταστολής.

Οι οικονομολόγοι, όμως, φαίνεται πως είτε λόγω της δογματικής τους προσήλωσης, είτε λόγω αποκλινουσών μεθόδων έρευνας και παρατήρησης, διαφωνούν συστηματικά και σταθερά στις αναλύσεις τους, αλλά και στις προτάσεις πολιτικής. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι 85 χρόνια περίπου μετά την έναρξη της κρίσης του 1929, δεν έχει βρεθεί μία ενιαία και κοινή ερμηνευτική προσέγγιση αυτής. Η διαμάχη μεταξύ της κενσσιανής, μονεταριστικής, αυστριακής, νεοκλασικής και μαρξιστικής σχολής συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Συνεπώς, δεν θα πρέπει να εκπλήσσει το γεγονός ότι και στην περίπτωση της σύγχρονης κρίσης, η οποία ξεκίνησε ως χρηματοπιστωτική κρίση μετά την κατάρρευση της φούσκας των ακινήτων στις ΗΠΑ, διαδόθηκε διεθνώς και είχε ως συνέπεια την μεγαλύτερη ύφεση στην παγκόσμια οικονομία μετά την κρίση του 1929, διατυπώθηκαν διαφορετικές απόψεις.

Έτσι, έντονα αποκλίνουσες είναι οι απόψεις των οικονομολόγων στα ζητήματα της ερμηνείας των αιτιών και των επιπτώσεων της κρίσης, των μηχανισμών διάδοσής της αλλά και στο ζήτημα της αντιμετώπισής της. Για παράδειγμα όπως και στην περίπτωση της κρίσης του 1929, οι εκπρόσωποι της αυστριακής σχολής θεωρούν ως βασικό αίτιο της κρίσης την πολιτική φθηνού χρήματος της Αμερικάνικης Ομοσπονδιακής τράπεζας (FED), η οποία διευκόλυνε την κερδοσκοπία στα ακίνητα και θεωρούν ότι η ύφεση που ακολούθησε είναι φυσική συνέπεια και διορθωτική εξέλιξη. Η νεοκλασική και μονεταριστική σχολή, η οποία εμφανίζει αμυντική στάση, εντοπίζει λάθη στην πολιτική του FED, αλλά και στις παρεμβάσεις του κράτους για ενίσχυση της απόκτησης κατοικίας. Την επακόλουθη ύφεση την αποδίδουν στις ακαμψίες των αγορών και σε διαρθρωτικές αδυναμίες των οικονομικών συστημάτων. Η μαρξιστική σχολή θεωρεί ότι η κρίση είναι μια ακόμη απόδειξη για τις αστάθειες του καπιταλισμού, τη κερδοσκοπική λειτουργία των αγορών καθώς και της άνισης κατανομής των εισοδημάτων υπέρ των κερδών και κατά της κατανάλωσης. Για τους

κεϋνσιανούς η κρίση οφείλεται στην απουσία του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους στις χρηματοπιστωτικές αγορές, στις ατέλειες των αγορών καθώς και στην πτώση της συνολικής ζήτησης, λόγω και των διεθνών ανισορροπιών. Για τους εκπροσώπους της θεσμικής οικονομικής η κρίση δεν είχε προκύψει εάν λειτουργούσαν αποτελεσματικά οι οικονομικοί και πολιτικοί θεσμοί, ενώ για τη ψυχολογική-συμπεριφορική οικονομική οφείλεται πρωτίστως σε μη ορθολογικές, υπερβολικά ριψοκίνδυνες συμπεριφορές καθώς και στη συμπεριφορά «αγέλης» πολλών επενδυτών. Πέρα από τη πανσπερμία υποθέσεων και ερμηνειών, πολύ συχνά σε πολλές αναλύσεις παρατηρείται σύγχυση μεταξύ συμπτωμάτων, αιτιών και επιπτώσεων. Επίσης, βρίσκεται σε εξέλιξη η διαμάχη για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης. Εδώ διαμορφώθηκαν δύο μεγάλες αντίθετες τάσεις: Η πρώτη, εκπροσωπούμενη κυρίως από τους κεϋνσιανούς προτείνει τη ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών καθώς και την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, θεωρώντας ότι η νομισματική έχει εξαντλήσει τα περιθώριά της, ενώ η δεύτερη τάση είναι αυτή των φιλελεύθερων νεοκλασικών που απορρίπτει επεκτατικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές λόγω του κινδύνου της δημιουργίας μιας νέας κρίσης συνεπεία της υπερχρέωσης των κρατών και βλέπει κριτικά την νομισματική επέκταση, λόγω των μελλοντικών πληθωριστικών κινδύνων αλλά και νέων κερδοσκοπικών φουσκών. (Κρούγκμαν,2009).

Συμπερασματικά, η αδυναμία της οικονομικής επιστήμης να παρουσιάσει μια ενιαία ερμηνεία της κρίσης προκαλεί σύγχυση στη δημόσια γνώμη, στην οικονομία, αλλά και στους φορείς λήψης αποφάσεων. Επίσης, έντονα αποκλίνουσες προτάσεις για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης και, ειδικά, της ύφεσης, αποδυναμώνει το ρόλο των οικονομολόγων ως μηχανικών επίλυσης οικονομικών προβλημάτων και προσφέρει το άλλοθι στους πολιτικούς να λάβουν εκείνα τα μέτρα που οι ίδιοι, με βάση την ιδεολογία και το ιδεολογικό τους συμφέρον, κρίνουν σκόπιμα.

2.Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ. ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΟ 1928 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

2.1 Η περίοδος του Μεσοπολέμου 1928-1941

Η περίοδος του Μεσοπολέμου για την παγκόσμια ιστορία ορίζεται ως το διάστημα μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων. Την περίοδο αυτή ο κόσμος συγκλονίστηκε από μεγάλες αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της ζωής των ανθρώπων, όπως στο οικονομικό, στο ιδεολογικό στο κοινωνικό. Μετά το τέλος του Α΄ παγκόσμιου πολέμου λόγω της μαζικής παραγωγής αγαθών από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής δημιουργήθηκε μία ψευδαίσθηση ευμάρειας. Το 1929, η εκδήλωση της μεγάλης οικονομικής κρίσης κατέρριψε το μύθο της ευημερίας που υπήρχε μέχρι τότε. Η αύξηση της ανεργίας και των δυσάρεστων συνεπειών της στη ζωή των ατόμων, οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί των κρατών, η αλλαγή στη διαμόρφωση των κοινωνικών τάξεων, η δημιουργία και η ανάπτυξη των εργατικών κινημάτων και τέλος η στήριξη των πολιτών σε καθεστώτα ολοκληρωτικά και εθνικιστικά καθώς και η ανάδυση δικτατορικών κυβερνήσεων αποτέλεσαν βασικές αιτίες για μία ακόμη παγκόσμια πολεμική σύρραξη.

Ενώ για την Ευρώπη ο Μεσοπόλεμος άρχισε από το 1919-1920 με την υπογραφή των συνθηκών που τερμάτιζαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κράτησε έως την πρώτη Σεπτεμβρίου 1939 με την εισβολή του Χίτλερ στην Πολωνία (Φ.Κ. Βώρου 1992)

Η περίοδος του Μεσοπολέμου άρχισε για την Ελλάδα αργότερα από ό,τι για την υπόλοιπη Ευρώπη, εξαιτίας του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1919-22. Αναπόφευκτα καθώς μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή η χώρα δεν προσανατολιζόταν πια στην προσάρτηση νέων εδαφών, ως κύριες επιλογές της αναδύονταν αφενός η προστασία της εδαφικής ακεραιότητάς της (και ιδίως των μακεδονικών και θρακικών της εδαφών, επί των οποίων υπήρχαν διεκδικήσεις γειτονικών χωρών), και αφετέρου η οικονομική της ανάπτυξη. Στην περίοδο αυτή έγιναν μεγάλα βήματα για τον οικονομικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό της χώρας και ιδιαίτερα των μακεδονικών περιοχών.

Για την Ελλάδα, η κρίση δεν άρχισε το 1929, αλλά το 1920. Πολύ πριν, ήδη από το 1905, η δραχμή είχε συνέλθει από την «πτώχευση» του 1893 και είχε επανέλθει σε

πλήρη ισοτιμία με το χρυσό φράγκο, χάρη στον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο (ΔΟΕ). Οι εισροές από την ελληνική ναυτιλία, την ανθούσα διασπορά και τα μεταναστευτικά εμβάσματα, κάλυπταν ως συνήθως τα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου. Έως το 1920, η οικονομία αναπτυσσόταν παρά τους πολέμους αλλά και λόγω των πολέμων, δυστυχώς. Οι διεθνείς χρηματαγορές και η Εθνική Τράπεζα δάνειζαν αφειδώς το κράτος. Το μεγαλύτερο μέρος των νέων δανείων το απορροφούσαν όπως πάντα οι στρατιωτικές δαπάνες, αναπόφευκτες με το πολεμικό και ακραία εθνικιστικό κλίμα που επικρατούσε στην Ευρώπη ολόκληρη. Έτσι, τα ελλείμματα και το χρέος έφθασαν σε πρωτοφανές επίπεδο. Η κρίση επήλθε, άλλη μια φορά, με ελληνοτουρκικό πόλεμο.

Το 1928, επομένως, η νέα κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου είχε παραλάβει την οικονομία σταθεροποιημένη, έστω και επί ξυρού ακμής. Τα θεσμικά μέτρα της για την εξυγίανση του νομισματικού και τραπεζικού συστήματος ήταν ρηξικέλευθα. Το 1928, η ίδρυση της Τραπεζής της Ελλάδος (ΤτΕ) περιόρισε την κυριαρχία της Εθνικής στο τραπεζικό ολιγοπώλιο που κερδοσκοπούσε έως τότε στο νόμισμα και ρύθμιζε τους όρους δανεισμού Δημοσίου και ιδιωτών. Το 1930, υπεγράφη ένας ευνοϊκός συμβιβασμός για τα δάνεια των Συμμάχων κατά τον Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1931, με τη στήριξη της ΚτΕ και σε συνεργασία με την ΤτΕ, η κυβέρνηση είχε πλέον θέσει το τραπεζικό σύστημα υπό έλεγχο. Τράπεζες και κρατικά ταμεία υποχρεώθηκαν να καταθέτουν τμήμα των αποθεμάτων τους στην ΤτΕ, αυξάνοντας τις δυνατότητές της να στηρίζει το σύστημα, σε περίπτωση πανικού, ως «δανειστής έσχατης καταφυγής».

Έτσι, το 1929, η διεθνής χρηματιστηριακή κρίση ναι μεν κλόνισε και την Ελλάδα, αλλά ο αντίκτυπος στην οικονομία της δεν ήταν ολέθριος, όπως ήταν στις βιομηχανικές χώρες. Το τραπεζικό ολιγοπώλιο επέτεινε, βεβαίως, τον πόλεμο κατά της ΤτΕ και την κερδοσκοπία, αλλά δεν επέφερε καταστροφή. Αυτή είχε, άλλωστε, επέλθει από το 1922 και έως το 1926 οι δυσμενείς προβλέψεις των αγορών είχαν ήδη προεξοφλήσει την υποτίμηση. Αν όμως η οικονομία άντεξε τη χρηματιστηριακή κρίση, ήταν αδύνατο ν' αντέξει τον τυφώνα της παγκόσμιας ύφεσης. Το 1931, η ύφεση προκάλεσε νέες κρίσεις στην Αυστρία και στη Γερμανία. Τον Σεπτέμβριο, η κρίση του αποθεματικού νομίσματος εκείνης της εποχής, της στερλίνας, ανάγκασε τη Μ. Βρετανία να εγκαταλείψει τον κανόνα χρυσού. Οι συνέπειες ήταν πρωτοφανείς: πανικός στο νεογέννητο τότε Χρηματιστήριο Αθηνών, ανοργάνωτο ακόμη και ανεξέλεγκτο· και συνωστισμός πανικόβλητων καταθετών στα ταμεία των τραπεζών.

Έτσι, τα διαθέσιμα των τραπεζών άρχισαν να εξανεμίζονται, όπως και το απόθεμα που είχε σωρεύσει η χώρα σε συνάλλαγμα και χρυσό.

Η κυβέρνηση και η ΤτΕ αντέδρασαν με σκληρότερα μέτρα. Οι εξαγωγές κεφαλαίου απαγορεύθηκαν. Οι εξαγωγείς υποχρεώθηκαν να καταθέτουν στην κεντρική τράπεζα τις συναλλαγματικές τους εισπράξεις και οι τράπεζες τα συναλλαγματικά τους αποθέματα, σε τιμή μειωμένη κατά 20%. Δρακόντειοι περιορισμοί περιόρισαν τις εισαγωγές, ακόμη και σε είδη πρώτης ανάγκης. Οι φόροι έφθασαν στο απροχώρητο.

Τα μέτρα προκάλεσαν οξύτατο πρόβλημα ρευστότητας. Η κεντρική τράπεζα έπαιξε τον ρόλο του lender of last resort. Διέσωσε έτσι το τραπεζικό σύστημα και καθυσάχασε τους πανικόβλητους καταθέτες. Αλλά το κράτος δεν έβρισκε πλέον δανειακά κεφάλαια για να συνεχίσει τις πληρωμές τοκοχρεολυσίων - ούτε βεβαίως στη διεθνή ούτε στην εγχώρια αγορά. Τον Απρίλιο του 1932, η Ελλάδα εγκατέλειψε επισήμως και οριστικώς τον χρυσό και ανέστειλε πάλι τις πληρωμές των χρεολυσίων και εν μέρει των τόκων του δημοσίου χρέους.

Η κυβέρνηση είχε παραλάβει την οικονομία επί ξυρού ακμής. Πράγματι, ο παραμικρός κλονισμός μπορούσε να την καταστρέψει· και αυτό που ακολούθησε, μετά το 1929, ήταν σεισμός· ήταν όχι μόνον η μεγαλύτερη κρίση του 20ού αιώνα, αλλά και η βαθύτερη ύφεση της σύγχρονης ιστορίας. Με αυτά τα δεδομένα, οι χειρισμοί της κυβέρνησης ήταν κατά κανόνα ορθοί. Ο οικονομολόγος της εποχής μας θα μπορούσε εκ των υστέρων να επικρίνει πολλά· ο ιστορικός, όχι· επειδή αυτά που τότε συνέβησαν, τα κρίνει με τα κριτήρια εκείνης της εποχής και όχι της δικής του. Εκείνη την ιστορική στιγμή, μεταξύ 1929 και 1932, το New Deal δεν υπήρχε· το ευρύ κοινό αγνοούσε τον Κένυς· και οι περισσότεροι οικονομολόγοι τον γνώριζαν λίγο και τον αναγνώριζαν ελάχιστα. Επιπλέον, η μεγάλη πλειονότητα των Ελλήνων ήταν άνθρωποι φτωχοί ή πάμπτωχοι και κλονισμένοι από μια δεκαετία πολέμων.

Η σημαντικότερη ίσως διαφορά της εποχής εκείνης από τη σημερινή αφορούσε την οικονομική θεωρία και πρακτική. Η ύφεση εκθρόνισε τον φιλελευθερισμό που κυριαρχούσε στα προηγούμενα ογδόντα χρόνια. Τον αντικατέστησαν, σε πλανητική κλίμακα, ο κρατικός παρεμβατισμός και ο προστατευτισμός. Οι νέες ιδεολογίες επέφεραν ευνοϊκές συνέπειες αλλά και παράπλευρες ζημιές, με μείγμα διαφορετικό ανάλογα με τις ιστορικές εξελίξεις σε κάθε χώρα.

Συμπερασματικά, το 1932 η Ελλάδα μπόρεσε να κάνει ότι και άλλες χώρες, οικονομικά ισχυρότερες: να υποτιμήσει το νόμισμά της, να οχυρωθεί στα σύνορά της και να περιμένει, έστω βυθισμένη στον φαύλο κύκλο της εγχώριας ύφεσης, ελπίζοντας να περάσει κάποτε η κρίση, να ανοίξουν οι ξένες αγορές και να δανειστεί ξένα κεφάλαια ώστε να περάσει στον ενάρετο κύκλο της ανάπτυξης. Η κρίση δεν πέρασε όπως φαντάζονταν οι οικονομολόγοι· απλώς την εξουδετέρωσαν οι ύλγιώδεις δαπάνες για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με τίμημα εκατομμύρια νεκρούς. Και η Ελλάδα δεν πρόφτασε να πραγματοποιήσει τις ελπίδες της· τις έσβησαν η Κατοχή και ο Εμφύλιος.

Προφανώς, η τότε εποχή με την σημερινή είναι διαφορετικές όπως και διαφορετικό είναι και το μέγεθος των προβλημάτων (όχι πάντως η φύση τους), οπότε ο απόλυτος παραλληλισμός δεν θα ήταν σωστός κανείς δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι για να αποφευχθεί η χρεοκοπία, καθώς η διεθνής κρίση ήταν πρωτόγνωρη, μεγάλης έντασης, διάρκειας και εμβέλειας. Οι προσωπικές ευθύνες του Βενιζέλου επικεντρώνονται σε δύο θέματα άνισης βαρύτητας. Το πρώτο ήταν ότι αύξησε υπέρμετρα τον εξωτερικό δανεισμό, με μια υπεραισιοδοξία που ίσως ήταν υπερβολική. Το δεύτερο, και ομολογουμένως πολύ σημαντικό, είναι ότι ενώ έβλεπε την αδυναμία της δραχμής να κρατηθεί σε υψηλή ισοτιμία, αποφάσισε να χρηματοδοτήσει μια απελπισμένη προσπάθεια συντήρησης της. Η πολιτική αυτή όμως εξάντλησε τα συναλλαγματικά αποθεματικά του κράτους, ενώ εμπόδιζε την αναθέρμανση των εξαγωγών που φάνηκε στην συνέχεια ότι ήταν το κλειδί για την ανάκαμψη.

Μετά την χρεοκοπία του 1932 επί Ελευθερίου Βενιζέλου και την παύση πληρωμών στο εξωτερικό, η Ελληνική οικονομία εισήλθε σε μια σημαντική τροχιά ανάκαμψης. Η ανάκαμψη αυτή στηρίχθηκε στην άνοδο των εξαγωγών των Ελληνικών καπνών (κυρίως στην Γερμανία), χάρις και σε μια σειρά ευεργετικών μέτρων των κυβερνήσεων Τσαλδάρη υπέρ των καπνοπαραγωγών, στην ανάκαμψη της εγχώριας γεωργικής παραγωγής και μεταποίησης (κάτι που συνέβη λόγω της υποτίμησης της δραχμής και της συνακόλουθης μείωσης των εισαγωγών), ενώ ιδιαίτερος θετικό για την Χώρα σε εκείνη την χρονική στιγμή, ήταν και ο σημαντικός περιορισμός των πληρωμών για τόκους του εξωτερικού χρέους. Ο περιορισμός αυτός επέτρεψε στις κυβερνήσεις του Λαϊκού Κόμματος των ετών 1932-1935 να μην περικόψουν (πλην των δημοσίων έργων) καμία άλλη βασική δαπάνη του κράτους

(άμυνα, συντάξεις, Παιδεία, οδοποιία), ενώ κράτησαν σταθερά υψηλή την εξυπηρέτηση του δημόσιου εσωτερικού χρέους ώστε να αποφευχθούν αναταράξεις.

Το ζήτημα του Ελληνικού εξωτερικού χρέους ανακινήθηκε εκ νέου την άνοιξη του 1937, όταν έληξε η σχετική συμφωνία του 1936. Οι ξένοι ομολογιούχοι (Council of foreign bond holders) πίεσαν το Foreign Office να επέμβει στον Μεταξά και να εξασφαλίσει αύξηση του ποσού στο 50% των τόκων. Ο Μεταξάς όμως αρνήθηκε κάθε νέα διαπραγμάτευση απειλώντας με παραίτηση τον Βασιλιά Γεώργιο που του ζήτησε να υποχωρήσει περαιτέρω ικανοποιώντας τους Άγγλους. Σε επιστολή του στον Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο Σιμόπουλο, ο Μεταξάς έγραφε ότι ήταν αποφασισμένος να μην υποχωρήσει στις ορέξεις των Βρετανών ομολογιούχων υπό οποιοδήποτε κόστος.

Τον Αύγουστο του 1937 η Ελληνική κυβέρνηση έστειλε αντιπροσωπεία στο Λονδίνο για τη διαπραγμάτευση μιας νέας συμφωνίας χωρίς να υπάρχουν προκαθορισμένα ποσοστά.

Οι δύο πλευρές όμως τήρησαν ανυποχώρητη στάση εμμένοντας στις αρχικές τους θέσεις με αποτέλεσμα να μην επιτευχθεί συμφωνία και να ξεσπάσει μια σκληρή δυσφημιστική για την Ελλάδα εκστρατεία στον Βρετανικό τύπο. Τόσο ο Γεώργιος όσο και ο Μεταξάς διαμαρτυρήθηκαν έντονα στον Άγγλο πρέσβη Waterlow και εξέφρασαν την έντονη δυσφορία τους για την αντιμετώπιση αυτή. Η βρετανική κυβέρνηση έσπευσε να ικανοποιήσει τους Έλληνες επεμβαίνοντας διακριτικά στον βρετανικό Τύπο ώστε να κοπάσει ο σάλος. Σύμφωνα με την αλληλογραφία του Foreign Office οι Βρετανοί θεωρούσαν τα αιτήματα των ομολογιούχων εντελώς παράλογα για την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, ενώ θεωρούσαν ότι ήδη ο Μεταξάς είχε φτάσει στο μέγιστο των παραχωρήσεων που του ήταν εφικτό να κάνει. (Εκθεση της Τράπεζα της Ελλάδος, 2009)

2.2 Η περίοδος της Κατοχής 1941-1944

Οι Γερμανοί εισήλθαν στην Αθήνα ως κατακτητές στις 27 Απριλίου του 1941. Λίγες μέρες πριν, είχε συνθηκολογήσει ο στρατηγός Τσολάκογλου, ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση και ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ είχαν μεταφερθεί στην Κρήτη για να συνεχίσουν τον Αγώνα. Ο στρατηγός Τσολάκογλου σχημάτισε μια κυβέρνηση "δοσίλογων", που αρχικά μέσα από την συνεργασία με τον Κατακτητή προσπάθησε να ομαλοποιήσει την ζωή στην Χώρα εξασφαλίζοντας την ειρηνική επάνοδο όλων των Ελλήνων στρατιωτών από τα μέτωπα στις εστίες τους. Ο δοσίλογος και κουίσλινγκ πρωθυπουργός Τσολάκογλου προσπάθησε επίσης να έρθει σε συνεννόηση με τον Κατακτητή για να διασώσει την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας έναντι της Βουλγαρίας.

Οι Γερμανοί όμως είχαν εντελώς διαφορετικές προτεραιότητες που δεν συμβάδιζαν με τις Ελληνικές επιδιώξεις. Αφού τεμάχισαν την Ελλάδα μοιράζοντας τα εδάφη της σε Βουλγαρία και Ιταλία, αποφάσισαν να μεταβάλλουν την Χώρα σε προχωρημένη αποθήκη προμηθειών για την στρατιά του Ρόμελ που αγωνιζόταν στην Μέση Ανατολή. Για να πετύχουν τον σκοπό αυτό ακολούθησαν μια εξοντωτική "κρυφή" οικονομική πολιτική. Συγκεκριμένα επέβαλλαν στην κυβέρνηση δοσίλογων να πληρώνει χρήματα με την μορφή δανείων για την συντήρηση των Γερμανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα ("δαπάνες κατοχής"). Το Ελληνικό δημόσιο όμως, δεν είχε ταμειακά διαθέσιμα για να ανταπεξέλθει καθώς είχε ήδη ένα τεράστιο έλλειμμα (7,5 δις δρχ) που άφησε η Ελληνική εμπλοκή στον πόλεμο, ενώ η Ελληνική κυβέρνηση φεύγοντας απέσυρε και τον χρυσό από την τράπεζα της Ελλάδος για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού.

Έτσι τα δάνεια αυτά για τις "δαπάνες κατοχής" δεν ήταν τίποτε άλλο από τυπωμένα πληθωριστικά χαρτονομίσματα (δραχμές) που οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν για να αγοράσουν τρόφιμα, εμπορεύματα και πρώτες ύλες από την Ελληνική αγορά. Για το 1941 μόνο, οι "δαπάνες Κατοχής" ήταν 25 εκατομμύρια δρχ, δηλαδή το 40% του τότε εθνικού εισοδήματος που ούτως η άλλως είχε μειωθεί αφού η οικονομική δραστηριότητα είχε εκμηδενιστεί και δεν εισπράττονταν φόροι. Το αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν άμεσο: είχαμε τον υψηλότερο πληθωρισμό στην σύγχρονη Ιστορία μας, ενώ η Ελληνική αγορά "στέγνωσε" από τρόφιμα και αγαθά επιδεινώνοντας περαιτέρω την αναντιστοιχία προσφοράς - ζήτησης. Το κόστος ζωής

σε σχέση με το προπολεμικό, διπλασιάστηκε μέσα στο πρώτο εξάμηνο της Κατοχής. Ο Συμμαχικός αποκλεισμός, η καταστροφή του δικτύου συγκοινωνιών και η άρνηση της Βουλγαρίας να παρέχει τρόφιμα από την ζώνη κατοχής της στην Μακεδονία, επιδείνωσαν τις δυσκολίες τροφοδοσίας. Η έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης έκανε την εμφάνιση της το Φθινόπωρο του 1942. Ακόμη και η οργάνωση συσσιτίων απέτυχε, αφού δεν βρίσκονταν τρόφιμα. Η δοσιλογική κυβέρνηση όρισε ανώτατες τιμές σε αγαθά ενώ συγκέντρωνε και τρόφιμα από την επαρχία τα οποία μοίραζε με δελτίο, αλλά έτσι δεν καλυπτόταν ούτε το 1/3 των αναγκών. Παράλληλα με αυτά, οι δυνάμεις κατοχής επέταξαν εργοστάσια, πρώτες ύλες και καύσιμα. Οτι δεν αγόραζαν οι πληθωριστικές δραχμές, οι Γερμανοί είτε το αποσπούσαν ως "λεία" πολέμου, η το υπέτασαν σε ένα καθεστώς υποχρεωτικών επιτάξεων όπου ο δικαιούχος λάμβανε ένα τυπωμένο χαρτί που αντιστοιχούσε σε κάποια "αποζημίωση" που θα λάμβανε μετά το τέλος του πολέμου.

Τον Οκτώβριο του 1942 με απόφαση του ίδιου του Χίτλερ, ανέλαβε υπεύθυνος για την ελληνική οικονομία στην Αθήνα ο Χέρμαν Νόιμπαχερ (Hermann Neubacher), με αποστολή να συγκρατήσει τον πληθωρισμό, να πετύχει τον καλύτερο επισιτισμό του αστικού πληθυσμού αλλά και να συνεχίσει την απόσπαση αγαθών από την Ελληνική αγορά με οποιοδήποτε κόστος. Ο Νόιμπαχερ είχε οικονομολογικές γνώσεις καθώς είχε διατελέσει ανώτατο στέλεχος στην βιομηχανία Farben. Αρχικά μείωσε την τύπωση χαρτονομίσματος, καθώς οι φήμες ότι η Γερμανία χάνει τον πόλεμο, οδήγησε πολλούς εμπόρους να επανεμφανίσουν εμπορεύματα που έκρυβαν και έτσι να πέσουν οι τιμές και να μην χρειάζονται μεγάλα ποσά για να αγοραστούν. Μια άλλη πρωτότυπη τακτική του Νόιμπαχερ ήταν η πώληση χρυσού (λέγεται πως είχε κατασχεθεί από τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης) στο Ελληνικό χρηματιστήριο, ώστε να ενισχυθεί η δραχμή απορροφώντας ταυτόχρονα τα υπέρογκα χρηματικά διαθέσιμα των Ελλήνων βιομηχάνων. Γενικά είναι αλήθεια ότι ο Νόιμπαχερ βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων των πόλεων, ενώ καταπολέμησε την κερδοσκοπία των Ελλήνων εμπόρων και βιομηχάνων. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι Έλληνες προστατεύθηκαν από τις αυθαιρεσίες αξιωματικών των αρχών Κατοχής.

Οι ενέργειες αυτές κατά την γνώμη μας, δεν έγιναν από ανθρωπιστικούς ή φιλελληνικούς λόγους όπως έχει γραφτεί. Είχαν ως στόχο την συντήρηση της δραχμής και της Ελληνικής κοινωνίας σε οριακά ανεκτό επίπεδο, ώστε να αποφευχθεί

η χρεοκοπία του Ελληνικού δημοσίου και να έχει την ευκαιρία η Γερμανία να απομυζήσει περαιτέρω την ημιθανή κατακτημένη Ελλάδα. Αυτό φάνηκε αμέσως όταν η ανάπτυξη της Ελληνικής Εθνικής αντίστασης σε μεγάλα τμήματα της Ελληνικής επαρχίας το φθινόπωρο του 1943, μείωσε την εισροή αγαθών στα αστικά κέντρα. Αυτό οδήγησε τον Νόιμπαχερ (να εντείνει πάλι την τύπωση χαρτονομίσματος καταρρακώνοντας πλήρως την αξία του. Τον Αύγουστο του 1943 οι "δαπάνες Κατοχής" άγγιξαν τα 850 εκατομμύρια δραχμές που αντιστοιχούσε στο 80% του συνολικού εθνικού εισοδήματος. Η μαύρη αγορά εντάθηκε, ενώ η δραχμή είχε χάσει την αξία της και προς το τέλος της Κατοχής δεν την χρησιμοποιούσαν πλέον ως μέσο συναλλαγών.

Το αποτέλεσμα της Γερμανικής οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα τα χρόνια της Κατοχής ήταν τραγικό. Τα είδη πρώτης ανάγκης είχαν ανέβει 50.000 φορές, ενώ οι μισθοί μόνο 2.000 φορές. Το μικρότερο χαρτονόμισμα που κυκλοφορούσε ήταν ονομαστικής αξίας 100 δισεκατομμυρίων που είχε την αξία μιας προπολεμικής δραχμής και αγοραστική δύναμη για ένα αβγό. Ο παραγωγικός ιστός της Χώρας αποσυντέθηκε, ενώ ο εμπορικός στόλος της Ελλάδος μειώθηκε σε τόνους χωρητικότητας κατά 72%. Οι συγκοινωνίες και το οδικό δίκτυο της Χώρας διαλύθηκαν, περιουσίες άλλαξαν χέρια σε εξευτελιστικές τιμές, λόγω των αναγκών και του ανορθολογισμού της Ελληνικής οικονομίας. Οι Γερμανοί είχαν επιτάξει η κατάσχει, όχι μόνο τις σοδειές και τα ζώα των Ελλήνων, αλλά ως και τα πιο ασήμαντα εργαλεία. Η δραχμή είχε χάσει κάθε αξία καθώς λίγο πριν την αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα τον Ιούνιο του 1944 οι "δαπάνες κατοχής" είχαν σκαρφλώσει στο ιλιγγιώδες ποσό των 450.000 δις δραχμές με το Ελληνικό δημόσιο να τυπώνει 500 δις δρχ την ημέρα.

Αλλά η σημαντικότερη επίπτωση της Γερμανικής οικονομικής πολιτικής ήταν τα θύματα της. Πάνω από 200.000 Έλληνες βρήκαν τραγικό θάνατο από την πείνα και τον υποσιτισμό, την ίδια στιγμή που τα θύματα των μαχών και των εκτελέσεων δεν ήταν περισσότεροι από 70.000 Έλληνες. Η θλίψη, η δυστυχία και η απαξίωση της ανθρώπινης ζωής σημάδεψαν τον Ελληνικό αστικό κυρίως, κόσμο κατά την διάρκεια της Κατοχής. (Φραγκιαδής Α. 2006 & Ψαλιδόπουλος Μ.,2014)

2.3 Σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες 1953-1971

Προτού αναλύσουμε την συναλλαγματικές ισοτιμίες της περιόδου 1953-1971 , πρέπει να αναφέρουμε αρχικά ότι στο σύστημα σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας οι κυβερνήσεις επεμβαίνουν ενεργητικά στην αγορά κάθε φορά που η ισοτιμία αποκλίνει από ένα εύρος τιμών το οποίο θεωρείται αποδεκτό. Οι χώρες που συμμετέχουν σε ένα τέτοιο σύστημα συγχρονίζουν την νομισματική πολιτική τους έτσι ώστε να έχουν παρόμοιο ρυθμό πληθωρισμού.

Σύμφωνα με στοιχεία που συγκεντρώσαμε, η δραχμή το 1953 υποτιμήθηκε κατά 50% και εισήλθε στο καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton-Woods με τη σταθερή ισοτιμία των 30 δραχμών ανά δολάριο ΗΠΑ. Παράλληλα, η δημοσιονομική, η νομισματική και η εισοδηματική πολιτική έγιναν πιο περιοριστικές. Η συμμετοχή στο Bretton-Woods έδωσε στην Ελληνική νομισματική πολιτική την αξιοπιστία που της έλειπε. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων οδήγησε στην εμπέδωση χαμηλού και προβλέψιμου πληθωρισμού (2,4% κατά μέσο όρο και με χαμηλή διακύμανση κατά τη διάρκεια όλης της περιόδου 1953-1973). Οι Αλογοσκούφης και Λαζαρέτου (1997) περιγράφουν αυτά τα χρόνια ως τη Χρυσή Περίοδο της δραχμής. Βοηθώντας του χαμηλού πληθωρισμού, τα επιτόκια ορίζονταν διοικητικά καθ' ον τρόπο ώστε να διατηρείται μία χαμηλή διαφορά επιτοκίων χορηγήσεων και καταθέσεων στη λιανική τραπεζική (3,9 % κατά μέσο όρο μεταξύ 1953-1971 σύμφωνα με τη Λαζαρέτου, 2005).

Πολλοί διοικητικοί περιορισμοί στη λειτουργία των αγορών εγκατελήφθησαν. Παρά ταύτα, ο χρηματοπιστωτικός τομέας στην Ελλάδα, όπως και σε πολλές άλλες χώρες εκείνη την περίοδο, παρέμεινε υπό αυστηρούς ρυθμιστικούς κανονισμούς ως προς το ποιές δραστηριότητες μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν και σε ποιά τιμή. Τα μέτρα περιελάμβαναν υποχρεωτική τήρηση διαθεσίμων των τραπεζών στην ΤτΕ, υποχρεωτικές τοποθετήσεις σε έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου και χαμηλή οροφή στη χρηματοδότηση μη παραγωγικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η ενίσχυση της εμπιστοσύνης του κοινού στο νόμισμα επέδρασε αυξητικά στις καταθέσεις στις τράπεζες κι έτσι μετρίασε την ανάγκη η ΤτΕ να χρηματοδοτεί παραγωγικές δραστηριότητες τυπώνοντας χρήμα και άρα πυροδοτώντας τον πληθωρισμό. Παράλληλα, η απελευθέρωση του εγχώριου και διεθνούς εμπορίου συνέβαλε στη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας. Αυτές οι

εξελιξείς έδωσαν ώθηση στις επενδύσεις- δημόσιες, ιδιωτικές και ξένες- και συνέβαλαν στη διατήρηση υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Η πολιτική σταθερότητα και η κοινωνική ειρήνη ήταν επίσης κρίσιμες παράμετροι της επιτυχίας. (Garganas and Tavlas, 2001 & Καζάκος Π.,2001).

2.4 Η πορεία προς τη σταθεροποίηση και η ένταξη στο Ευρώ 1984-2001

Έπειτα από την παραπάνω ανάλυση της χρονικής περιόδου του στασιμοπληθωρισμού ακολούθησε μια σταδιακή πορεία προς την σταθεροποίηση. Ενώ η ΕΟΚ είχε θέσει ως καταληκτική ημερομηνία το τέλος του 1992 για την ολοκλήρωση των χρηματοοικονομικών αγορών και την απελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίου οι Ελληνικές αρχές απεφάσισαν ότι η χρηματοοικονομική απελευθέρωση έπρεπε να προχωρήσει σταδιακά. Κυριαρχούσε η άποψη ότι η ύπαρξη σημαντικών μακροοικονομικών ανισορροπιών δεν επέτρεπε την ταχεία άρση των εκτεταμένων ελέγχων και κανονισμών χωρίς τον κίνδυνο αποσταθεροποίησης.

Το Πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ανελήφθη το 1982, όταν καταργήθηκε η Νομισματική Επιτροπή, το Σώμα το οποίο ασκούσε τη νομισματική, πιστωτική και συναλλαγματική πολιτική. Το περίπλοκο σύστημα των πιστωτικών κανόνων και κανονισμών απλοποιήθηκε. Οι πολυάριθμες κατηγορίες επιτοκίων ενοποιήθηκαν σε τρία βασικά επιτόκια, των οποίων το επίπεδο ετέθη πλησίον του επιπέδου του πληθωρισμού. Έτσι, άρχισε μία σταδιακή σύγκλιση προς τη δομή και το επίπεδο επιτοκίων που θα αντανάκλούσε τις διεθνείς συνθήκες της αγοράς. Οι επιδοτήσεις επιτοκίων εγκαταλείφθηκαν.

Το 1985 μειώθηκε το ποσό των ρευστών διαθεσίμων που υποχρεούνταν οι τράπεζες να τηρούν στην ΤτΕ. Επίσης, εδόθη μεγαλύτερη ελευθερία στις τράπεζες να καθορίζουν τα επιτόκιά τους και να παρέχουν καινοτόμες τραπεζικές υπηρεσίες. Για παράδειγμα, το 1987, επετράπησαν οι προθεσμιακές καταθέσεις, τα πιστοποιητικά καταθέσεων και τα τραπεζικά ομόλογα, όλα με ελεύθερα διαπραγματεύσιμα επιτόκια. Έτσι, οι πιστώσεις προοδευτικά κατανέμονταν περισσότερο επί τη βάσει τραπεζικών κριτηρίων και λιγότερο από το κράτος με στόχο την υποστήριξη συγκεκριμένων τομέων της οικονομίας.

Στο μεσοδιάστημα, ο επιμένων υψηλός πληθωρισμός μαζί με ένα ποσοστό υποτίμησης του νομίσματος το οποίο δεν αντιστάθμιζε πλήρως τις διαφορές πληθωρισμού με τους εμπορικούς εταίρους της χώρας οδήγησαν σε πραγματική ανατίμηση και άρα ανταγωνιστικό μειονέκτημα και κερδοσκοπικές πιέσεις. Αυτό επέβαλλε την υποτίμηση της δραχμής κατά 16% έναντι του δολαρίου και 15,5% έναντι του ECU στις αρχές του 1983. Η ανάπτυξη παρέμεινε χαμηλή, ο πληθωρισμός υψηλός και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών έφθασε να έχει έλλειμμα ίσο με 10% του ΑΕΠ το 1985.

Το φαινόμενο ήταν μοναδικό στην Ελλάδα μεταξύ των βιομηχανικών χωρών και δεν μπορεί να αποδοθεί σε εξωτερικούς παράγοντες. Νομοτελειακά λοιπόν, ακολούθησε νέα υποτίμηση της δραχμής κατά 15% έναντι του ECU στις 11 Οκτωβρίου του 1985. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε παράλληλα με την υποτίμηση τη στροφή σε αντιπληθωριστική πολιτική με την εφαρμογή ενός διετούς προγράμματος σταθεροποίησης. Οι εισοδηματικές πολιτικές συνιστούσαν ένα μεγάλο μέρος αυτού του προγράμματος. Ως μέρος αυτού του προγράμματος νομοθετήθηκε ο ελεύθερος προσδιορισμός των επιτοκίων. Επακόλουθα, η ΤτΕ άλλαξε το λειτουργικό στόχο της και επεδίωκε πλέον τη διατήρηση υψηλών πραγματικών επιτοκίων ούτως ώστε να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό και τις ανισορροπίες του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και να ελέγξει την πιστωτική επέκταση και τη ρευστότητα.

Η απελευθέρωση των χρηματοοικονομικών αγορών επέτρεψε τη χρησιμοποίηση έμμεσων εργαλείων νομισματικού ελέγχου. Το εργαλείο το οποίο κυριάρχησε προοδευτικά ήταν οι Πράξεις Ανοιχτής Αγοράς (ΠΑΑ, Open Market Operations), το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο εργαλείο στις ανεπτυγμένες χρηματοοικονομικές αγορές για την αποτελεσματική και έγκαιρη άσκηση επίδρασης επί των επιτοκίων. Ο έλεγχος των δανειοδοτικών δραστηριοτήτων των τραπεζών εγκαταλείφθηκε πλήρως το 1988. Στο νέο απελευθερωμένο πλαίσιο, η ΤτΕ ανέλαβε το ρόλο της εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης επέτυχε την τιθάσευση του πληθωρισμού και επακόλουθα βελτίωσε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, αν και με το κόστος της επιδείνωσης της οικονομικής ύφεσης (μια μείωση 2% στο πραγματικό ΑΕΠ καταγράφηκε το 1987). Παραταύτα, το πρόγραμμα εγκαταλείφθηκε το 1987 εξαιτίας πολιτικών πιέσεων. Προσδοκίες υποτίμησης και πίεση στην αγορά συναλλάγματος

εκδηλώθηκαν το 1989, αρχικά μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου, και επαναλήφθηκαν τον Ιούνιο. Η ΤτΕ ανταποκρίθηκε με μαζικές πωλήσεις συναλλαγματικών διαθεσίμων και αυξήσεις στα επιτόκια παρέμβασης και κατάφερε να περιορίσει τη διολίσθηση της δραχμής σε μεσοσταθμικούς όρους στο 7,1% για το 1989, ένα ποσοστό χαμηλότερο από τον πληθωρισμό.

Το 1990, η ΤτΕ άλλαξε τη στρατηγική της και έθεσε ως τελικό της στόχο συγκεκριμένο στόχο για τον πληθωρισμό, για την ακρίβεια την επιδίωξη μίας ετήσιας μείωσης 2% στον ρυθμό πληθωρισμού. Παράλληλα, έθεσε ενδιάμεσο στόχο για τους νομισματικούς δείκτες. Ως λειτουργικός στόχος ετέθη το προεξοφλητικό επιτόκιο. Αυτή η εξέλιξη προετοίμασε το έδαφος για την εναρμόνιση των νομισματικών πολιτικών στην Ευρώπη η οποία θα εφαρμοζόταν από το 1994, εν όψει του στόχου της ΟΝΕ. Ο λειτουργικός στόχος επιβηθείτε από τη δημιουργία μίας δευτερογενούς αγοράς για κρατικά ομόλογα και παρεμβάσεις της ΤτΕ στη διατραπεζική αγορά για τοποθετήσεις διάρκειας μιας ημέρας.

Οι πληθωριστικές πιέσεις αναζωπυρώθηκαν διεθνώς λόγω της αυξήσεως των τιμών του πετρελαίου το 1990, της οικονομικής ανάκαμψης στις βιομηχανικές χώρες και των δημοσιονομικών επιδράσεων της επανένωσης της Γερμανίας. Στην Ελλάδα, αυτές οι πιέσεις ενισχύθηκαν περεταίρω από μία επιδείνωση των εγχώριων μακροοικονομικών ανισορροπιών, ιδιαιτέρως των ογκούμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και των μισθολογικών αυξήσεων. Επιπροσθέτως, οι συνεχείς εκλογικές αναμετρήσεις καλλιέργησαν κλίμα πολιτικής αβεβαιότητας. Ο συνδυασμός όλων αυτών των παραμέτρων οδήγησε σε ισχυρές πιέσεις στην αγορά συναλλάγματος και τις χρηματαγορές το Μάρτιο του 1990. Η ΤτΕ έκανε παρεμβάσεις ελέγχου της ρευστότητας των τραπεζών και της πιστωτικής επέκτασης (Έκθεση του Διοικητή για το 1990) με στόχο να αποφύγει αποκλίσεις από τους περιοριστικούς νομισματικούς και πιστωτικούς στόχους τους οποίους είχε ανακοινώσει τον Φεβρουάριο του 1990. Τα μέτρα επέφεραν αύξηση των επιτοκίων δανεισμού των τραπεζών κατά 1-1.5 ποσοστιαίες μονάδες και έκαμψαν τις κερδοσκοπικές πιέσεις. Ως απάντηση στις πληθωριστικές πιέσεις, η ΤτΕ κατόρθωσε να τηρήσει τους στόχους της για το M3 και την πιστωτική επέκταση το 1991. Ως προς αυτό επιβηθήθηκε από μία μετατόπιση από τις καταθέσεις ταμειυτηρίου και προθεσμίας προς τα κρατικά ομόλογα την οποίαν επέφεραν τα επίμονα δημοσιονομικά ελλείμματα και η επίδραση την οποίαν αυτά είχαν στις σχετικές αποδόσεις των ομολόγων. Η κυβέρνηση επίσης

ανταποκρίθηκε εγκαταλείποντας το σύστημα της ΑΤΑ και συσφίγγοντας τη εισοδηματική πολιτική.

Τα έτη 1991-1994 χαρακτηρίστηκαν από μία σημαντική μείωση στο ρυθμό πληθωρισμού σε περίπου 11% και έναν νωθρό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Οι Garganas and Tavlas (2001) περιγράφουν αυτά τα χρόνια ως μία μεταβατική περίοδο που οδήγησε σε ένα νέο καθεστώς. Η θέση στόχου για τον πληθωρισμό σηματοδότησε την έναρξη συντονισμένων προσπαθειών από την Ελληνική κυβέρνηση και την ΤτΕ για την ικανοποίηση των κριτηρίων του Maastricht για την είσοδο στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) και, επακόλουθα, στο κοινό νόμισμα. Αυτή η αναγκαιότητα άλλαξε τον προσανατολισμό και τον βαθμό ευελιξίας των μακροοικονομικών πολιτικών, ιδιαιτέρως της νομισματικής πολιτικής. Τα μέτρα στόχευαν κυρίως στη μείωση του πληθωρισμού, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του χρέους. Εντός αυτού του πλαισίου, η ΤτΕ, σε συνεργασία με την κυβέρνηση, έθεσε από τον Ιανουάριο του 1991 ένα στόχο για τη συναλλαγματική ισοτιμία.

Το 1993, το πρώτο Πρόγραμμα Σύγκλισης εγκρίθηκε από τις Ευρωπαϊκές αρχές. Ο κύριος στόχος του ήταν η δημοσιονομική προσαρμογή, ως προϋπόθεση για την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής, καθώς προχωρούσε η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα, η ΤτΕ άρχισε από το 1993 να χρησιμοποιεί πιο εντατικά τα έμμεσα εργαλεία ελέγχου της νομισματικής βάσης. Η παρέμβαση επί της προσφοράς και της ζήτησης για ρευστότητα στις επίσημες χρηματαγορές αύξησε την ευελιξία και την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής. Το προεξοφλητικό επιτόκιο, όντας πλέον ο λειτουργικός στόχος της νομισματικής πολιτικής, αναπροσαρμοζόταν συχνά ώστε να αντιδρά στις διαταραχές (shocks) οι οποίες ενέσκηπταν στον τρέχοντα και τον αναμενόμενο πληθωρισμό. Χρησιμοποιείτο επίσης για την απόκρουση κερδοσκοπικών επιθέσεων. Η κρίση επηρέασε την Ελλάδα αλλά δεν επέφερε κατάρρευση του νομίσματος. Τελικά, οι πιέσεις υποχώρησαν σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες με τη διεύρυνση των ορίων διακύμανσης του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), από $\pm 2,5\%$ σε $\pm 15\%$, τον Αύγουστο του 1993. Οι κερδοσκοπικές πιέσεις στη δραχμή επαναλήφθηκαν τον Οκτώβριο του 1993 εξαιτίας της πολιτικής αβεβαιότητας κατά την προεκλογική περίοδο αλλά και λόγω της υπέρβασης του δημοσίου δανεισμού από τις προβλέψεις του προϋπολογισμού. Η ΤτΕ αντέδρασε αυξάνοντας τα διατραπεζικά επιτόκια (Εκθεση του Διοικητή ΤτΕ για το 1993).

Έχοντας ξεπεράσει την κρίση χωρίς σημαντικές απώλειες, η χώρα έδρευε τα πρώτους καρπούς των μέτρων για την ικανοποίηση των κριτηρίων του Maastricht. Ο συνδυασμός της περιοριστικής εισοδηματικής πολιτικής και της ασθενούς οικονομικής ανάπτυξης (1% κατά μέσο όρο) συνεισέφεραν στην σημαντική μείωση του πληθωρισμού, από 20% σε 11% κατά τη διάρκεια της περιόδου 1991-1994. Η αύξηση του M3 και των εγχωρίων πιστώσεων επιβραδύνθηκαν σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, αν και ξεπέρασαν τους ανακοινωθέντες στόχους για το 1992 και το 1993. Η συναλλαγματική πολιτική συνεισέφερε επίσης στο στόχο. Το γεγονός ότι η Ελληνική οικονομία είχε γίνει πολύ πιο ανοιχτή σε σύγκριση με προηγούμενες δεκαετίες επαύξησε την αποτελεσματικότητά της συναλλαγματικής πολιτικής στο να μεταβάλλει τις σχετικές τιμές των ελληνικών προϊόντων έναντι των ξένων. Η μείωση του πληθωρισμού μετρίασε τις πιέσεις επί της δραχμής. Παρά ταύτα, η πολιτική της αργής διολίσθησης της δραχμής οδήγησε στη συσσώρευση πραγματικής υποτίμησης του νομίσματος (Αλογοσκούφης και Λαζαρέτου, 2002). Τουτέστιν, ο πληθωρισμός προσαρμοζόταν με χρονική υστέρηση. Ένας σημαντικός λόγος για αυτό ήταν η επιμονή των δημοσιονομικών ελλειμμάτων σε διψήφια νούμερα, το οποίο είχε ως συνέπεια την διατήρηση υψηλών πραγματικών επιτοκίων και την αύξηση του δημόσιου χρέους. Αυτό το γεγονός συνέβαλλε στη δημιουργία προσδοκιών νομισματικής επέκτασης, υπονομεύοντας έτσι την αξιοπιστία της αντιπληθωριστικής προσπάθειας των νομισματικών αρχών.

Παρά τη σημαντική του μείωση, ο πληθωρισμός στην Ελλάδα παρέμενε υπερδιπλάσιος του μέσου όρου της ΕΕ (10,8% έναντι 5,3%) το 1994. Παρομοίως, και το δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν στο επίπεδο του 9,9% ως ποσοστό του ΑΕΠ, έναντι μέσου όρου 5,7% στην ΕΕ. Ως συνέπεια, η νομισματική πολιτική χρειαζόταν να προσλάβει εκ νέου περιοριστική κατεύθυνση. Αυτό συνέβη από το 1994 και τηρήθηκε με συνέπεια ως το 2000. Στην αρχή του 1994, καταργήθηκε η δυνατότητα προνομιακού δανεισμού της κυβέρνησης από τις τράπεζες, όπως επέτασσε η Συνθήκη του Maastricht. Από την άλλη πλευρά, η παρέμβαση στη διατραπεζική αγορά επεκτάθηκε σε μηνιαίες τοποθετήσεις, πέραν των τοποθετήσεων διάρκειας μίας ημέρας, ώστε να προωθηθεί η εμβάθυνση της αντίστοιχης αγοράς αλλά και για να απηχούνται και στην πιο μακροπρόθεσμη διάρκεια οι προθέσεις της νομισματικής πολιτικής. Με αυτό τον τρόπο, οι πρακτικές αναχρηματοδότησης και παρέμβασης προσαρμόζονταν προς αυτές του Ευρωσυστήματος. Η νομισματική σύφιξη είχε ως

αποτέλεσμα την άνοδο του πραγματικού επιτοκίου στα 12μηνα έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου στο 7-8%, από 5% στην αρχή του 1994, και στην επίτευξη, για πρώτη φορά, του στόχου για την επέκταση του Μ3.

Η ΕΕ είχε θέσει ως καταληκτική προθεσμία την 1^η Ιουλίου του 1994 για την πλήρη απελευθέρωση του λογαριασμού κεφαλαίων. Η αγορά ωστόσο πίστευε ότι είχε συσσωρευτεί πραγματική ανατίμηση και ότι η απελευθέρωση θα συνοδευόταν από επιτάχυνση της διολίσθησης ή εφάπαξ υποτίμηση ώστε η Ελλάδα να μπει στο ΕΝΣ με μία ανταγωνιστική ισοτιμία. Επίσης, αμφισβητείτο η ικανότητα της κυβέρνησης να αποπληρώσει το διογκούμενο εξωτερικό χρέος. Ως αποτέλεσμα, εκροές κεφαλαίων σημειώθηκαν τον Μάιο του 1994. Οι αρχές τότε αναγκάστηκαν να προχωρήσουν στην πλήρη απελευθέρωση του λογαριασμού κεφαλαίων χωρίς προειδοποίηση στις 16 Μαΐου 1994. Η ΤτΕ απέκρουσε τις πιέσεις με μία δραματική αύξηση του επιτοκίου παρέμβασης και την επιβολή μίας επιπρόσθετης προσαύξησης 0,4% στις υπεραναλήψεις των τραπεζών. Αυτά τα μέτρα αποδείχτηκαν επιτυχή και οδήγησαν στην επιστροφή των κεφαλαίων που είχαν εκρεύσει και την αποκατάσταση των επιτοκίων και της συναλλαγματικής ισοτιμίας στα επίπεδά τους προ της αναταραχής.

Η συνεχιζόμενη απορρύθμιση του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος επιβοήθησε στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Η ανάπτυξη της εγχώριας αγοράς αύξησε τον ανταγωνισμό μεταξύ των τραπεζών. Αυτό μείωσε τα επιτόκια χρηματοδότησης του χρέους: α) μειώθηκε η διαφορά επιτοκίων καταθέσεων-χορηγήσεων (bid-ask spread), από 11,8% το τρίτο τρίμηνο του 1994 σε 6,4% το τρίτο τρίμηνο του 2000, β) αυξήθηκε η συσχέτιση μεταξύ τραπεζικών επιτοκίων καταθέσεων και επιτοκίων αγοράς (πχ. του 12μηνου εντόκου γραμματίου). Ασφαλώς, ο ανταγωνισμός των τραπεζών οδήγησε στην προσφορά νέων, πιο εκλεπτυσμένων χρηματοοικονομικών προϊόντων στους πελάτες τους αλλά επίσης και σε αύξηση του όγκου των δανείων που χορηγούνταν στον εγχώριο τομέα, ιδίως στην καταναλωτική και στεγαστική πίστη. Αυτό το γεγονός αύξησε τη σημασία της ρύθμισης και της εποπτείας.

Στο μέσον του 1994, η κυβέρνηση ανακοίνωσε ένα αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης το οποίο θα εφαρμοζόταν έως το 1999. Το ECOFIN ενέκρινε το Πρόγραμμα το Σεπτέμβριο του 1994. Ο κύριος στόχος του ήταν να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα κατά 10 μονάδες ως ποσοστό του ΑΕΠ, δηλαδή σε 3% του

ΑΕΠ, έως το 1998. Το πρόγραμμα είχε σταδιακό χαρακτήρα και περιελάμβανε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Το 1995 η ΤτΕ ανακοίνωσε για πρώτη φορά ένα ποσοτικό στόχο, σε ετήσια βάση, για τη συναλλαγματική ισοτιμία, συγκεκριμένα μία διολίσθηση 3% έναντι του ECU μεταξύ της αρχής και του τέλους του έτους. Αυτός ο στόχος ήταν σχεδιασμένος έτσι ώστε να αντισταθμίζει μερικώς μόνο τις διαφορές πληθωρισμού της Ελλάδας έναντι των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ. Ετέθη δε ως ενδιάμεσος στόχος προτεραιότητας, με επικουρικό αυτόν για τα νομισματικά μεγέθη. Η επιλογή αυτή ονομάστηκε «πολιτική της σκληρής δραχμής». Η συναλλαγματική ισοτιμία εξέλαβε το ρόλο «άγκυρας» σταθεροποίησης των πληθωριστικών προσδοκιών. Αυτό βασιζόταν στο σκεπτικό ότι ο –ένας και μόνο- στόχος για την ισοτιμία ήταν πιο ορατός στους οικονομικούς παράγοντες. Αυτό ηλπιζόταν ότι θα έδινε στη νομισματική πολιτική την αξιοπιστία η οποία ήταν αναγκαία για την μείωση του κόστους σε όρους χαμένου προϊόντος που έχουν όλες οι περιοριστικές πολιτικές.

Η εφαρμογή της πολιτικής της σκληρής δραχμής δεν συνοδεύτηκε από απότομες διακυμάνσεις της ισοτιμίας κατά τη διάρκεια του 1995, με εξαίρεση μία βραχύβια επιτάχυνση της διολίσθησης τον Μάρτιο. Ο στόχος για τη συναλλαγματική ισοτιμία συνέχισε να έχει προτεραιότητα και το 1996 και επετεύχθη. Ο πληθωρισμός μειώθηκε στο 8,2% έναντι τελικού στόχου για 7% αλλά αυτό οφειλόταν κυρίως στην ανεπαρκή υποστήριξη της πολιτικής από τη δημοσιονομική και την εισοδηματική πολιτική, όπως και σε προσωρινές αυξήσεις στις τιμές των τροφίμων και του πετρελαίου. Παρόμοια αποτελέσματα καταγράφηκαν και το 1997, με το στόχο της ισοτιμίας να επιτυγχάνεται και το στόχο για το M3 να ξεπερνιέται ελαφρώς. Ωστόσο, η ΤτΕ ανακοίνωσε ότι δεν θα ανταποκρινόταν πλέον άμεσα σε μεταβολές των νομισματικών μεγεθών λόγω της αστάθειας που τα χαρακτηρίζει. Έως το τέλος του έτους, ο πληθωρισμός ήταν στο 4,7%, ελάχιστα πάνω από το στόχο της ΤτΕ για 4,5%. Η περιοριστική κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής αντανάκλασε στο υψηλό επίπεδο των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων και την ανατίμηση κατά 17% της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας κατά τη διάρκεια των ετών 1995-1997 (Garganas and Tavlas, 2001). Παρά ταύτα, η αύξηση του ΑΕΠ την ίδια περίοδο επιταχύνθηκε, φτάνοντας ένα μέσο όρο 2,8% ετήσιας ανάπτυξης, σε σύγκριση με 1% μεταξύ 1991 και 1994.

Τον Δεκέμβριο του 1997, το Ελληνικό Κοινοβούλιο απένειμε ανεξαρτησία στην ΤτΕ για την άσκηση της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής εντός ενός πλαισίου που είχε συμφωνηθεί με την κυβέρνηση. Η εξουσιοδότηση (Mandate) έθετε ως πρωταρχικό στόχο την σταθερότητα των τιμών αλλά επισημοποιούσε και την ευθύνη της ΤτΕ να υποστηρίζει τη γενική οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Ανταποκρινόμενη στο νέο πλαίσιο οριοθέτησης των καθηκόντων της, η ΤτΕ έθεσε συμπληρωματικούς στόχους, συγκεκριμένα την ενίσχυση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ, την απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος και την εξισορρόπηση του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών. Σε σχέση με τον ΜΣΙ, ο ρυθμός μεταβολής της ισοτιμίας ετέθη ως ο μόνος ενδιάμεσος στόχος.

Ο στόχος της εισόδου στην Ευρωζώνη το 2001 έθετε ως καταληκτική ημερομηνία τον Μάιο του 1998 για την είσοδο της δραχμής στον ΜΣΙ. Οι Βορίδης κ.α. (2003) σημειώνουν ότι οι εξελίξεις του 1997 είχαν πείσει κάποια τμήματα της αγοράς ότι η δραχμή ήταν υπερτιμημένη. Όπως και το 1994, υπήρχε η προσδοκία υποτίμησης ώστε η δραχμή να εισέλθει στον ΜΣΙ με μία ανταγωνιστική ισοτιμία. Αυτή η προσδοκία ενισχυόταν από το γεγονός ότι τα υψηλά επιτόκια έπλητταν την ανάπτυξη και υπονόμευαν τους δημοσιονομικούς στόχους. Ως απάντηση, η κυβέρνηση επέσπευσε την είσοδο της δραχμής στον ΜΣΙ. Τελικώς αυτή συνέβη την 16^η Μαρτίου του 1998, με κεντρική ισοτιμία 357 δραχμές/ECU (ήτοι με υποτίμηση 12,3% έναντι της ισοτιμίας της προηγούμενης ημέρας) και εύρος διακύμανσης $\pm 15\%$. Η προσαρμογή της ισοτιμίας συνοδεύτηκε από υποστηρικτικά δημοσιονομικά και διαρθρωτικά μέτρα, περιλαμβανομένης της ανασυγκροτήσεως δημοσίων επιχειρήσεων.

Το μέγεθος της υποτίμησης επιλέχτηκε με γνώμονα η είσοδος στον ΜΣΙ να μην επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη ούτε να υπονομεύσει το ισοζύγιο πληρωμών. Αυτοί οι στόχοι επετεύχθησαν. Εξίσου σημαντικό, η υποτίμηση δεν έθεσε σε κίνδυνο το στόχο του πληθωρισμού. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η αξιοπιστία την οποία είχε κατακτήσει ήδη ο ΜΣΙ, με τη συνδρομή και των διευκολύνσεων αμοιβαίας υποστήριξης του συστήματος (Γκαργκάνας, 2003 , Μανεσιώτης Β.,2013 και Robert Reischauer,2002).

Επιπροσθέτως, η δημοσιονομική και η εισοδηματική πολιτική ήταν συνεπείς με το στόχο της συμμετοχής στον ΜΣΙ, με αποτέλεσμα τα θεμελιώδη μεγέθη μετά την

κρίση να είναι υγιή. Συνεισφορά στη συγκράτηση των πληθωριστικών προσδοκιών είχε και η αξιόπιστη δέσμευση της - ανεξάρτητης πλέον - ΤτΕ στη σταθερότητα των τιμών. Γι αυτό το σκοπό, τα επιτόκια διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα. Η καλή κατάσταση του ελληνικού τραπεζικού τομέα απέτρεψε μια παράλληλη τραπεζική κρίση (Garganas and Tavlas, 2001). Οι πρακτικές των ιδίων των τραπεζών, όσο και η ρυθμιστική και εποπτική δραστηριότητα της ΤτΕ πρέπει να πιστωθούν την τραπεζική ευρωστία.

Η είσοδος στον ΜΣΙ απεκατέστησε την εμπιστοσύνη. Οι εισροές κεφαλαίων επέστρεψαν, αυξάνοντας τα συναλλαγματικά διαθέσιμα. Η ΤτΕ, για να αποτρέψει τη νομισματική επέκταση, απορρόφησε την πλεονάζουσα ρευστότητα με παρεμβάσεις στη διατραπεζική αγορά. Παράλληλα, επέτρεπε στη δραχμή να παραμένει ανατιμημένη κατά 6,5-9% έναντι της κεντρικής της ισοτιμίας και διατηρούσε τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα. Έτσι, η επίδραση των εισροών κεφαλαίων στον πληθωρισμό αποδείχτηκε περιορισμένη και βραχύβια. Το Μάιο του 1998, το προεξοφλητικό επιτόκιο καταργήθηκε ως μορφή αναχρηματοδότησης λόγω της διαδικασίας εναρμόνισης των εργαλείων νομισματικής πολιτικής με αυτά του Ευρωσυστήματος. Η ηρεμία διαταράχτηκε προσωρινά με την κρίση της Ρωσίας το τέλος του Αυγούστου του 1998 αλλά αυτό αντιμετωπίστηκε επιτυχώς.

Τον Ιανουάριο του 1999, η δραχμή εισήλθε στον ΜΣΙ 2 με κεντρική ισοτιμία 353,109 δραχμές ανά ευρώ και εύρος διακύμανσης $\pm 15\%$. Η συνθήκη του Maastricht προβλέπει ότι οι χώρες που επιθυμούν να υιοθετήσουν το ευρώ πρέπει, μεταξύ άλλων, να έχουν κατά το έτος που προηγείται της εισόδου τους πληθωρισμό έως 1,5 ποσοστιαίες μονάδες άνω του μέσου όρου των τριών κρατών με τις καλύτερες επιδόσεις (2 μονάδες για τα μακροχρόνια ονομαστικά επιτόκια). Επίσης, πρέπει να έχουν εισέλθει στον ΜΣΙ 2 και να έχουν τηρήσει τα όρια διακύμανσης χωρίς σοβαρές αναταράξεις για δύο έτη πριν την εξέταση της υποψηφιότητάς τους. Η νομισματική πολιτική κατά το 1999 παρέμεινε σφιχτή ώστε να εξασφαλιστεί η ικανοποίηση αυτών των κριτηρίων. Ως αποτέλεσμα, η δραχμή παρέμεινε κατά μέσο όρο ανατιμημένη 7,7% πάνω από την κεντρική ισοτιμία της. Τα μεσοχρόνια επιτόκια ήταν επίσης υψηλά. Η νομισματική πολιτική υποστηρίχθηκε από μία περεταίρω σύσφιξη της δημοσιονομικής πολιτικής (το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε στο 1,% του ΑΕΠ) και συγκράτηση του κατά μονάδα προϊόντος κόστους εργασίας. Έτσι, ο πληθωρισμός

το Σεπτέμβριο του 1999 ήταν 2%. Ακολούθως αυξήθηκε κάπως λόγω μίας ανόδου στις τιμές του πετρελαίου.

Προς το τέλος του έτους επαναλήφθηκαν οι πτωτικές πιέσεις, αν και με μικρότερη ένταση. Η αγορά δεν είχε ακόμα πειστεί απολύτως για την έγκαιρη ικανοποίηση του κριτηρίου του πληθωρισμού. Επίσης, υπήρχε αβεβαιότητα για το κατά πόσον η κεντρική ισοτιμία της δραχμής έναντι του ευρώ θα ήταν η ισοτιμία μετατροπής στο τέλος του 2000. Στις 14 Ιανουαρίου του 2000, η δραχμή ήταν ανατιμημένη 6% σε σχέση με την κεντρική της ισοτιμία. Επομένως, μία πιθανή προσαρμογή προς την κεντρική ισοτιμία θα έθετε σε κίνδυνο το στόχο του πληθωρισμού. Γι αυτόν το λόγο, στις 17 Ιανουαρίου 2000, η κεντρική ισοτιμία της δραχμής ανατιμήθηκε κατά 3,5%, στις 340,75 δραχμές ανά ευρώ. Αυτό μείωσε σε 2,6% το ποσοστό της απαιτούμενης υποτίμησης από 6% που θα απαιτείτο με την πρωθύστερη κεντρική ισοτιμία. Ακολούθως, η ΤτΕ εφάρμοσε μία στρατηγική σταδιακής προσαρμογής της ισοτιμίας προς την κεντρική ισοτιμία και των επιτοκίων προς τα επίπεδα της Ευρωζώνης. Στις 19 Ιουνίου του 2000, το ECOFIN ενέκρινε την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, με εναρκτήρια ημερομηνία την 1^η Ιανουαρίου 2001. Στο δεύτερο ήμισυ του 2000, μία άνοδος των τιμών του πετρελαίου και η υποτίμηση του ευρώ έναντι του δολαρίου ΗΠΑ απείλησε προσωρινά τη σταθερότητα των τιμών. Τελικώς όμως, οι πολιτικές απεδείχθησαν επιτυχείς. Την 1^η Ιανουαρίου 2002, το ευρώ ήλθε σε κυκλοφορία αντικαθιστώντας τη δραχμή. (Αργεΐτης Γ., 2002, Δούκας Π., 1999)

3. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΟΝΕ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

3.1 Η ένταξη στην ΟΝΕ- Νέο περιβάλλον για την οικονομία

Στην Πορτογαλία, στις 19 και 20 Ιουνίου του 2000, η τότε κυβέρνηση του Κώστα Σημίτη, έβαλε την χώρα στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση, με απόφαση του συμβουλίου των υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια της Συνόδου Κορυφής. Πριν από 15 χρόνια λοιπόν, έπειτα από μια μακρά και επίμονη προσπάθεια, η οποία όμως αμφισβητήθηκε μετέπειτα με αιτιάσεις σχετικές με την «δημιουργική λογιστική» αμοτερών των πλευρών, η Ελλάδα υπέγραψε τελικά την ένταξή της στην ΟΝΕ.

Η οικονομική προσαρμογή της χώρας στην ΟΝΕ ξεκίνησε με μεγάλη καθυστέρηση, ουσιαστικά κατά τα έτη μετά το 1997. Μια πολύ μικρή περίοδος για να καλυφθεί το χαμένο έδαφος και να υλοποιηθούν οι αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές και η βελτίωση των όρων ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, πάντα με τα κριτήρια του νέο- φιλελεύθερου ευρωοικονομικού συστήματος. Συνεπώς, η χώρα εστίασε στην επίτευξη των πολύ περιορισμένων και αμιγώς οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης της Συνθήκης, κριτηρίων που αγνοούσαν την πραγματική οικονομία και τις ουσιαστικές προϋποθέσεις συμμετοχής σε μια νομισματική ένωση μεταξύ άνισα αναπτυγμένων και πολιτικό - πολιτιστικά διαφορετικών κρατών. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος 'προϋποθέσεις' δεν θα έπρεπε να περιορίζεται μόνο στην επίτευξη των κριτηρίων ονομαστικής σύγκλισης, αλλά και σε μια σειρά ετέρων λοιπών προσαρμογών που θα βελτίωναν τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος και τις συνθήκες παραγωγής και ανταγωνισμού, θα εκσυγχρόνιζαν τη δημόσια διοίκηση και θα απελευθέρωναν την ελληνική κοινωνία από τις αγκυλώσεις και τη στασιμότητα που τη χαρακτήριζαν, στο πλαίσιο βέβαια που αυτοί οι στόχοι συνάδουν με το συνταγματικό πλαίσιο, τα κατοχυρωμένα κοινωνικά και ευρύτερα ανθρώπινα δικαιώματα και την εθνική μας κυριαρχία.

Το μίγμα της οικονομικής πολιτικής για την προσαρμογή της χώρας ήταν ανεπαρκές και αντιφατικό. Ανεπαρκές, γιατί περιορίζονταν μόνο στην εφαρμογή των μέτρων της σκληρής δραχμής, των υψηλών επιτοκίων και της αύξησης ορισμένων φόρων, ενώ παραμελήθηκαν άλλα μέσα που είχε στη διάθεσή του το οικονομικό επιτελείο και ιδιαίτερα η περιστολή και αποδοτικότερη διαχείριση των δαπανών του ευρύτερου

δημόσιου τομέα. Αντιφατική, γιατί η πολιτικά ευκολότερα εφαρμόσιμη περιοριστική νομισματική και συναλλαγματική πολιτική υποσκάπτονταν από επεκτατικές τάσεις της δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής. Εξάλλου, η πολιτική των υψηλών επιτοκίων επιδρούσε αρνητικά στη δημοσιονομική προσαρμογή, η δε πολιτική της πραγματικής υπερτίμησης της δραχμής και της αύξησης της φορολογίας έβλαψαν την παραγωγική ικανότητα της χώρας.

Συμπερασματικά, η χώρα εισήλθε στην ONE βασιζόμενη σε μια πολιτική περιορισμένης προσαρμογής, με έμφαση σε ολίγους ονομαστικούς μακροοικονομικούς δείκτες, κάνοντας χρήση και της δημιουργικής λογιστικής, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, με υψηλό δημόσιο χρέος, με υπερτιμημένη τη δραχμή και, συνεπώς, με μόνιμο ανταγωνιστικό μειονέκτημα, με σαθρές διαρθρώσεις, με μειωμένη ανταγωνιστικότητα, με κοινωνικές αγκυλώσεις και, προ πάντων, με ένα ιδιότυπο πολιτικό σύστημα που χαρακτηρίζονταν παραδοσιακά από πελατειακή προσήλωση. Ως εν συνελόντι ειπείν δηλαδή, η χώρα εισήλθε στην ONE χωρίς να εκπληρώνει τις αναγκαίες προϋποθέσεις μιας ομαλής συμπόρευσης με ανταγωνιστικότερες οικονομίες.

Η Ελλάδα χάραξε μια πορεία, κατά την οποία μετά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής Κρίσης του 2008 είχε ως αποτέλεσμα να βρίσκεται στο επίκεντρο της διεθνούς οικονομικής κρίσεως.

Η Ελληνική Οικονομία μετά την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος πραγματοποίησε κάποιες σημαντικές αλλαγές, δίνοντας μάλιστα κάποιες νέες προοπτικές στις οικονομικές εξελίξεις.

Επιχειρώντας μια συνοπτική ανασκόπηση των γεγονότων από την ένταξη στην ONE μέχρι και σήμερα, θα δούμε πως οι εξελίξεις αυτές κατέληξαν την χώρα σε χρηματοπιστωτική κρίση.

Οι οικονομικές εξελίξεις που διαδραματίστηκαν από την ένταξη της Ελλάδας στην ONE αναφέρονται στην απώλεια της δυνατότητας άσκησης νομισματικής πολιτικής και ελέγχου του χρηματοπιστωτικού συστήματος καθώς επίσης και στην απώλεια ελέγχου του συναλλαγματικού και πληθωριστικού κινδύνου. Από την άλλη πλευρά βέβαια επετεύχθησαν και οφέλη από την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, όσον

αφορά το εμπόριο, την μετακίνηση κεφαλαίων καθώς και ως προς το κόστος συναλλαγών.

Η Ελληνική οικονομία βρισκόταν σε θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης και μάλιστα σημείωσε επιδόσεις μεγαλύτερες από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο και όλα αυτά μέχρι που ξέσπασε η Κρίση το 2008 (Kiotos A.,1999)

3.2. Η Ελληνική οικονομία ευάλωτη στην νέα κρίση

Αναμφισβήτητο είναι ότι η χώρα επωφελήθηκε από τα εξ ορισμού πλεονεκτήματα ενός ενιαίου νομισματικού χώρου όπως είναι η εξάλειψη των συναλλαγματικών κινδύνων και αβεβαιοτήτων και η εξουδετέρωση του κόστους μετατροπής νομισμάτων στις συναλλαγές της με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης. Επίσης, βελτιώθηκε η ρευστότητά της για εξωτερικές συναλλαγές, δεδομένου ότι το εμπόριό της εντός της Ευρωζώνης το διεκπεραίωσε σε Ευρώ, ενώ και με τρίτες χώρες σημαντικό μέρος της τιμολόγησης και πληρωμής των εισαγωγών διεξάγεται σε Ευρώ. Αυτό είχε ως θετικό αποτέλεσμα την άρση της συναλλαγματικής στενότητας που χαρακτήριζε τη χώρα επί δεκαετίες.

Από την άλλη όμως διευκόλυνε και τις εισαγωγές, αφενός λόγω της απουσίας στενότητας συναλλάγματος και αφετέρου λόγω της πραγματικής ανατίμησης του Ευρώ έναντι του δολαρίου. Η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και η συμμετοχή της χώρας σε μια σταθερή νομισματική ένωση επέτρεψε τουλάχιστον μέχρι το 2007 την απρόσκοπτη εισροή κεφαλαίων και την τεράστια μείωση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας με επιτόκια σχεδόν ίδια με τα γερμανικά (Arghyrou et al 2009, Mathes 2009, EEAG 2011a, Deutsche Bundesbank 2010). Από την άλλη θα πρέπει να τονισθεί ότι οι εισροές κεφαλαίων στη χώρα είχαν τη μορφή δανεισμού του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, γεγονός που προοδευτικά επιβάρυνε τα μέγιστα το ισοζύγιο εισοδημάτων λόγω των υψηλών πληρωμών για τόκους (Deutsche Bundesbank 2010a, Schrader and Laaser 2010, EEAG 2011).

Δυστυχώς, λόγω των εσωτερικών διαρθρωτικών αδυναμιών της η χώρα επέδειξε τη χειρότερη επίδοση στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων (Eurostat 2010). Ως προς τη νομισματική σταθερότητα παρατηρείται καταρχάς ότι η χώρα κινήθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα από τα επίπεδα των προηγούμενων δεκαετιών. Σημειώνεται όμως ότι ο

πληθωρισμός στην Ελλάδα ήταν σταθερά κατά περίπου 50% υψηλότερος από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, γεγονός που σωρευτικά προκάλεσε μια αύξηση των ελληνικών τιμών κατά 32,8% την περίοδο 1999-2007 καθώς και μια συγκριτικά μεγάλη πραγματική ανατίμηση (ανάλογα με τους υπολογισμούς αυτή κυμαίνεται μεταξύ 15- 20%) του ευρώ έναντι των άλλων εταίρων της (Mathes 2009, EEAG 2011, Deutsche Bundesbank 2010).

Συνεπώς, σε σχέση με το παρελθόν η χώρα βελτίωσε τη νομισματική της σταθερότητα, όχι όμως σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΟΝΕ, με αρνητικές συνέπειες για την ανταγωνιστικότητα τιμών και το εξωτερικό εμπόριό της. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εκτιμά την απώλεια της ελληνικής ανταγωνιστικότητας την τελευταία 10ετία σε 25% (IMF 2011). Επίσης, οι χοντρικές τιμές των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών της χώρας συνέχισαν την πορεία ισχυρής σύγκλισής τους με τις τιμές των άλλων χωρών της ΟΝΕ, με αποτέλεσμα το επίπεδο τιμών της χώρας να προσεγγίζει αυτό των πλέον αναπτυγμένων. Αντιθέτως, η σύγκλιση των εισοδημάτων υπήρξε βραδύτερη (Χρηστοδουλάκης, 2009).

Στο ζήτημα της δημοσιονομικής πειθαρχίας η χώρα απέτυχε παταγωδώς, όπως έδειξαν και οι δραματικές εξελίξεις μετά το 2008 (European Commission 2010, Αργύρου και Τσουκαλάς 2010, EEAG 2011). Καθ' όλην την περίοδο μετά την ένταξη τα δημοσιονομικά ελλείμματα της χώρας ήταν σταθερά πάνω από το επιτρεπόμενο όριο του 3% ως προς το ΑΕΠ, με αποτέλεσμα τη συνεχή αύξηση του δημόσιου χρέους. Παρόλο που η χώρα τέθηκε σε επιτήρηση τα έτη 2006-2007, εξήλθε αυτής με νέο μένος δημοσιονομικής σπατάλης, με αποκορύφωμα τα έτη 2008 και 2009. Υπό το βάρος αυτών των συσσωρευμένων χρεών νομοτελειακή ήταν η χρεοκοπία της χώρας. Η συμμετοχή μας στην ΟΝΕ όχι μόνον δεν οδήγησε στο μονοπάτι της δημοσιονομικής σταθερότητας, αλλά επέτρεψε το χειρότερο αποτέλεσμα. Ένα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της συμμετοχής της χώρας στην ΟΝΕ ήταν η προώθηση της διαρθρωτικής προσαρμογής και του θεσμικού εκσυγχρονισμού της χώρας. Σύμφωνα με τις προσδοκίες, αλλά και τη νεότερη προσέγγιση της ενδογένειας της θεωρίας του βέλτιστου νομισματικού χώρου (Mathes 2010, Willet 2010, Mongeli 2008), η Ελλάδα εντός της Ευρωζώνης θα αναγκαζόταν να προβεί σε σημαντικές διαρθρωτικές και θεσμικές προσαρμογές, οι οποίες παρέμειναν ως ζητούμενο και μετά την ένταξή της στο Ευρώ. Χωρίς αυτές τις προσαρμογές θα ήταν αδύνατη η μακροχρόνια επιβίωση της χώρας στο νέο

ανταγωνιστικό περιβάλλον. Ήταν αναμενόμενο και είχε προβλεφθεί ότι χωρίς τη συνολική προσαρμογή της χώρας στα νέα δεδομένα αναπόφευκτη θα ήταν μια θεραπεία σοκ ή η έξοδος από την ΟΝΕ. Οι νεότερες εξελίξεις, δυστυχώς, επιβεβαίωσαν την πρόβλεψή αυτή (OECD 2009). Επίσης, επιβεβαίωσαν την αδυναμία ενός κράτους της ΟΝΕ να αντιμετωπίσει δι' ιδίων δυνάμεων μια εθνική διαταραχή, όπως αυτή της Ελλάδος και άλλων χωρών της Κοινοτικής περιφέρειας. Με απύουσα την εθνική νομισματική πολιτική, με τη δημοσιονομική να στερείται περιθωρίων αντίδρασης, η Ελλάδα έμεινε άοπλη έναντι της σκληρής οικονομικής πραγματικότητας και έναντι των αγορών.

Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά χρήζει το ελληνικό παράδοξο η χώρα παρόλο που δεν προχώρησε στις αναγκαίες προσαρμογές κατόρθωσε να επιδείξει σε σύγκριση με το μέσο όρο της ευρωζώνης υψηλούς ρυθμούς ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ της και να συγκλίνει σε πραγματικούς όρους. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σ' αυτήν την εξέλιξη ήταν, όμως, είτε συγκυριακοί, είτε βραχύβιοι, δηλαδή μακροχρόνια μη βιώσιμοι. Ειδικότερα, στην πρόσκαιρη οικονομική μεγέθυνση της χώρας κατά τα έτη 2001-2007 συνέβαλαν: η αύξηση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας λόγω του εύκολου και φθηνού δανεισμού, τα υψηλά ελλείμματα του ελληνικού κράτους που ενίσχυσαν την εσωτερική δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση, η αύξηση της παραγωγικότητας σε ορισμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, η απελευθέρωση ορισμένων αγορών, η αξιοποίηση της αγοράς των βαλκανικών χωρών για εξαγωγές και επενδύσεις, οι εισροές από τα Κοινοτικά διαρθρωτικά ταμεία, οι Ολυμπιακές υποδομές κ.α. (Μητσόπουλος και Πελαγίδης, 2009)

Από την παραπάνω ανάλυση αλλά και από την εμπειρική παρατήρηση της σύγχρονης ελληνικής τραγωδίας καταδεικνύεται ότι, συνολικά, τα αρνητικά αποτελέσματα της συμμετοχής της Ελλάδος στην ΟΝΕ υπερिशύουν των θετικών. Το όμως ερώτημα που προκύπτει στο σημείο αυτό σχετίζεται με τα αίτια αυτής της εξέλιξης.

4.Η ΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ 2008-2009

4.1 Η Διεθνής διάσταση

Η διεθνής αλλά και η ελληνική οικονομία ευρέθησαν κατά την επίμαχη περίοδο αντιμέτωπες με τη μεγαλύτερη ύφεση μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου νεοφιλελεύθερου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό.

Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η κρίση μεταφέρεται με σφοδρότητα στην πραγματική οικονομία, με αποτέλεσμα την ύφεση και την πτώση της απασχόλησης (Birdsall, 2009). Η αντίδραση των χωρών ήταν άμεση σ' ότι αφορά στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Τα μέτρα αυτά, αν και διέφεραν από χώρα σε χώρα, ωστόσο είχαν έναν κοινό στόχο, τη βελτίωση της ρευστότητας, την κινητοποίηση των επενδύσεων με σκοπό την αναθέρμανση της οικονομίας και τη συγκράτηση της απασχόλησης.

Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Στην προσπάθεια άμεσης αντιμετώπισης της κρίσης ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα και πολιτικές οι οποίες ήταν αδιανόητο πριν την κρίση ότι θα μπορούσε να γίνει ποτέ απαραίτητο να εφαρμοστούν, όπως η κρατικοποίηση τραπεζών. Οι προηγούμενες αντιλήψεις για μια νέα εποχή χαμηλής μεταβλητότητας των οικονομικών μεγεθών, συνεχούς ευημερίας και αυτορύθμισης των αγορών, δηλαδή μιας ουτοπίας του καπιταλισμού, κατέρρευσαν μπροστά στη ραγδαία επιδείνωση της κατάστασης, που δεικνύει με ενάργεια ότι το παραπάνω οικονομικό σύστημα ενφέρει τον σπόρο της αυτοκαταστροφής του, που αναπτύσσεται και μεγεθύνεται παράλληλα προς αυτόν τον καπιταλισμό. Μόνο μία φορά στο παρελθόν η παγκόσμια οικονομία

βρέθηκε μπροστά σε τέτοιο κίνδυνο, την περίοδο που ονομάστηκε η Μεγάλη Ύφεση στη δεκαετία του 1930.

Η κρίση που ξεκίνησε από τις αγορές των ΗΠΑ επηρέασε όλη την υφήλιο. Όσο περνούσε ο καιρός βγήκε στην επιφάνεια η σοβαρότητα της κρίσης και το πρόβλημα πήρε διαφορετικές διαστάσεις. Η κρίση αν και πρωτοπαρουσιάστηκε στις αγορές των ΗΠΑ σε σύντομο χρονικό διάστημα άρχισε να επηρεάζει όλες τις παγκόσμιες αγορές, αυτό δείχνει το πόσο στενά συνδεδεμένες είναι. Έτσι η κρίση από περιφερειακό πρόβλημα έγινε παγκόσμιο. Αν και οι χώρες που επηρεάστηκαν έλαβαν μέτρα σε σύντομο χρονικό διάστημα έγινε φανερό ότι όλες οι χώρες πρέπει να ενεργήσουν από κοινού. Η κατάρρευση της Lehman Brothers, τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15η Σεπτεμβρίου 2008, σηματοδότησε τη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομική κρίση.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το σχέδιο για την αντιμετώπιση της κρίσης, τη στήριξη και την ανάκαμψη της οικονομίας κατατέθηκε το Δεκέμβριο του 2008. Η ανάπτυξη κοινών στρατηγικών σε συνδυασμό με την προώθηση των μακροπρόθεσμων στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν το βασικό χαρακτηριστικό αυτού του σχεδίου. Στόχος είναι η τόνωση της αγοράς και η λήψη μέτρων για τη στήριξη των επιχειρήσεων και της απασχόλησης. Οι βασικοί άξονες για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι η εισαγωγή ρευστότητας στην οικονομία, ώστε να τονωθεί η ζήτηση και η προώθηση των επενδύσεων με μακροπρόθεσμο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, πάντα όμως λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς του Συμφώνου Σταθερότητας, το οποίο δίνει έμφαση στη δημοσιονομική πειθαρχία και τη νομισματική σταθερότητα (European Commission, 2009).

Το έτος 2009, η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με την χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου, με το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης να μειώνεται σημαντικά σε όλες τις χώρες. Οι χώρες που βασίζονται στις εξαγωγές επλήγησαν περισσότερο, καθώς από το τελευταίο τρίμηνο του 2008, το διεθνές εμπόριο υπέστη καθίζηση. Η ένταση και η διάρκεια της κρίσης, ιδίως μετά την δραματική επιδείνωσή της στα μέσα Σεπτεμβρίου του 2008, εξέπληξαν όλους. Είναι αξιοσημείωτο ότι έως το 2007, οικονομολόγοι και αναλυτές προσπαθούσαν να αποδώσουν εύσημα – και διαφωνούσαν σε ποιόν – για την επίτευξη την τελευταία δεκαετία του συνδυασμού υψηλών ρυθμών παγκόσμιας ανάπτυξης με ταυτόχρονο χαμηλό πληθωρισμό. Σήμερα, το τοπίο έχει αλλάξει δραματικά. Η προσοχή όλων είναι στραμμένη στην

αντιμετώπιση των καταστροφικών συνεπειών της μεγαλύτερης κρίσης στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα από τον καιρό της Μεγάλης Ύφεσης του 1929. (Eurobankresearch, 2009)

Η χρηματοοικονομική κρίση πολύ γρήγορα μετατράπηκε σε ουσιαστική οικονομική, καθώς τα προβλήματα μεταδόθηκαν στην πραγματική οικονομία. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα βρίσκεται στην καρδιά της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομικής δομής. Οι απομειώσεις δημιούργησαν προβλήματα φερεγγυότητας και οδήγησαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε βίαιη απομόχλευση αποδόμηση και αποκάλυψη της ουσιαστικής σαθρότητάς τους. Τράπεζες που στο παρελθόν δάνειζαν 50 φορές τα ίδια κεφάλαιά τους αναγκάστηκαν να περιορίσουν το δανεισμό προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά κατά 50 φορές. Έτσι, σε μια απέλπιδα προσπάθεια στροφής προς τη λογική, θέσπισαν αυστηρότερα πιστωτικά κριτήρια και περιόρισαν τις πιστώσεις. Η καπιταλιστική εμπλεύσεως απομόχλευση, απαραίτητο εργαλείο της «αγοράς» για να επανέλθει η ισορροπία στον χρηματοοικονομικό τομέα, οδηγεί τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σε συρρίκνωση των δραστηριοτήτων τους, γεγονός που σημαίνει μείωση του προσωπικού, αύξηση της ανεργίας, λιγότερη παραγωγή, λιγότερο εισόδημα και επιμήκυνση της ύφεσης. Δηλαδή, οι μη προνομιούχοι (κοινωνικά και οικονομικά) και οι πλήρως ανυπαίτιες, εν γένει ασθενέστερες τάξεις θα επωμισθούν και πάλι τα βάρη της καπιταλιστικής στρέβλωσης και ανάκαμψης. Η πολλαπλασιαστική αυτή αρνητική επίδραση από το χάσμα κεφαλαίων στο νέο δανεισμό καθώς και στην ανανέωση των παλαιών δανείων μεταφέρει την κρίση στην πραγματική οικονομία. Η έλλειψη πιστώσεων συνέβαλλε μαζί με την πτώση της καταναλωτικής και επιχειρηματικής εμπιστοσύνης και στην κατάρρευση του παγκόσμιου εμπορίου. Σήμερα γνωρίζουμε ότι το 2009 η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με τη χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου, με το ρυθμό ανάπτυξης να μειώνεται σημαντικά και την ανάκαμψη να αναμένεται αναιμική για το 2010. Από τη δεκαετία του 1930 και την τότε Μεγάλη Ύφεση, δεν είχε παρουσιάσει η υφήλιος αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι τελευταίες προβλέψεις του ΔΝΤ (Οκτώβριος 2009) για τον παγκόσμιο ρυθμό ανάπτυξης του 2009 είναι -1,1%. Η επιβράδυνση της παγκόσμιας ανάπτυξης επιταχύνθηκε με τη ραγδαία πτώση των εξαγωγών εξαιτίας της μείωσης της παγκόσμιας ζήτησης, τη μείωση των δανείων που χορηγούν οι τράπεζες και την πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων (μετοχές, ακίνητα κτλ.). Μέσα στο 2009 οι προβλέψεις για την εξέλιξη της ύφεσης

συμπλήρωσαν έναν κύκλο, με τους αναλυτές σχετικά αισιόδοξους για το μέγεθος και την διάρκειά της, στη συνέχεια εξαιρετικά απαισιόδοξους και προς το τέλος του 2009 σχετικά αισιόδοξους. Οι προβλέψεις του Απριλίου 2009 του ΔΝΤ για το 2010 ήταν στο 1,9%. Οι επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης έγιναν εμφανείς στις πραγματικές οικονομίες, πλήττοντας όχι μόνο χώρες όπως οι ΗΠΑ, που βρέθηκαν στο επίκεντρο της κρίσης, αλλά τις οικονομίες όλων των χωρών, αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων. Ήδη από το δεύτερο μισό του 2008 η ανάπτυξη σε πολλές ανεπτυγμένες οικονομίες, πέρασε σε αρνητικό έδαφος και η ύφεση συνεχίστηκε και στο πρώτο μισό του 2009. Πλέον στο τρίτο τρίμηνο του 2009 οι ρυθμοί ανάπτυξης έχουν αρχίσει να επανέρχονται σε θετικό έδαφος και η ανάπτυξη ανισχύθηκε περαιτέρω το 2010. (Eurobank research, 2009)

4.2 Η έναρξη της κρίσης στην Ελλάδα, ως περιφερειακό αντίκτυπο μιας παγκόσμιας κρίσης (2008-2009)

Κάθε Έλληνας, δεν μπορεί να μην παραδεχθεί ότι η χώρα μας αιμορραγεί οικονομικά από το 2009 μέχρι και σήμερα, μαστιζόμενη από μια καπιταλιστική περιφερειακή κρίση αλλά και από τα μνημονιακά νέο αποικιακά και νεοφιλελεύθερα μέτρα ατελέσφορης λιτότητας. Βιώνοντας και σε προσωπικό επίπεδο, το φαινόμενο της κρίσης ανεξάρτητα από το πόσο και σε τι βαθμό επηρεάζει την ζωή του καθενός.

Απελπιστική είναι μια λέξη που μπορεί κάποιος να χαρακτηρίσει την τωρινή κατάσταση στην Ελλάδα. Η οικονομική κρίση που βιώνουμε δεν αποτελεί πρόβλημα Ελληνικό αλλά μια περιφερειακή πτυχή μιας κρίσης του καπιταλισμού σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η Ελλάδα ήταν μια φαινομενικά ανεπτυγμένη οικονομικά χώρα. Η οικονομία της περιστρέφεται κυρίως γύρω από τον τομέα των υπηρεσιών την βιομηχανία και ιδίως την γεωργία. Η Ελλάδα μάλιστα είχε χαρακτηριστεί ως ένα προηγμένο και υψηλού εισοδήματος κράτος.

Η Κρίση του 2008, έπληξε την Ευρωζώνη φτάνοντας μέσω αλυσιδωτών διαταραχών και φάνηκε να την βρίσκει απροετοίμαστη, μην έχοντας τους κατάλληλους μηχανισμούς παρέμβασης και λύσης τέτοιου είδους προβλημάτων. Η Ελλάδα ήταν ήδη ιδιαίτερα εξουθενωμένη ως προς τα δημοσιονομικά της, με τα συνεχή

δημοσιονομικά ελλείμματα και το δημόσιο χρέος να δυσχεραίνουν την κατάσταση της χώρας. Χαρακτηριστική είναι η αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος μέσα σε δύο μόνο έτη (2007-09) από το 6.8% στο 15.6 % του ΑΕΠ, με το χρέος την ίδια διετία να αγγίζει το 130% του ΑΕΠ, οδηγώντας σύντομα σε μία κρίση χρέους.

Κατά την αρχή της Κρίσης στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε ραγδαία μείωση των δημοσίων επενδύσεων, πτώση της καταναλωτικής πίστης με μείωση της εγχώριας ζήτησης. Παράλληλα άρχισαν να πλήττονται σημαντικοί κλάδοι της οικονομία όπως το εμπόριο, οι κατασκευές και ο τουρισμός, αφήνοντας αρνητικό αντίκτυπο στα ποσοστά απασχόλησης της χώρας. Επιπλέον προβλήματα εμφανίστηκαν και στο τραπεζικό σύστημα της χώρας, το οποίο αντιμετώπισε ιδιαίτερα χαμηλή ρευστότητα, η οποία μεταφέρθηκε και στην αγορά πλήττοντας κυρίως τις επιχειρήσεις.

Σύντομα η εμπιστοσύνη των διεθνών αγορών προς την ελληνική οικονομία χάνεται μετά από μία αλληλουχία αρνητικών γεγονότων. Τόσο η συνεχόμενη υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρα από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, όσο και οι αρνητικές δηλώσεις στον διεθνή Τύπο δημιουργούν αρνητικές προσδοκίες για την πορεία της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες αποτυπώθηκαν και από την συνεχή αύξηση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας, με τον αντίστοιχο δείκτη του 10ετούς ομολόγου να εκτινάσσεται, γεγονός που δυσχέρανε σημαντικά την χρηματοδότηση του ελληνικού δημόσιου τομέα.

Μετά από δύο πακέτα δημοσιονομικών μέτρων για τον περιορισμό του ελλείμματος (Δεκέμβριος 2009 και Μάρτιος 2010), στις 24 Απριλίου 2010, η χώρα υπέβαλε αίτηση για ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης προς το ΔΝΤ και το Συμβούλιο της ΕΕ. Όπως απεδέχθη η πρόθεση του ΔΝΤ, αλλά και των ηγετών της ευρωζώνης που έδειχναν να συμερίζονται τις επιλογές της Τρόικας, ήταν η βίαιη, νεοφιλελεύθερη και κοινωνικά ανάλγητη δημοσιονομική προσαρμογή, μέσω των προγραμμάτων αλυσιτελούς τελικά λιτότητας , με σκοπό την μείωση των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, εν μέσω όμως μιας μεγάλης ύφεσης. Γενικότερα από την εφαρμογή οριζόντιων μέτρων λιτότητας για συνεχή έτη, επλήγη το σύνολο της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα οι δαπάνες και επενδύσεις συρρικνώθηκαν, με ταυτόχρονη χειροτέρευση του επενδυτικού κλίματος, συνοδευόμενη από μεγάλη εκροή κεφαλαίων και αποταμιεύσεων στο εξωτερικό. Οι επιχειρήσεις, όσο και η οικονομία γενικότερα, κινείται σε μία φάση αποεπένδυσης και

απομόχλευσης. Αναφορικά με τα εργασιακά που βρέθηκαν στο επίκεντρο των εφαρμοζόμενων πολιτικών, οι μισθοί περικόπηκαν (μεικτά κατά 32%) και το διαθέσιμο εισόδημα μειώθηκε (κατά 18%). Παράλληλα έλαβαν χώρα εξελίξεις σχετικά με το μέγεθος του Δημόσιου τομέα, με μαζικές απολύσεις υπαλλήλων. Το αρνητικότερο όλων, η ιδιαίτερα υψηλή ανεργία, εκτινάχθηκε κατά 20 σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες μέσα στην περίοδο 2008-2013 οδηγώντας σε μία πολύ δυσμενή κατάσταση την ελληνική κοινωνία.

Το σίγουρο είναι ότι το μέγεθος της καταστροφής που υπέστη η ελληνική οικονομία, και πρωτίστως κοινωνία, είναι τεράστιο. Αυτό όμως που θα έπρεπε να προβληματίζει είναι η έλλειψη διαρθρωτικών αλλαγών, που θα φέρουν αλλαγές στην ελληνική πραγματικότητα και θα θέσουν τις βάσεις για μία βιώσιμη τροχιά ανάπτυξης και όχι απλά μεγέθυνσης τα επόμενα χρόνια.

4.3 Αίτια πρόκλησης της σύγχρονης ελληνικής οικονομικής κρίσης

Σε μια μόνο αιτία δεν μπορεί να αποδοθεί η οικονομική ύφεση στην οποία έχουμε εισέλθει. Χρειάζεται ιδιαίτερη ανάλυση και εντόπιση αιτιών προκειμένου να υπάρξουν και τα κατάλληλα ευρημάτων οικονομικά εφικτά λύσεις.

Η πρόκληση της σύγχρονης οικονομικής κρίσης προέρχεται από ένα συνδυασμό αρνητικών παραγόντων, ο καθένας από τους οποίους από μόνος του δύσκολα μπορεί να φέρει μια χρηματοοικονομική κρίση, αλλά σε συνδυασμό με τους υπολοίπους καθίσταται επικίνδυνος.

Οι αιτίες της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης είναι αρκετές και πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στην δικαιολόγηση της σφοδρότητας εκδήλωσης της κρίσης στην χώρας μας. Βασικοί παράγοντες είναι οι πολιτικές δραστηκής μείωσης των φορολογικών εσόδων που ακολούθησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για πάνω από μια δεκαετία πριν την κρίση (INE-ΓΣΕΕ, 2008).

Η νεοφιλελεύθερη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που απέκλειε τη στήριξη των δημόσιων οικονομικών της Ευρωζώνης με απευθείας δανεισμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αλλά υποχρέωνε τις κυβερνήσεις να αντλούν δάνεια μόνο από τις εμπορικές τράπεζες και γενικότερα τις χρηματοπιστωτικές αγορές, με

αποτέλεσμα την εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού στη συγκυρία της κρίσης. Στην εμμονή παράλληλα της ελληνικής κυβέρνησης στις νεοφιλελεύθερες συνταγές διαχείρισης της οικονομίας. Όταν οι χρηματαγορές απέσυραν την εμπιστοσύνη τους προς την ελληνική οικονομία, τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου εκτινάχθηκαν σε δυσβάσταχτα ύψη. Τον Φεβρουάριο 2010 αποφασίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η διαμόρφωση ενός πακέτου δανειακής στήριξης του ελληνικού Δημοσίου με την εμπλοκή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), υπό τον όρο ότι η χώρα θα ακολουθούσε ένα αυστηρό πρόγραμμα περιστολής των δημόσιων δαπανών. Η κυβέρνηση προσανατολίστηκε στον περιορισμό των μισθοδοτικών δαπανών του δημοσίου και στην περιστολή του κοινωνικού κράτους, με παράλληλη αύξηση των εσόδων κυρίως από έμμεσους φόρους (αύξηση ΦΠΑ). Άφησε αμετάβλητες τις συνθήκες αναφορικά με άλλες πηγές εσόδων ή δαπανών. Στις 23 Απριλίου 2010 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε την ενεργοποίηση του μηχανισμού δανειακής στήριξης εκ μέρους της ΕΕ και του ΔΝΤ, εγκαινιάζοντας παράλληλα πολιτικές «συρρίκνωσης του κράτους» αναφορικά με το ασφαλιστικό σύστημα, τις συντάξεις, την τοπική αυτοδιοίκηση.

Η ίδια η ύπαρξη του ευρώ που, πριν την κρίση, διευκόλυνε τη μεταφορά πόρων προς τις χώρες που αναπτύσσονταν ταχύτερα. Οι κεφαλαιακές αυτές εισροές ισοσκελίζουν το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας, δηλαδή επέτρεπαν πριν την κρίση στην Ελλάδα και άλλες χώρες της λεγόμενης «ευρωπαϊκής περιφέρειας» να διατηρούν ένα σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Με το ξέσπασμα της κρίσης η δυνατότητα αυτή ξανεμίσθηκε, καθώς συρρικνώθηκαν οι κεφαλαιακές εισροές.

Στο διάστημα 1996-2008 η Ελλάδα σημείωσε υψηλή πραγματική αύξηση του ΑΕΠ κατά 61,0%, η Ισπανία κατά 56,0% και η Ιρλανδία κατά 124,1%, σε αντίθεση με τις περισσότερο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Το αντίστοιχο ποσοστό για την Γερμανία ήταν 19,5%, την Ιταλία 17,8% και για τη Γαλλία 30,8%. Οι χώρες που σημείωσαν υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης κατά βάση κατέληξαν με σημαντικά ελλείμματα στις τρέχουσες συναλλαγές. χώριζε από πιο προηγμένες χώρες του ευρωπαϊκού «κέντρου» (INE-ΓΣΕΕ, 2008).

Παράλληλα, μια άλλη αιτία είναι και η κακή διαχείριση της οικονομίας από τα 2 κόμματα που κυβέρνησαν την Ελλάδα εναλλάξ μετά την κατάρρευση της χούντας το

1974, χωρίς να σημαίνει πως τα υπόλοιπα κόμματα είναι άμοιρα ευθυνών. Η πολιτική διαφθορά (Κάτσιος, 2006) και η αδιαφάνεια των συναλλαγών συνέβαλλαν και αυτές με τη σειρά τους στην δημιουργία του παρόντος αρνητικού κλίματος που επικρατεί στη χώρα. Η διαφθορά και η αδιαφάνεια εμφανίζεται αρκετά συχνά σε χώρες με αναθέσεις μεγάλων οικονομικών έργων σε επιχειρηματίες, κυβερνητικούς φίλους και άλλους παράγοντες, που για την ανάθεση του έργου έδωσαν και δίνουν ακόμα μεγάλα χρηματικά ποσά κάτω από το τραπέζι στους μεσολαβητές κυβερνητικούς υπαλλήλους. Επίσης, οι υπέρογκες εξοπλιστικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν με γνώμονα την ασφάλεια της χώρας και την ισορροπία δυνάμεων και κατέληξαν στην κατασπατάληση δημοσίου χρήματος για την αγορά ακρήστων και πανάκριβων όπλων. Βέβαια, δεν πρέπει να παραβλεφθεί και το πρόβλημα της φοροδιαφυγής, που από την εποχή της ίδρυσης του ελληνικού κράτους αποτελεί ένα πάγιο καθεστώς στην Ελλάδα. Φυσικά η φοροδιαφυγή δεν γίνεται τόσο από την εργατική τάξη αλλά κυρίως από τα οικονομικά εύρωστα κοινωνικά στρώματα και ειδικότερα από επιχειρήσεις και επιχειρηματίες και επαγγελματίες όλων των κλάδων.

Ένα άλλο γεγονός που έχει συνεισφέρει στην κρίση ήταν και ο ανεξέλεγκτος δανεισμός από τις τράπεζες. Με την εμφάνιση της πιστωτικής κάρτας ο έλληνας άρχισε να ξοδεύει ανεξέλικτα από ψυγεία και κουζίνες μέχρι αυτοκίνητα πολυτελείας και σκάφη, σαν αποτέλεσμα δισεκατομμύρια χάθηκαν από αυτούς τους δανεισμούς εφόσον πολλοί αδυνατούσαν να πληρώσουν τις δόσεις. Χιλιάδες αυτοκίνητα και σπίτια κατασχέθηκαν από αδυναμία αποπληρωμής των δανείων (Βαγιανός, Βέττας, Μεγίρ, 2010).

4.4 Συνέπειες της τρέχουσας οικονομικής κρίσεως στην Ελλάδα και διεθνώς

Σύμφωνα με την έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για την ευημερία το μέσο νοικοκυριό στην Ελλάδα έχει επηρεαστεί δραματικά από την κρίση. Μέσα στην τετραετία 2007 - 2011 η Ελλάδα κατέγραψε σημαντική μείωση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών κατά 23%, μείωση η οποία ήταν η μεγαλύτερη μεταξύ των χωρών του Οργανισμού. Κατά την τριετία 2007 - 2010, η ανισότητα στο εισόδημα της αγοράς αυξήθηκε κατά 2%, πάνω από το μέσο όρο του Οργανισμού ο οποίος ήταν 1,2%.

Σύμφωνα με την έκθεση, η μεγαλύτερη επίπτωση της κρίσης στην ευημερία των πολιτών προέκυψε από τη μείωση της απασχόλησης και την επιδείνωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας, καθώς από το 2007 έως το 2012 το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε κατά 10, ενώ το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας αυξήθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες,

Υπάρχουν και άλλες αρνητικές επιπτώσεις ,της σύγχρονης καπιταλιστικής κρίσης, οι οποίες έχουν αναφερθεί από πολλά κράτη ποικίλλουν ανά χώρα, περιφέρεια, επίπεδο ανάπτυξης και σοβαρότητα, και περιλαμβάνουν τα εξής (Simai,2010).

- Επιβράδυνση της ανάπτυξης, οικονομική συρρίκνωση
- Αρνητικές συνέπειες για το εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο πληρωμών
- Εξάντληση των επιπέδων των άμεσων ξένων επενδύσεων
- Οι μεγάλες και ασταθείς κινήσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες
- Καλλιέργεια ελλειμμάτων του προϋπολογισμού, μμείωση των φορολογικών εσόδων και μείωση των δημοσιονομικών περιθωρίων
- Συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου
- Αυξημένη αστάθεια και πτωτικές τιμές για βασικά προϊόντα
- Μείωση των εμβασμάτων προς τις αναπτυσσόμενες χώρες
- Σημαντική μείωση των εσόδων από τον τουρισμό
- Μαζική αντιστροφή των εισροών ιδιωτικών κεφαλαίων
- Μειωμένη πρόσβαση σε πιστώσεις και χρηματοδότηση του εμπορίου
- Μειωμένη λαϊκή εμπιστοσύνη στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα
- Μειωμένη ικανότητα να διατηρηθούν τα κοινωνικά δίκτυα ασφαλείας και η παροχή άλλων κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η υγεία και η εκπαίδευση
- Αύξηση της βρεφικής θνησιμότητας
- Κατάρρευση της αγοράς στέγης

5. ΤΟ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

5.1 Η γενικότερη θέση και ο ρόλος των τραπεζών (κεντρικής και εμπορικών) στην τρέχουσα συγκυρία.

Η αντιμετώπιση του συστημικού κινδύνου που ενέχεται στην παραδοσιακή μεσολαβητική δραστηριότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων λαμβάνει χώρα μέσω της εφαρμογής μέτρων από την κεντρική τράπεζα, όπως:

Την άσκηση ελέγχου επί του συνολικού επιπέδου χορηγήσεων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, το μέγεθος των οποίων επιτρέπει σε αυτά να επηρεάσουν, μέσω του πολλαπλασιαστή πιστώσεων, το συνολικό επίπεδο ρευστότητας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Την άσκηση ρυθμιστικού ελέγχου επί του κινδύνου που ενέχεται στην υπερβάλλουσα χορήγηση δανείων.

Την απαίτηση αύξησης των στοιχείων ενεργητικού ή των ιδίων κεφαλαίων ή /και μείωση των καταθέσεων όψεως στο παθητικό των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Την ενεργοποίηση της ως χορηγός ρευστότητας έσχατης ανάγκης σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση του κράτους ως εγγυητή καταθέσεων.

Τη χορήγηση πιστώσεων έσχατης ανάγκης άμεσα σε μεμονωμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που αντιμετωπίζουν βραχυχρόνιο πρόβλημα ρευστότητας.

Την άσκηση αποφασιστικής πειθούς επί των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να συμπλεύσουν σε μια ομαδική προσπάθεια ενίσχυσης της ρευστότητας στην αγορά, η οποία θα έχει περισσότερα συνολικά οφέλη για κάθε ένα εξ αυτών ατομικά.

Τη κατάλληλη άσκηση των βασικών αυτών μέτρων είναι επαρκώς αποτελεσματική και η ανακοίνωση της ενεργοποίησης τους από μόνη της είναι ικανή- δοθείσης της αξιοπιστίας της κεντρικής τράπεζας –να τονώσει την ρευστότητα στην αγορά.

Βεβαίως, η ενεργοποίηση των μέτρων αυτών πρέπει να είναι προσεκτική ώστε τα προτρεπόμενα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και φορείς αγοράς να μην βασίζονται υπέρμετρα την διασφάλιση της φερεγγυότητας στην παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας αλλά στη βελτίωση της ίδιας διαχειριστικής ικανότητας και διακυβέρνησης.

Η δυνατότητα χορήγησης πιστώσεων έσχατης ανάγκης αποτελεί από τις σημαντικότερες λειτουργίες των κεντρικών τραπεζών. Στον ρόλο τους αυτόν, οι κεντρικές τράπεζες τυπικά έχουν την αρμοδιότητα χορήγησης βραχυπρόθεσμης ρευστότητας στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έναντι κατάλληλων ρητρών χρήσης της ρευστότητας και έναντι κατάθεσης εγγυήσεων υπό την μορφή δέσμευσης χρηματοοικονομικών απαιτήσεων ή χρηματοπιστωτικών μέσων υψηλής ρευστότητας.

Προκειμένου να λάβει απόφαση χορήγησης ρευστότητας, η κεντρική τράπεζα πρέπει να αξιολογήσει το ίδρυμα που έχει ανάγκη την ρευστότητα. Η συνήθης ιστορικά πρακτική για τις κεντρικές τράπεζες ήταν να δανείσουν ελεύθερα έναντι εγγυήσεων χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που θεωρούνται ότι αντιμετωπίζουν βραχυχρόνιο πρόβλημα ρευστότητας και όχι θεμελιώδες πρόβλημα φερεγγυότητας.

Σήμερα, έστω και εάν το συνολικό ειδικό βάρος των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει μειωθεί, τα μεγάλα ιδρύματα παραμένουν αρκούντως σημαντικά με αποτέλεσμα η τυχόν διάρρηξη της ομαλής τους λειτουργίας θα μπορούσε να αποτελέσει παράγοντα συστημικού κινδύνου λόγω των ακόλουθων χαρακτηριστικών τους:

Παρουσιάζουν υψηλό βαθμό δανειακής επιβάρυνσης, με λόγο ιδίων προς ξένα κεφάλαια μεταξύ 5% και 10%.

Συνεχίζουν να εμφανίζουν υψηλά ποσοστά βραχυπρόθεσμων καταθέσεων όψεως στο παθητικό του ισολογισμού τους που δύναται να αποτελέσουν αντικείμενο άμεσης απόσυρσης.

Παρουσιάζουν μεγάλο εύρος και συνθετότητα χρηματοοικονομικής δραστηριότητας αλλά οργανωτικής και νομικής διάρθρωσης που καθιστούν την εξωτερική

αξιολόγηση της χρηματοοικονομικής τους κατάστασης δύσκολη και θέτουν σημαντικά ζητήματα αποτελεσματικής διακυβέρνησης τους.

Παρουσιάζουν σημαντικά πιστωτικά ανοίγματα μεταξύ τους λόγω συναλλαγών στη διατραπεζική αγορά, στην εξωχρηματοπιστηριακή αγορά παραγώγων, και στα συστήματα πληρωμών, εκκαθάρισης και διακανονισμού συναλλαγών

Παρουσιάζουν αυξημένη ευαισθησία δραστηριότητας και κερδοφορίας στις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας αλλά και αυξημένη μυώπια στη διαδικασία χορήγησης πιστώσεων, τείνοντας να μην διδάσκονται από την – αρνητική- εμπειρία του παρελθόντος και να συνεχίζουν την χορήγηση κακών δανείων.

Παρουσιάζουν αυξημένους νομικούς, ρυθμιστικούς και λειτουργικούς κινδύνους λόγω της υψηλού κινδύνου και ενίοτε ανεξέλεγκτης επενδυτικής δράσης στελεχών τους.

Επομένως, καταλήγουμε στο ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά και η εξέλιξη της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής κρίσης δημιούργησαν νέες προκλήσεις στο ρόλο των κεντρικών τραπεζών ως χορηγών ρευστότητας έσχατης ανάγκης, που σχετίζονται τόσο με την ρευστότητα της αγοράς όσο και την ρευστότητα αναχρηματοδότησης. Η απόσυρση των εμπορικών τραπεζών από την δραστηριότητα της διατραπεζικής αγοράς και των θεσμικών επενδυτών από τις συναλλαγές στην αγορά ανάγκασε τις κεντρικές τράπεζες να αναλάβουν το ρόλο του αντισυμβαλλόμενου στις αγορές, εκτείνοντας το εύρος των χρηματοπιστωτικών μέσων που αποδέχονται ως εγγυήσεις.

Η εξέλιξη αυτή έθεσε σε νέα βάση το παραδοσιακό ρόλο των κεντρικών τραπεζών ως χορηγοί ρευστότητας έσχατης ανάγκης και του ρόλου του κράτους εγγυητή καταθέσεων, όπου ο πρώτος ρόλος ασκείται σε περιπτώσεις προσωρινής έλλειψης ρευστότητας χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που συνεχίζουν την δραστηριότητα τους, ενώ ο δεύτερος σε περιπτώσεις αφερεγγυότητας και πτώχευσης των ιδρυμάτων. Η τρέχουσα κρίση ανέδειξε με σαφήνεια αφενός την άρση της διάκρισης αυτής και αφετέρου την ανταγωνιστική συνύπαρξη των δύο ρόλων η άσκηση του ρόλου του χορηγού πιστώσεων έσχατης ανάγκης σε ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα έναντι πολύς κακής ποιότητας εγγυήσεων επιτρέπει, σε περίπτωση αφερεγγυότητας και πτώχευσης του ιδρύματος αυτού, μόνο κακής ποιότητας διαθέσιμων εγγυήσεων για τους καταθέτες τους εγγυητές καταθέσεων και τους πιστωτές.

5.2 Οι οικονομικές επιπτώσεις στην χρηματοδότηση της λειτουργίας των επιχειρήσεων εν καιρώ κρίσης

Η ελληνική οικονομία διέρχεται μια παρατεταμένη περίοδο βαθιάς κρίσης με κύρια χαρακτηριστικά τη συνεχή μείωση της οικονομικής δραστηριότητας και την ύφεση που παραμένει επί πολλά έτη, γεγονός που έχει άμεσο αντίκτυπο στη λειτουργία και στις επιδόσεις όλων των επιχειρήσεων της χώρας.

Η επιδείνωση είναι πλέον διάχυτη και σε όλο το εύρος των εμπορικών δραστηριοτήτων, με κύρια χαρακτηριστικά την πτώση στον κύκλο εργασιών, την ανατροπή στην κερδοφορία και τη συρρίκνωση της κεφαλαιουχικής βάσης του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2011) . Η κρίση σαφώς και επηρέασε τις ελληνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας αρκετά προβλήματα. Συγκεκριμένα, η κρίση είχε άμεσο αντίκτυπο όχι μόνο στις πωλήσεις, στα κέρδη, στα αποθέματα και στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αλλά και στην απασχόληση των εργαζομένων των επιχειρήσεων.

Σε αυτή την δύσκολη οικονομικά περίοδο που διανύουν οι επιχειρήσεις είναι απαραίτητη μια σωστή χάραξη στρατηγικής. Δυστυχώς όμως δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο, κάποια συγκεκριμένη στρατηγική ή τακτική που να μπορούν να εφαρμόσουν οι επιχειρήσεις έτσι ώστε να βγουν αλώβητες και δυνατές από την κρίση. Το περιβάλλον που διαμορφώνεται είναι ιδιαίτερα δύσκολο και απαιτεί άμεσες και αποφασιστικές δράσεις. Οι επιχειρήσεις πρέπει να έχουν πλήρη γνώση του περιβάλλοντος, να βρίσκονται διαρκώς σε ετοιμότητα να αντιλαμβάνονται και να αξιολογούν τις αλλαγές του περιβάλλοντος έτσι ώστε να μπορούν να διαχειριστούν τη μεγάλη αβεβαιότητα και να είναι σε θέση να αποφύγουν τις απειλές και να εκμεταλλευτούν τις όποιες ευκαιρίες διαφαίνονται στον ορίζοντα. Οι επιχειρήσεις προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία τους θα πρέπει να διασφαλίσουν την απαιτούμενη ρευστότητα, να μειώσουν τις περιττές δαπάνες, να προβούν σε μια πιο ορθή τιμολόγηση, να αξιοποιήσουν το ανθρώπινο δυναμικό τους στο έπακρο αλλά και να υιοθετήσουν καινοτόμες ιδέες.

Οι επιχειρηματίες θα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να προβλέψουν τυχόν οικονομικές δυσκολίες που σχετίζονται με τη μείωση των πωλήσεων, με προβλήματα

με τους προμηθευτές, με την απώλεια σταθερών πελατών, με τη μη αποδοτική αξιοποίηση του προσωπικού καθώς και με την μη έγκαιρη πληρωμή των τιμολογίων. Τα μέτρα που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης σχετίζονται με τη μείωση των τιμών, τον περιορισμό του κόστους λειτουργίας ή και της περιόδου λειτουργίας, την αλλαγή προμηθευτών, τη μείωση προσωπικού, την επέκταση πωλήσεων στο εξωτερικό, την επέκταση σε άλλες δραστηριότητες, τον περιορισμό της δραστηριότητας κλπ. Έρευνα που πραγματοποίησε η IOBE σε συνεργασία με την McKinsey Company το 2009 φανέρωσε ότι ο πλέον πιθανός τρόπος αντίδρασης στην κρίση σύμφωνα με το 93% των επιχειρήσεων είναι η περικοπή στο κόστος λειτουργίας, ενώ ακολουθεί ο περιορισμός των περιθωρίων κέρδους. Το κόστος λειτουργίας περιορίζεται με την περικοπή των μεταβλητών στοιχείων εργατικού κόστους (πχ. πριμ, επιδόματα παραγωγικότητας κλπ.), με την προσαρμογή του χρόνου εργασίας (πχ. διευθέτηση των ωρών εργασίας, περιορισμός των υπερωριών κλπ.), με τη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων (συμβάσεις αορίστου ή ορισμένου χρόνου ή συμβάσεις έργου) αλλά και μέσω της μείωσης ή στασιμότητας / συγκράτησης των αυξήσεων των τακτικών αποδοχών. Παρατηρούμε δηλαδή ότι εν μέσω κρίσεως, η συστημική αναδίπλωση του καπιταλισμού για την ανάκαμψή του γεννά τεράστιο κοινωνικό κόστος που θα κληθεί και πάλι να το πληρώσει ως μόνιμο υποζύγιο η εργατική τάξη. Ωστόσο από τις περισσότερες επιχειρήσεις επιλέγεται ένας συνδυασμός επιμέρους δράσεων που περιλαμβάνει επίσης τη μείωση τιμών και τη μείωση της παραγωγής / δραστηριότητας. Άλλα μέτρα πολιτικής που προτείνονται για την αντιμετώπιση της κρίσης των ελληνικών επιχειρήσεων περιλαμβάνουν τη μείωση της φορολογίας, τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού, τον περιορισμό της γραφειοκρατίας, την αύξηση της ρευστότητας στην αγορά, την ενίσχυση του ΤΕΜΠΜΕ καθώς και την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων. Το μέλλον των ελληνικών επιχειρήσεων μετά την κρίση κρίνεται αβέβαιο. Η κρίση οδηγεί τις επιχειρήσεις να αναγνωρίσουν τις δυνάμεις τους και να ανακαλύψουν τα όρια αντοχής τους, καθώς μάλιστα υφίστανται και την τεράστια πίεση από τον εξωτερικό καπιταλιστικό παράγοντα και τα μέτρα που αυτός υπαγορεύει προς όφελός του στις απόλυτα χειραγωγούμενες, κατ' όνομα μόνον ελληνικές κυβερνήσεις.

Οι χρόνιες αδυναμίες και τα προβλήματα ανεβαίνουν στην επιφάνεια και χρήζουν άμεσης προσοχής. Οι επιχειρηματίες δεν πρέπει να πανικοβάλλονται αλλά να

χειρίζονται με ψυχραιμία όλη αυτή την αβεβαιότητα και την αφόρητη πίεση. Οι επιχειρήσεις που είναι διορατικές και καλά προετοιμασμένες μπορεί να διακρίνουν σημαντικές ευκαιρίες μέσα στην κρίση καθώς όπως κάθε νόμισμα έχει δύο όψεις, έτσι και η κρίση από τη μια αποτελεί περίοδο δοκιμασίας και από την άλλη συνιστά μια μοναδική ευκαιρία να γίνουμε καλύτεροι και δυνατότεροι, χρησιμοποιώντας και την ρήση του Νίτσε, σε μια επιτρεπτή οικονομική αναλογία.

Σαν αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, τα καταναλωτικά πρότυπα έχουν αλλάξει. Ο καταναλωτής είναι πλέον περισσότερο ευαίσθητος στο θέμα της τιμής χωρίς να είναι διατεθειμένος να χάσει και από την ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων ή υπηρεσιών. Μετρά τα χρήματά του, κάνει έρευνα αγοράς προτού πραγματοποιήσει τις αγορές του αναζητά έξυπνες λύσεις και στρέφεται σε προϊόντα και υπηρεσίες με προσιτές τιμές και όσο το δυνατόν καλύτερη ποιότητα. Τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας γνωρίζουν άνοδο ενώ το brand loyalty έχει μειωθεί σε σημαντικό βαθμό. Οι επιχειρήσεις λοιπόν θα πρέπει να προσφέρουν προσιτές και συμφέρουσες λύσεις στους καταναλωτές προσέχοντας ταυτόχρονα και την ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Το συμπέρασμα είναι ότι για να αντέξουν οι επιχειρήσεις στην κρίση θα πρέπει να διατηρήσουν υψηλό ανταγωνιστικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους, να είναι ευέλικτες, να προσαρμόζονται έγκαιρα, να εισάγουν καινοτομίες και να αξιοποιήσουν την τεχνολογία και τα διάφορα σύγχρονα μέσα.

5.3 Η αρνητική επίδραση της διανύμενης οικονομικής κρίσης στην χρηματοδότηση των επιχειρήσεων.

Η χρηματοδότηση προς τις επιχειρήσεις αυξήθηκε με πολύ υψηλούς ρυθμούς μετά την ένταξη της χώρας στην ζώνη του ευρώ και έως το τέλος του 2008 (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης περίπου 15%). Ειδικότερα από 50,9 δις στο τέλος του 2001, σχεδόν διπλασιάστηκε στην επόμενη πενταετία, για να φτάσει τα 140,4 δις τον Ιούνιο του 2010 (περιλαμβάνονται και οι ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες και άλλες ατομικές επιχειρήσεις) και να αποκλιμακωθεί ελαφρά στη συνέχεια (Απρίλιος 2011: 137,3 δις € εκ των οποίων 16,2 δις οι ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες και ατομικές επιχειρήσεις). Με βάση τα στοιχεία, η καθαρή ροή της χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις (πλην ελεύθερων επαγγελματιών, αγροτών και ατομικών επιχειρήσεων)

ήταν τον Απρίλιο του 2011 θετική και ίση με 212 εκατ. ευρώ και ο ετήσιος ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης παρουσίασε μικρή αύξηση και διαμορφώθηκε σε 1,2% έναντι 1,1% τον προηγούμενο μήνα αλλά και τον Δεκέμβριο του 2010. Για το σύνολο του πρώτου τετραμήνου του 2011 η καθαρή ροή της χρηματοδότησης προς τις ίδιες επιχειρήσεις ανήλθε στα 341 εκατ. ευρώ ενώ ο μέσος ετήσιος ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης αυξήθηκε κατά 1%. Από την ανάλυση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας προκύπτει ότι το πρώτο τετράμηνο του 2011 αυξήθηκε ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της χρηματοδότησης προς τους κλάδους του τουρισμού (κατά 0,4%), τη ναυτιλία (6,9%), τα λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (1,0%), τον ηλεκτρισμό-φωταέριο-ύδρευση (18,5%), και τις λοιπές επιχειρήσεις (5,0%). Αντίθετα, επιβράδυνση παρατηρήθηκε στο ρυθμό πιστωτικής επέκτασης προς όλους τους υπόλοιπους κλάδους, δηλαδή της γεωργίας (-0,4%), τη βιομηχανία (-0,7%), το εμπόριο (-3,2%), τις κατασκευές (-0,2%) και τις μεταφορές πλην ναυτιλίας (-10,6%). (Η Ελληνική οικονομία και η απασχόληση» Ετήσια Έκθεση 2011 του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ.)

Σύμφωνα με μελέτες και έρευνες της IOBE (Η Οικονομική Κρίση: Επιπτώσεις και Αντιδράσεις στον επιχειρηματικό κόσμο», Έρευνα 2009 της IOBE σε συνεργασία με την McKinsey & Company, διαθέσιμη) η κρίση, απέδειξε, ότι επηρέασε τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων από τις τράπεζες. (www.iobe.gr/media/Hmerides/par14july.ppt)

6. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ

6.1 Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ. Ο ρόλος και παρεμβάσεις του ευρωσυστήματος 2008-2010.

Η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναθέτει στο Ευρωσύστημα τον στόχο της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών στη ζώνη του ευρώ. Συγκεκριμένα, ορίζει ότι «ο κύριος στόχος του ΕΣΚΤ [Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών] είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών». Η πρόκληση που αντιμετωπίζει η ΕΚΤ μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ πρέπει να επηρεάζει τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά χρήματος και, κατ' επέκταση, το επίπεδο των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων, ούτως ώστε να διασφαλίζει τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών μεσοπρόθεσμα.

Πρώτον, η νομισματική πολιτική είναι σημαντικά αποτελεσματικότερη εάν παρέχει ένα σταθερό σημείο αναφοράς σχετικά με τις προσδοκίες για τον πληθωρισμό, δηλ. τις προσδοκίες των ανθρώπων για τις μελλοντικές αυξήσεις των τιμών. Από αυτή την άποψη, οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να προσδιορίζουν τους στόχους τους, να τους επεξεργάζονται λεπτομερώς και να εφαρμόζουν πιστά μια συνεπή και συστηματική μέθοδο για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής, καθώς και να επικοινωνούν με τους πολίτες με ειλικρίνεια και σαφήνεια. Αυτά αποτελούν βασικά στοιχεία για την επίτευξη υψηλού βαθμού αξιοπιστίας. Εάν μια κεντρική τράπεζα δεν τηρεί τον λόγο της, οι πολίτες θα χάσουν την εμπιστοσύνη τους προς αυτήν, με αποτέλεσμα να υποστεί πλήγμα η αξιοπιστία της κεντρικής τράπεζας. Η αξιοπιστία αποτελεί, επομένως, απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαμόρφωση των προσδοκιών των πολιτών για τον πληθωρισμό. Δεύτερον, επειδή οι επιδράσεις στην οικονομία από τις μεταβολές επιτοκίων (δηλ. η διαδικασία μετάδοσης) εκδηλώνονται με χρονική υστέρηση, οι τρέχουσες μεταβολές της νομισματικής πολιτικής θα επηρεάσουν το επίπεδο των τιμών μόνο μετά την πάροδο αρκετών τριμήνων ή ετών. Αυτό σημαίνει ότι οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να εξακριβώνουν ποια είναι η ενδεδειγμένη κατεύθυνση πολιτικής, προκειμένου να διατηρήσουν τη σταθερότητα των τιμών στο μέλλον, όταν θα έχουν πραγματοποιηθεί όλες οι προσαρμογές στην οικονομία. Υπό

την έννοια αυτή, η νομισματική πολιτική πρέπει να είναι προσανατολισμένη προς το μέλλον.

Η κεντρική τράπεζα πρέπει να είναι προσανατολισμένη προς το μέλλον, ωστόσο η νομισματική πολιτική δεν μπορεί να αντισταθμίζει απροσδόκητα γεγονότα τα οποία μπορεί να έχουν αντίκτυπο στην οικονομία, αυτά δηλαδή που αποκαλούμε οικονομικές διαταραχές. Σε περίπτωση διαταραχής του επιπέδου των τιμών βραχυπρόθεσμα (π.χ. της διαταραχής που προκαλείται επειδή μεταβάλλονται οι τιμές των βασικών εμπορευμάτων διεθνώς ή οι έμμεσοι φόροι), είναι αναπόφευκτη κάποια βραχυπρόθεσμη μεταβλητότητα των ρυθμών πληθωρισμού. Επιπλέον, επειδή ο τρόπος με τον οποίο η νομισματική πολιτική επηρεάζει την οικονομία είναι πολύπλοκος, οι επιδράσεις των οικονομικών διαταραχών και της νομισματικής πολιτικής χαρακτηρίζονται πάντα από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας. Για τους λόγους αυτούς, η νομισματική πολιτική θα πρέπει να διατηρεί έναν μεσοπρόθεσμο προσανατολισμό, προκειμένου να αποφεύγεται η ανάληψη υπερβολικά επιθετικών ενεργειών και η πρόκληση άσκοπης αστάθειας στην πραγματική οικονομία. Τέλος, ακριβώς όπως κάθε άλλη κεντρική τράπεζα, η ΕΚΤ αντιμετωπίζει σημαντική αβεβαιότητα όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την αξιοπιστία των στατιστικών στοιχείων τα οποία λαμβάνει και αφορούν την οικονομία (δηλ. των οικονομικών δεικτών), τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η οικονομία, δηλ. η διάρθρωση της οικονομίας της ζώνης του ευρώ, και τον τρόπο μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής στην οικονομία.

Επομένως, μια επιτυχημένη νομισματική πολιτική πρέπει να στηρίζεται σε ευρεία βάση, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις συναφείς πληροφορίες, προκειμένου να κατανοεί τους παράγοντες που καθοδηγούν τις οικονομικές εξελίξεις, και δεν μπορεί να βασίζεται σε ένα μικρό σύνολο δεικτών ή σε ένα μόνο υπόδειγμα της οικονομίας. Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ έχει υιοθετήσει και ανακοινώσει μια στρατηγική νομισματικής πολιτικής για να διασφαλίσει μια συνεπή και συστηματική προσέγγιση ως προς τη λήψη αποφάσεων νομισματικής πολιτικής. Η στρατηγική αυτή ενσωματώνει τις γενικές αρχές που προαναφέρθηκαν, προκειμένου να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει η κεντρική τράπεζα. Αποσκοπεί στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου, εντός του οποίου θα μπορούν να λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το κατάλληλο επίπεδο των

βραχυπρόθεσμων επιτοκίων και στη συνέχεια θα μπορούν να ανακοινώνονται στο ευρύ κοινό.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός του Ευρωσυστήματος, δηλαδή η σταθερότητα των τιμών στην ζώνη του ευρώ σε μεσοπρόθεσμη βάση, χαράζει την ενιαία νομισματική πολιτική.

Προκειμένου να υπάρξει άνοδος του ΑΕΠ και της απασχόλησης στην ζώνη του ευρώ και προκειμένου να συμβάλει στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ ξεκίνησε από τον Οκτώβριο του 2008 μείωση των βασικών επιτοκίων, κάτι που συνέχισε έως και το Μάιο του 2009. Προέβη σε διαδοχικές μειώσεις του σταθερού επιτοκίου στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης την περίοδο Ιανουαρίου- Μαιού του 2009. Το επιτόκιο αυτό μειώθηκε 4 φορές την περίοδο αυτή, συνολικά κατά 150 μονάδες βάσης, σε 1% το Μάιο του 2009 έναντι 2,5% το Δεκέμβριο του 2008. Τα βασικά επιτόκια δεν μεταβλήθηκαν περαιτέρω την περίοδο από τον Ιούνιο του 2009 έως το Απρίλιο του 2010, όμως υιοθετήθηκαν πρόσθετα, μη συμβατικά, μέτρα νομισματικής πολιτικής, τα οποία είχε ήδη αρχίζει να εφαρμόζει από τον Σεπτέμβρη του 2008.

Ποίο συγκεκριμένα, κατά το διάστημα 2007-2009 της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα διατηρούσε υψηλούς δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, είχε συντηρητική πολιτική και ο δείκτης δανείων προς καταθέσεις ήταν το 2008 στο 0,92, έναντι 1,27 της Ευρωζώνης. Η δανειακή επιβάρυνση του ιδιωτικού τομέα επίσης ήταν από τις 60 χαμηλότερες στην ΕΕ (Μυλωνάς, 2013).

Η υγιής βάση διατήρησης της οικονομικής δραστηριότητας θεωρείται πως υπήρχε και θα μπορούσε να συμβάλει σε ικανοποιητικά αποτελέσματα (Alpha Bank, 2012). Η όξυνση της κρίσης του δημόσιου χρέους, από το 2009 υπήρξε η αφετηρία των προβλημάτων στο ΧΠΣ (Καλφάογλου, 2012,).

Η ύφεση επηρέασε τις ελληνικές τράπεζες, που επέδειξαν αρχικά μεγάλες αντοχές, με τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας να παραμένουν ισχυροί και παρά την επιδείνωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου τους από καθυστερήσεις δανείων. Ωστόσο, ως συνακόλουθο της υποβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας του ελληνικού κράτους, οι ξένοι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν αυτόματα και την πιστοληπτική ικανότητα των ελληνικών τραπεζών και των επιχειρήσεων που είχαν

εκδώσει ιδιωτικά ομόλογα. Τα ελληνικά ομόλογα που χρησιμοποιούνταν ως ενέχυρο για δανεισμό από τη διατραπεζική αγορά δεν γίνονταν πλέον αποδεκτά .

Παράλληλα, η άνοδος των επιτοκίων αντανακλούσε τον αυξημένο κίνδυνο αδυναμίας πληρωμής εκ μέρους της χώρας και καθιστούσε το δανεισμό του κράτους από τις αγορές απαγορευτικό. Ένα άλλο στοιχείο που αντανακλούσε τις απόψεις των αγορών για την ελληνική οικονομία ήταν η επέκταση της αγοράς Συμβολαίων Στάθμισης Πιστωτικού Κινδύνου (CDS) κατά της Πτώχευσης της χώρας (Χριστόπουλος & Ντόκας, 2012).

Το 2010 σηματοδοτήθηκε από τη βίαιη έξοδο της Ελλάδας από τις διεθνείς αγορές και των ελληνικών τραπεζών από τη διατραπεζική αγορά. Οι ελληνικές τράπεζες αναγκάστηκαν να προσφεύγουν στην ΕΚΤ για κάλυψη των χρηματοδοτικών τους αναγκών και χρειάστηκε να αντλήσουν μεγάλου ύψους χρηματοδοτήσεις τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της απώλειας καταθέσεων, της απομείωσης των ενεχύρων που είχαν παραχωρήσει στην ΕΚΤ και για την αποπληρωμή υποχρεώσεών τους. Αυτό αρχικά πραγματοποιήθηκε μέσω των πράξεων νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος. Σταδιακά, λόγω της μείωσης της αξίας των εξασφαλίσεών τους αναγκάστηκαν επίσης να προσφύγουν στο μηχανισμό έκτακτης χρηματοδότησης (Emergency Liquidity Assistance-ELA) από την ΤτΕ (Εκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013).

Σημειώνεται η σημαντική συμβολή της ΕΚΤ, τόσο στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της παγκόσμιας κρίσης στο ΧΠΣ όσο και της κρίσης δημόσιου χρέους, μέσω της διοχέτευσης ρευστότητας στις τράπεζες (Καλφάογλου, 2012). Κατά συνέπεια ωστόσο, οι ελληνικές τράπεζες αύξησαν σημαντικά το δανεισμό τους από την ΕΚΤ, σε ύψος που το ποσό αυτό (86,9 δις ευρώ τον 61 Απρίλιο του 2011) να είναι το μεγαλύτερο στη ΖτΕ και αντικατοπτρίζει το μεγάλο βαθμό εξάρτησης των ελληνικών τραπεζών και, κατ' επέκταση, της ελληνικής οικονομίας από το Ευρωσύστημα.

Σημαντική ήταν η συρρίκνωση των ιδιωτικών καταθέσεων στις ελληνικές τράπεζες ως συνέπεια της αβεβαιότητας στις προοπτικές της χώρας και λόγω της βαθιάς ύφεσης.

Πολύ κρίσιμη ήταν η προσπάθεια των τραπεζών κατά τα έτη 2010-2011, για εξεύρεση όλο και περισσότερων ενεχύρων, προκειμένου να συνεχίσουν να χρηματοδοτούνται, με γνώμονα την αυξανόμενη απομείωση των καλυμμάτων τους (ΕΕΤ, 2013). Στο πλαίσιο άντλησης ρευστότητας εγκρίθηκαν επίσης την περίοδο

2008-2011 κρατικές εγγυήσεις ρευστότητας για τις ελληνικές τράπεζες ύψους 85 δις ευρώ (Μυλωνάς, 2013).

Εκτός του σημαντικού προβλήματος της απώλειας καταθέσεων, μεγάλη ήταν η πίεση στο τραπεζικό σύστημα λόγω των καθυστερημένων δανείων, που αύξησαν τα ποσοστά των προβλέψεων (επισφαλών απαιτήσεων και κινδύνων) και είχαν αρνητικές επιπτώσεις εκτός από την κερδοφορία και στην κεφαλαιακή βάση των τραπεζών.

Όπως ήταν αναμενόμενο, ανακόπηκαν οι χρηματοδοτήσεις των τραπεζών προς την πραγματική οικονομία και αυστηροποιήθηκαν τα κριτήρια έγκρισης, αντανακλώντας τις περιορισμένες πιστωτικές συνθήκες, αλλά και τη συρρίκνωση της ζήτησης των δανείων (Μυλωνάς, 2013).

6.1.1 Η σύγκριση με τις ανάλογες κινήσεις του Αμερικανού Κεντρικού Τραπεζίτη.

Η ΕΚΤ, τα τελευταία χρόνια έχει επεκτείνει το βασικό της ρόλο από αυτόν της άσκησης νομισματικής πολιτικής σε πάροχο έκτακτων μέτρων υποβοήθησης της ρευστότητας και σταθεροποίησης των κυρίαρχων αγορών ομολόγων στην Ευρώπη, έχοντας έναν κυρίαρχο ρόλο στην απάντηση της κρίσης στη ΖτΕ (Haan& Berger, 2010).

Οι σοβαρές εντάσεις τη διατραπεζική αγορά από την πρώτη φάση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης (2007-2009) χαρακτηρίστηκαν από προβλήματα ρευστότητας και προτίμηση στη μακροχρόνια ρευστότητα. Με την έναρξη της κρίσης, οι Κεντρικές Τράπεζες και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού αντέδρασαν με εκτεταμένα μέτρα μη συμβατικής νομισματικής πολιτικής (Σταμούλη, 2012), προσπαθώντας να αποκαταστήσουν τα επίπεδα βραχυχρόνιας ρευστότητας για τις τράπεζες και τις οικονομίες. Η ΕΚΤ αντέδρασε με παροχή ρευστότητας ύψους 95 δις ευρώ (Ιορδανίδης, 2012,). Γενικά, θεωρείται ότι οι Κεντρικές Τράπεζες αντέδρασαν με αξιοσημείωτη επιτυχία στην αντιμετώπιση των 53 προβλημάτων δυσλειτουργίας των διατραπεζικών αγορών και του ελλείμματος ρευστότητας, τουλάχιστον μέχρι το καλοκαίρι του 2008, καταφέρνοντας να περιορίσουν σε εκείνη τη φάση τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία και στα υγιή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που δεν ενέχονταν σε ‘τοξικά’ προϊόντα (Alpha Bank, 2009).

Η επιτοκιακή πολιτική ωστόσο, στην πρώτη φάση της κρίσης, είχε διαφορετική αντιμετώπιση μεταξύ της FED (Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας των Η.Π.Α.) και της ΕΚΤ, καθώς η FED είχε αντιδράσει αμέσως, μειώνοντας θεαματικά τα επιτόκια παρεμβάσεώς της (στο 0-0,25% στο τέλος του 2008). Η ΕΚΤ, μέχρι τον Αύγουστο του 2008 επιδίωκε την αναχαίτιση των πληθωριστικών πιέσεων που είχαν προκληθεί (πληθωρισμός 4%) λόγω αυξήσεων των τιμών πετρελαίου και τροφίμων και – επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της νομισματικής πολιτικής αποκλειστικά σε αυτό το στόχο – αποφάσισε την αύξηση του επιτοκίου παρεμβάσεώς της (στο 4,25%) τον Ιούλιο του 2008. Ο μη συγχρονισμός των δύο Κεντρικών Τραπεζών εκείνη την περίοδο στην αντιμετώπιση της πολιτικής επιτοκίων θεωρείται πως επιδείνωσε τις παραμέτρους αναχαίτισης της κρίσης, η οποία εντάθηκε από το Σεπτέμβριο του 2008. Η ΕΚΤ κράτησε επιφυλακτική στάση στις αποφάσεις μείωσης των επιτοκίων, που τελικά διαμορφώθηκαν στο 2-2,5% τον Ιανουάριο του 2009 (Εκθεση της Alpha Bank, 2013)

Κατά την οξεία φάση της κρίσης - ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers - εκτός της δραστικής μείωσης των επιτοκίων, η ΕΚΤ προσανατολίστηκε σε πιστωτική επέκταση. Μεταξύ των μέτρων που έλαβε ήταν: (α) η παροχή ρευστότητας προς τα πιστωτικά ιδρύματα έναντι εξασφαλίσεων (για την άμβλυνση των πιέσεων στη διατραπεζική αγορά), (β) η ενίσχυση της ρευστότητας μέσω παρεμβάσεων σε συγκεκριμένους τομείς της αγοράς και (γ) οι άμεσες αγορές ομολόγων σε πρωτογενείς και δευτερογενείς αγορές για τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης. Οι αντιδράσεις αυτές απέδειξαν ότι η νομισματική σταθερότητα δεν αρκεί για τη διατήρηση της σταθερότητας στο σύνολο του ΧΠΣ (Ιορδανίδης, 2012).

Τα μέτρα της ΕΚΤ περιελάμβαναν τη διεξαγωγή πρόσθετων Μακροπρόθεσμων Πράξεων Αναχρηματοδότησης, τη μετατροπή του επιτοκίου των πράξεων αυτών από κυμαινόμενο σε σταθερό και τη χορήγηση ρευστότητας σε ξένο νόμισμα, μέσω συμφωνιών swaps που έγιναν με τη FED. Σημαντική πηγή άντλησης κεφαλαίων αποτέλεσε η ανάληψη του 'Προγράμματος Αγοράς Καλυμμένων Ομολογιών' στη ΖτΕ, που εκδίδονται από τράπεζες, για αναχρηματοδότηση των δανείων του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα (Σταμούλη, 2012,).

Η κίνηση υιοθέτησης προσφορών σταθερού επιτοκίου για παροχή απεριόριστης ρευστότητας στα πιστωτικά ιδρύματα που μπορούσαν να προσφέρουν ανάλογα καλύμματα θεωρήθηκε καινοτομική στο λειτουργικό πλαίσιο της ΕΚΤ, ενώ ήταν

μεταξύ των πρώτων ‘μη συμβατικών’ μέτρων νομισματικής πολιτικής, στα πλαίσια της ενισχυμένης πιστωτικής στήριξης, που βελτίωσε τις συνθήκες στην αγορά και τη χρηματοδότηση των τραπεζών, ενώ διατηρήθηκε έως το 2009, οπότε η παρατηρούμενη βελτίωση των χρηματοπιστωτικών συνθηκών οδήγησε σε σταδιακή απόσυρση αυτής της πολιτικής (Ιορδανίδης, 2012,).

Σε δεύτερη φάση, από το 2010, η κρίση εντατικοποιήθηκε στα πλαίσια της Ευρωζώνης, με επιπτώσεις στην οικονομία που δεν ανέκαμπε. Η FED στις ΗΠΑ μείωσε τα επιτόκια και προχώρησε με αμεσότητα σε μαζικές αγορές κρατικών ομολόγων. Στην Ευρώπη, οι αγορές διακατέχονταν από πανικό υπό το πρίσμα πλέον και του κινδύνου της ελληνικής χρεοκοπίας (Σταμούλη, 2012,). Η ΕΚΤ παρενέβη στη δευτερογενή αγορά κρατικών ομολόγων για μείωση των πιέσεων, μέσω θέσπισης ενός προσωρινού Προγράμματος για τις Αγορές Τίτλων (SMP-Securities Markets Program), για την αντιμετώπιση της δυσλειτουργίας ορισμένων τμημάτων της αγοράς κρατικών χρεογράφων στη ΖτΕ (ΕΚΤ, 2013,).

Το 2011 ανακοινώθηκε ένα δεύτερο πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολογιών, που δεν αξιοποιήθηκε σε όλη του την έκταση. Στο τέλος του 2011, το ΔΣ της ΕΚΤ αποφάσισε τη λήψη πρόσθετων μέτρων, μη συμβατικής νομισματικής πολιτικής για τη ΖτΕ, μεταξύ των οποίων ήταν (ΕΚΤ, 2013):

Η διενέργεια άλλων δύο πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης, διάρκειας τριών ετών και με δυνατότητα πρόωρης αποπληρωμής μετά ένα έτος.

Η μείωση του συντελεστή των υποχρεωτικών ελάχιστων αποθεματικών (από 2% σε 1%)

Η αύξηση διαθεσιμότητας ασφαλειών, μειώνοντας το όριο πιστοληπτικής διαβάθμισης για ορισμένους τίτλους και επιτρέποντας στις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες να αποδέχονται προσωρινά πρόσθετες ενήμερες δανειακές απαιτήσεις, υπό προϋποθέσεις καταλληλότητας.

Με τις πιο πάνω πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης, αντλήθηκε ρευστότητα που συνέβαλε στην άμβλυνση των έντονων πιέσεων που αντιμετώπιζαν το 2011 και το 2012 οι τράπεζες της ΖτΕ. Επίσης, υποβοηθήθηκε, τουλάχιστον προσωρινά, η σταθεροποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς κρατικών ομολόγων (Alpha Bank, 2012,).

Η κρίση δημοσίου χρέους όμως κάποιων κρατών-μελών της ΖτΕ αναζωπυρώθηκε από το καλοκαίρι του 2012, με επιζήμιες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των αγορών

κρατικών χρεογράφων, της ρευστότητας και της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών.

Η παρατεταμένη κρίση χρέους στη ΖτΕ σηματοδοτήθηκε επίσης από την αναποφασιστικότητα αντιμετώπισής της εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων, ενώ η κατάσταση των χρηματοπιστωτικών συνθηκών δεν ήταν ομοιογενής σε όλα τα κράτη-μέλη της ΖτΕ. Τα προβλήματα πρόσβασης ορισμένων τραπεζών στη διατραπεζική αγορά και το έλλειμμα εμπιστοσύνης συνεχίσθηκαν, όπως και τα αυστηρά χρηματοδοτικά κριτήρια και ο περιορισμός των πιστώσεων στην πραγματική οικονομία. Το ΑΕΠ υποχώρησε και ο πληθωρισμός κινήθηκε άνω του 2%, ενώ η εξέλιξη των τιμών παρέμενε σε συμβατά επίπεδα (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2013).

Σε αυτά τα πλαίσια, η νομισματική επέκταση εξασθένησε, ενώ η υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων λόγω υποτονικής οικονομικής δραστηριότητας οδήγησε από τον Ιούλιο του 2012 σε περαιτέρω μείωση των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ κατά 25 μονάδες βάσης (καταλήγοντας στο ιστορικό 0,75%). Η νομισματική πολιτική στη ΖτΕ θεωρείται ότι δεν μεταδόθηκε ομαλά, λόγω της εθνικής κατάταμησης των χρηματοπιστωτικών αγορών, με αποτέλεσμα σε ορισμένες χώρες να μην έχει μετακυλήσει η μείωση των βασικών επιτοκίων στα επιτόκια των τραπεζικών δανείων. Τα πρόσθετα μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής του 2012 μέσω του Ευρωσυστήματος συνδέθηκαν με παροχή ρευστότητας μέσω πράξεων αναχρηματοδότησης για την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών σε ορισμένες χρηματοπιστωτικές αγορές .

Προκειμένου να αποφευχθούν τα καταστροφικά σενάρια περί της σταθερότητας των τιμών στη ΖτΕ, το ΔΣ της ΕΚΤ, το Σεπτέμβριο του 2012, ανακοίνωσε την πρόθεσή του για δημιουργία ενός ανασταλτικού μηχανισμού, με τη μορφή της διενέργειας Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών (Outright Monetary Transaction - OMT) στις δευτερογενείς αγορές κρατικών ομολόγων στη ΖτΕ, στο πνεύμα του ενιαίου χαρακτήρα της νομισματικής πολιτικής και με σκοπό την ενίσχυση του μηχανισμού μετάδοσης. Με την απόφαση αυτή έληξε το πρόγραμμα για αγορές τίτλων (SMP) (ΕΚΤ, 2013)

Στη Σύνοδο κορυφής της ΕΕ, τον Ιούνιο του 2012 οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αφορούσαν την ενίσχυση των θεμελίων της ΖτΕ και την πρόθεση δημιουργίας τραπεζικής ένωσης. Ειδικότερα, αποφασίσθηκαν η θέσπιση του ΕΕΜ , η

πιο ευέλικτη και αποδοτική χρήση του ΤΧΣ και η πιθανότητα απευθείας ανακεφαλαιοποίησης του τραπεζικού τομέα (ΕΚΤ,2013).

Παρά τα μέτρα αυτά, σύμφωνα με την ΕΚΤ εξακολουθούν να υπάρχουν κίνδυνοι αναφορικά με την εφαρμογή της πολιτικής, τις δυσμενείς προοπτικές για μακροοικονομική ανάπτυξη και τον κατακερματισμό των χρηματοπιστωτικών αγορών της ΖτΕ. Επίσης τα βαθύτερα αίτια της κρίσης (χρέους) πιστεύεται ότι μπορούν να αντιμετωπισθούν μόνο από τις εθνικές κυβερνήσεις, διότι η κατάσταση παραμένει εύθραυστη.

6.2 Κατεύθυνση της χώρας προς το μνημόνιο

Η Ελλάδα από την ανεξαρτητοποίησή της σαν κράτος μέχρι σήμερα στήριξε την οικονομία της σε δανειακά κεφάλαια. Το 2009 η ελληνική οικονομία αντιμετώπιζε βαρύ πλήγμα: δημοσιονομικό έλλειμμα σε μη βιώσιμα επίπεδα, πρόβλημα ρευστότητας και φερεγγυότητας στον χρηματοπιστωτικό τομέα και συνεχή διάβρωση της ανταγωνιστικής της θέσης. Όπως προαναφέρθηκε βασική προϋπόθεση για να ενταχτεί μια χώρα στην Ε.Ε. αποτελεί η διατήρηση του ελλείμματός της σε βιώσιμα επίπεδα. Για τις ήδη ενταγμένες χώρες και αφού κριθεί το έλλειμά τους ως υπερβολικό, δηλαδή ισούται σταθερά με το 3% του ΑΕΠ, η Ε.Ε. κινεί τη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (Δ.Υ.Ε.). Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει διάφορα στάδια και το ενδεχόμενο επιβολής κυρώσεων με στόχο να παρακινηθούν τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη να λάβουν διορθωτικά μέτρα. Τον Απρίλιο του 2009 η Ελλάδα υπήχθη στη Δ.Υ.Ε. καθώς τα ελλείμματα του 2007 και του 2008 υπερέβαιναν την τιμή αναφοράς της Συνθήκης. (ΕΚΤ,2013).

Η κρίση δημοσίου χρέους οφείλεται σε κάποιο βαθμό στη διεθνή οικονομική κρίση αλλά κυρίως στις μακροχρόνιες και συσσωρευμένες μακροοικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες δεν αντιμετωπίστηκαν όταν υπήρχε το περιθώριο. Στη συνέχεια θα εστιάσουμε στο ποσοστό συμμετοχής της φοροδιαφυγής στη δημιουργία του χρέους. Το έτος 2009 το δημοσιονομικό έλλειμμα έφτασε το 13,6% του ΑΕΠ, ενώ το συνολικό δημόσιο χρέος το 115,1% του ΑΕΠ. Η κατάσταση αυτή είχε καταστροφικό αντίκτυπο στη πραγματική οικονομία της χώρας και στο τραπεζικό της σύστημα. Η χώρα αδυνατούσε να καλύψει το έλλειμά της καθώς και να αποπληρώσει τα κρατικά ομόλογα τα οποία έληγαν το επόμενο έτος.

Η πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης προς εξυγίανση των οικονομικών ήταν να καταρτίσει το Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) για τα έτη 2010-2013, το οποίο θέτει συγκεκριμένους στόχους προς επίτευξη. Για να πραγματοποιηθούν οι στόχοι αυτοί ανακοινώθηκαν αρκετά δημοσιονομικά μέτρα για αύξηση της έμμεσης φορολογίας, τη μείωση μισθολογικών δαπανών και τον περιορισμό προσλήψεων στο Δημόσιο τομέα. Ουσιαστικά πρόκειται για μια προσπάθεια του κράτους να αυξήσει τα έσοδά του μειώνοντας παράλληλα τα έξοδά του.

Συγχρόνως η χώρα απευθύνθηκε στην Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) για δανειακή στήριξη ύψους 80 δισεκατομμυρίων ευρώ από τις ευρωπαϊκές χώρες και 30 δισεκατομμυρίων ευρώ από το ΔΝΤ, για τη πραγματοποίηση της οποίας υπογράφηκαν το 2010 τρεις μνημονιακές συμβάσεις :

- α) Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (Μ.Ο.Χ.Π.),
- β) Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης (Τ.Μ.Σ.),
- γ) Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (Σ.Π.Ο.Π.).

Πρόκειται για περιορισμούς και δεσμεύσεις της Ελλάδας απέναντι στους δανειστές της, μέσω των οποίων εγγυάται την αποπληρωμή των δανειζόμενων κεφαλαίων. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η εξυγίανση του δημόσιου τομέα μέσω διαρθρωτικών αλλαγών τόσο προς τη μείωση των δημοσίων δαπανών διαμέσου της μείωσης του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων και του κόστους εργασίας όσο προς την αύξηση των εσόδων με βασικό στόχο τη μείωση της φοροδιαφυγής, και συνεπώς τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, σύσταση ενός απλούστερου και πιο αποδοτικού φορολογικού συστήματος και αναβάθμιση του ελέγχου και του φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Επιπλέον προβλέπονται μέτρα που αφορούν τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού τομέα, μαζικές αποκρατικοποιήσεις και ενέργειες προς εξυγίανση του εμπορικού ισοζυγίου.

Το Μάιο του 2010 εγκρίθηκε η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης [Loan Facility Agreement] από την ΕΚΤ και ο Διακανονισμός Χρηματοδότησης Αμέσου Ετοιμότητας [Stand-by Agreement] από το ΔΝΤ, ενώ παράλληλα σχηματίστηκε μια επιτροπή τριών μελών ή Τρόικα, η οποία περιλαμβάνει εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τραπέζης και του Διεθνούς

Νομισματικού Ταμείου. Σκοπός είναι η τριμηνιαία περιοδική αξιολόγηση της προόδου του προγράμματος εφαρμογής των όρων των Μνημονίων (ΜΟΧΠ και ΣΠΟΠ) και η εκτίμηση για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης του δανείου.

6.3 Η Ελλάδα στα πρόθυρα χρεωκοπίας. Πρώτο και Δεύτερο μνημόνιο

Στην πραγματικότητα, φτάσαμε στην εκβιαζόμενη ανάγκη υπογραφής μνημονίου δανειοδότησης επειδή χρεοκόπησε το μεταπολιτευτικό αστικό μοντέλο ανάπτυξης και διακυβέρνησης. Με την ένταξη στο ευρώ η πορεία επιταχύνθηκε καθώς υπήρχε πολύ πιο εύκολη πρόσβαση σε φθηνότερο δανεισμό. Κράτος, επιχειρήσεις και ιδιώτες καταναλώναν πολύ περισσότερα από όσα παρήγαγαν, χάρη στα δάνεια, συγκαλύπτοντας τη μείωση των επενδύσεων και της συνολικής κερδοφορίας μετά το 2006 (Τσαλίκη- Τσουλφίδης 2013).

Στη χρεωκοπία έφτασε η Ελλάδα τους πρώτους μήνες του 2010 όταν οι «αγορές» (δηλαδή τράπεζες, επενδυτικά κεφάλαια, ασφαλιστικά ταμεία και όσοι άλλοι διαχειρίζονται αποταμιεύσεις τοποθετώντας τις σε κρατικά ομόλογα) έχασαν την εμπιστοσύνη τους στη χώρα εκτιμώντας ότι δεν θα ήταν πλέον σε θέση να αποπληρώσει κανονικά το χρέος της. Λόγω της τεράστιας απώλειας κεφαλαίων από τη διεθνή κρίση του 2008, οι δανειστές ζητούσαν πλέον απαγορευτικά επιτόκια για να πάρουν το ρίσκο της δικής μας ενδεχόμενης χρεωκοπίας. Διάφορα λάθη τακτικής (η διόγκωση του ύψους του ελλείμματος του 2009, η κωλυσιεργία των ηγετών της Ε.Ε., λάθη επικοινωνίας και στρατηγικής) συνετέλεσαν στην αναζήτηση ενός πρωτόγνωρου τριμερούς μηχανισμού στήριξης και ελέγχου.

Η συμφωνία της 02/05/2010 ανάμεσα στη χώρα μας και την ΕΕ με το ΔΝΤ, όπως αποτυπώθηκε στο Πρώτο Μνημόνιο, είχε δύο όψεις πρώτον, έσωσε τη χώρα με το δάνειο των 110 δις από μίαν άμεση χρεωκοπία με συνέπειες δραματικά βαρύτερες, που θα επιδεινώνονταν με τη σίγουρη αποπομπή της Ελλάδας από το Ευρώ και δεύτερον επέβαλλε δυσβάστακτα έως και τοξικά - θανατηφόρα μέτρα σε έκταση που υπαγορευόταν από τη δημοσιονομική κατάσταση, μέτρα που καμιά κυβέρνηση δεν θα υιοθετούσε οικειοθελώς με δεδομένη την αδράνεια του πολιτικού μας συστήματος.

Αναμφίβολα, υπήρχε καλύτερο μείγμα μέτρων – ως προς την κατανομή των βαρών στην κοινωνία και ως προς τη στήριξη της παραγωγής, της απασχόλησης και των

επενδύσεων – το οποίο όμως θα έπρεπε να έχει ισοδύναμο αποτέλεσμα στη διατηρήσιμη μείωση του ελλείμματος. Ο λόγος που δεν σχεδιάστηκε ένα εναλλακτικό μείγμα ήταν οι αδράνειες των κυρίαρχων πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που ακόμα και σε τόσο ακραίες συνθήκες προτιμούν να υποτάσσονται στους ξένους πάτρωνες, ευθυγραμμιζόμενοι απόλυτα στα κελεύσματά τους και να επιβαρύνουν μονόπλευρα την εργατική τάξη και το ελληνικό νοικοκυριό υπέρ της ξένης και εντοπίας μεγαλοαστικής τάξης.

Οι στόχοι του μνημονίου του 2010 αποδείχτηκαν γρήγορα αντικειμενικά και πρακτικά ανέφικτοι. Τα δάνεια ήταν υπέρογκα, ο χρόνος επιστροφής τους εξαιρετικά βραχύς, τα έσοδα των ιδιωτικοποιήσεων είχαν υπερεκτιμηθεί, ενώ οι επιπτώσεις των μέτρων στην ύφεση είχαν σαφώς υποεκτιμηθεί. Αυτές οι αστοχίες οδήγησαν στην κατάρρευση της Κυβέρνησης Παπανδρέου και στο σχηματισμό Κυβέρνησης «σωτηρίας» υπό τον Λουκά Παπαδήμο στις 11/11/2011 με βασικό στόχο την αναδιαπραγμάτευση του μνημονίου. Πράγματι το 2ο μνημόνιο (21/2/2012) προέβλεπε ένα «καλύτερο» ‘πακέτο’ ΧΠΣ: πρόγραμμα ανταλλαγής ελληνικών κρατικών ομολόγων ύψους 207 δις με παροχή στους δανειστές ομολόγων διαβάθμισης AAA του EFSF ύψους 30 δις και έκδοση νέων ελληνικών ομολόγων αξίας 65 δις. Η απομείωση της ονομαστικής αξίας του χρέους κατά 53,5% (από 207 σε 95) συνοδεύτηκε επιπλέον από την επιμήκυνση εξόφλησης του κατά 30 χρόνια, τη μείωση επιτοκίου στο 3,65% (αρχή 2%, τέλος 3%). Το όφελος από τόκους υπολογίστηκε σε 7,5 δις ετησίως, ενώ το πραγματικό όφελος περίπου 50 δις (λόγω αναγκών ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών) σήμαναν τη μεγαλύτερη αναδιάρθρωση δημοσίου χρέους παγκοσμίως μετά το 1950.

Η «επιτυχία» Παπαδήμου επέτρεψε τη χώρα να οδηγηθεί σε εκλογές αναζητώντας μια κυβέρνηση με νωπή δημοκρατική νομιμοποίηση.

Τα δύο χρηματοδοτικά μνημόνια είχαν μικτά αποτελέσματα. Κατ’αρχήν θετικά, όσον αφορά τους αριθμούς, και μάλιστα επί το πλείστον εικονικά, φαινομενικά και πλασματικά:

- Μείωση δημοσίου ελλείμματος κατά 90% από 36,3 δις σε 3,8 δις (IOBE). Μείωση δαπανών κατά 30% (από 125 σε 88 δις)
- Βελτίωση ανταγωνιστικότητας: μείωση κόστους εργασίας (από 113 σε 97), μείωση τιμών (2013: -1,5%)

- Πλεόνασμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών: 2010-2013 άνοδος εξαγωγών κατά 21%, μείωση εισαγωγών κατά 15% (Προβόπουλος 2014)
- Εξυγίανση τραπεζικού τομέα: λιγότερες και ισχυρότερες τράπεζες με κεφαλαιακή επάρκεια νέα συμφωνία για το χρέος στις 26/11/2012 με τέσσερις όρους: 1) Μείωση επιτοκίου δανεισμού του 1ου προγράμματος κατά 1 μονάδα, 2) Μείωση κόστους εγγυήσεων για δάνεια EFSF,3)Επιμήκυνση ωρίμανσης διμερών δανείων κατά 15 έτη και αναβολή πληρωμής τόκων δανείων EFSF κατά 10 έτη, 4) Δέσμευση ΕΕ-17 για κατάθεση κερδών από επαναγορά ελληνικών ομολόγων υπέρ λογαριασμού εξυπηρέτησης ελληνικού χρέους (Eurogroup Statement on Greece 27/11/2012).
- Σοβαρή υποχώρηση του κόστους δανεισμού: απόδοση στο ήμισυ της απόδοσης των 10ετών ομολόγων (6,99% από 14% το 2010, 28/2/2014)

Υπάρχουν ωστόσο και σοβαρότατα αρνητικά αποτελέσματα, καθώς όταν ευημερούν οι αριθμοί, συχνά πεινούν οι άνθρωποι, κατά τη γνωστή και μνημειώδη ρήση του γέροντος της δημοκρατίας. Αυτά τα αρνητικά αποτελέσματα πολύ συνοπτικά παρουσιάζονται ως εξής:

- Οι άνεργοι από 325.000 (6,6% του εργατικού δυναμικού) το 2008, αυξήθηκαν σε 1,4 εκ. (27,5%) το 2013, εκ των οποίων το 65% μακροχρόνια άνεργοι (IOBE)
- Υπήρξε δραματική μείωση ΑΕΠ από 233 δις το 2008 σε 183 δις το 2013 (πτώση 23%)
- Το Δημόσιο Χρέος παραμένει πολύ υψηλό 172% (317 δις) παρά το ‘κούρεμα’ του 2011
- Οι τιμές ακινήτων σημείωσαν μεσοσταθμική πτώση κατά 42% σε 5 χρόνια (‘Η’ 22/1/2014)
- Οι καταθέσεις στις ελληνικές τράπεζες μειώθηκαν από 240 το 2009 σε 161 δις (πτώση 33%)
- Σημειώθηκε επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου: από 88% ΜΟ ΕΕ28 το 2010 σε 75% το 2012
- Υπήρξε άνοδος φτώχειας από 20% το 2009 σε 21,3% το 2012 (σχετικά μικρή λόγω ραγδαίας επιδείνωσης ΑΕΕ), ιδίως για τους νέους (16-29 ετών) και τους ηλικιωμένους (65+ ετών) (Ματσαγανής, 2013)

- Οι εισοδηματικές ανισότητες αυξήθηκαν: ο Gini αυξήθηκε από 0.347 σε 0.368 μεταξύ 2010 και 2012. Μέσα σε 2 χρόνια το ανώτερο 20% αύξησε τη διαφορά του από το φτωχότερο 20% από 6 σε 7,5 φορές (Ματσαγάνης, 2013)

7. Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ 1929 ΚΑΙ 2008. Ο ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ

7.1 Η κρίση του 1929 σε σύγκριση με την κρίση 2008

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση βρίσκεται δυστυχώς σε εξέλιξη και όπως δείχνουν τα πράγματα θα διαρκέσει αρκετά ακόμα. Η κατάληξή της παραμένει άγνωστη καθώς πολλά από τα στοιχεία που την καθορίζουν μεταβάλλονται καθημερινά. Η αρχή της εντοπίζεται στο σκάσιμο της φούσκας του στεγαστικού τομέα και την κατάρρευση της Lehman Brothers. Όμως όπως και στο Κραχ του 1929, υπάρχουν και άλλα γεγονότα και καταστάσεις που συνέβαλλαν και οδήγησαν την παγκόσμια οικονομία σ' αυτή την κατάσταση.

Το 1929 η κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης σηματοδότησε και την έναρξη της μεγάλης οικονομικής ύφεσης, σε Η.Π.Α., αλλά και σχεδόν σε ολόκληρο τον εκβιομηχανισμένο κόσμο. Αυτό προήλθε από ριψοκίνδυνες κερδοσκοπικές ενέργειες, οι οποίες απέτυχαν και συμπαρέσυραν ολόκληρη την οικονομία. Πίσω όμως από εκείνες τις ενέργειες κρυβόταν το γεγονός ότι τα θεμέλια της οικονομίας ήταν σαθρά, υπήρχαν νοσηρές εταιρικές και τραπεζικές δομές, ασταθές εξωτερικό εμπόριο, διακίνηση εσφαλμένων οικονομικών πληροφοριών και κακή κατανομή του εισοδήματος. Τα αποτελέσματα ήταν οικονομία σε παράλυση, περισσότερες από 5.000 τράπεζες να βάλουν λουκέτο όπως και πολλές επιχειρήσεις, περικοπές μισθών και τεράστια ποσοστά ανεργίας.

Το πρώτο που μπορεί να σημειώσει κάποιος χωρίς πολύ σκέψη και μελέτη είναι ότι και τα δύο Κραχ φέρουν ως γενεσιουργό χώρα της Η.Π.Α., δηλαδή την Μέκκα του Καπιταλισμού. Αυτό φυσικά δεν είναι τυχαίο, αφού πρόκειται για κρίσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και του ομωνύμου οικονομικού συστήματος. Επίσης οι επιπτώσεις της ύφεσης που ακολούθησε για την παγκόσμια κοινότητα ήταν τεράστιες τότε, ενώ δεν είχαν πάρει τέτοιες διαστάσεις σήμερα, εάν και η παγκόσμια κρίση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και ίσως οι συνέπειες να μην είναι ακόμα ορατές. Από εκεί και πέρα βλέπουμε ότι σίγουρα υπάρχουν κάποιες ομοιότητες αλλά και διαφορές μεταξύ των δυο. Ομοιότητες που έχουν σχέση με τις αιτίες μπορεί να εντοπίσει κάποιος ως προς τις κερδοσκοπικές τάσεις των αγορών, την κακή δομή και τον ανεξέλεγκτο τρόπο δράσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και κυρίως των

hedge funds κατά την παγκόσμια κρίση, αλλά και σε μια παράλογη ευφορία της Wall Street τότε και των χρηματοπιστωτικών αγορών τώρα.

Οι ομοιότητες που έχουν σχέση με τα επακόλουθα των δύο Κραχ είναι περισσότερες. Χρεοκοπία τραπεζικών κολοσσών. Βέβαια κατά το Κραχ του 1929 ο αριθμός των τραπεζών που έβαλαν λουκέτο ήταν τεράστιος και σίγουρα μη συγκρίσιμος με τα τωρινά δεδομένα. Είναι όμως μια πραγματικότητα. Υπάρχει μια μείωση των χρηματιστηριακών δεικτών. Κυρίως όμως υπάρχει μια μείωση της παραγωγής σε όλο τον κόσμο και αποδιάρθρωση του παγκόσμιου εμπορίου, με συνέπεια την παρατεταμένη οικονομική ύφεση. Τεράστια ποσοστά ανεργίας σε όλο τον κόσμο, περικοπές μισθών και χαμηλή αγοραστική δυνατότητα.

Η σημερινή οικονομική κρίση αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες του 20ου αιώνα. Η σημερινή κρίση ξεκίνησε από την φούσκα στις τιμές των ακινήτων σε πολλές περιοχές των ΗΠΑ. Η οικονομική κρίση προκάλεσε σημαντική μείωση της ρευστότητας και συγκρίνοντας την πτώση των χρηματιστηρίων το 1930 και τώρα, η σημερινή πτώση είναι αρκετά χειρότερη. Οι ΗΠΑ κρατικοποίησαν κάποιες τράπεζες ενώ η Ιρλανδία ανακοίνωσε κρατική εγγύηση στις καταθέσεις. Ενώ κάποιες ανακοίνωσαν πακέτα βοθημάτων και κάνανε ενέσεις ρευστοποίησης σε τράπεζες που αντιμετώπιζαν δυσκολίες. Αν πτωχεύσουν οι τράπεζες, το προσωπικό που θα μείνει άνεργο θα επηρεάσει αρνητικά τα ιδρύματα κοινωνικών ασφαλίσεων και την ζήτηση στην αγορά. Γι' αυτό μια επιλογή είναι η κρατικοποίηση των τραπεζών ή οι ενέσεις ρευστοποίησης διαπιστώθηκε ότι υπάρχει η ανάγκη χάραξης κοινής νομισματικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο καθώς και διεθνούς συντονισμού του χρηματοοικονομικού συστήματος. Διαπιστώθηκε ότι λόγω του μεγέθους της κρίσης η κρατική παρέμβαση για εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού συστήματος θα είναι χρονοβόρα. Απαιτείται λήψη μέτρων από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την εποπτεία των χρηματοπιστωτικών αγορών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποβλέπει σε μέτρα ενίσχυσης της απασχόλησης και κοινωνικής ένταξης για να αντιμετωπιστεί η παρούσα κρίση. Επίσης απαιτεί δημόσια εποπτεία στα τραπεζικά συστήματα. Η ανακοίνωση πακέτων βοήθειας εξάλειψε την έλλειψη εμπιστοσύνης που επικρατούσε στις χρηματαγορές. Διεθνή οργανισμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και η Παγκόσμια Τράπεζα επεμβαίνοντας προσπάθησαν να εμποδίσουν την διεύρυνση της κρίσης. Η ομοσπονδιακή τράπεζα

των ΗΠΑ (FED) κατέβασε τα επιτόκια ανακουφίζοντας τις αγορές. Αρκετές χώρες έχουν κατανοήσει ότι πρέπει να κινηθούν από κοινού για την επίλυση των προβλημάτων.

7.2 Ο Κοινωνικός αντίκτυπος της σύγχρονης ελληνικής οικονομικής κρίσης

Σε περίοδο οικονομικής κρίσης που βιώνουμε , η Ελλάδα προσπαθεί να βγει νικήτρια από το οικονομικό αδιέξοδο στο οποία βρίσκεται και να διαψεύσει όλους αυτούς που μιλούν για ενδεχόμενη πτώχευση. Κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα η οποία έχει βρεθεί κατά καιρούς σε πληθώρα καταστάσεων οικονομικής κρίσης όπως καταστροφές και πολέμους.

Μια οικονομική κρίση όπως είναι λογικό έχει πάρα πολλές συνέπειες σε αρκετούς τομείς και ιδιαίτερα στον οικονομικό. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης παρατηρούνται όχι μόνο στις σχέσεις μεταξύ των άλλων χωρών αλλά και στο εσωτερικό μια χώρα εξίσου σε έντονο βαθμό. Το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και η απασχόληση αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής κατάσταση (Marmot και Bell,2009)

Όλοι μας παρατηρούμε στα ΜΜΕ, διάφορους οικονομολόγους να αναφέρονται δικαιολογημένα στα οικονομικά προβλήματα της χώρας μας. Αναλύουν την υπάρχουσα κατάσταση και προσπαθούν να βρουν τρόπους για την αποφυγή μιας πλήρους οικονομικής αποτυχίας της χώρας. Ωστόσο, κανείς δεν αναφέρεται στις κοινωνικές επιπτώσεις που έχει η κρίση στους Έλληνες στον βαθμό που της αναλογεί.

Παρατηρώντας τις κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης , εύκολα μπορούμε να πούμε ότι η ανεργία αποτελεί τον τομέα που πλήττεται περισσότερο από τέτοιες καταστάσεις. Χιλιάδες άνθρωποι έχουν χάσει και πρόκειται να χάσουν τις δουλειές τους εξαιτίας αυτής της νέας πολιτικής κατάστασης. Ακόμα και βασικές βιοποριστικές ανάγκες είναι δύσκολο να καλυφθούν. Ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι με οικογένειες και παιδιά άρχισαν να δυσκολεύονται και να αδυνατούν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους από την έναρξη της κρίσης. Χιλιάδες νέοι με πτυχία και μη καταφεύγουν στο εξωτερικό καθώς βλέπουν ότι δεν μπορούν να έχουν

μια αξιοπρεπή ζωή. Οι περισσότεροι πτυχιούχοι δεν έχουν πλέον το δικαίωμα να δουν τους κόπους τόσων χρόνων σπουδών να ευοδώνονται τόσο σε επαγγελματικό όσο και πνευματικό επίπεδο. Τα ποσοστά της ανεργίας αυξάνονται συνεχώς, ανεργία, μια κατάσταση που μόνο θλιβερή μπορεί να χαρακτηριστεί. Η μόνη λύση για αυτούς τους ανθρώπους είναι η μετανάστευση η οποία αποτελεί απόρροια του φαινομένου της ανεργίας καθώς και μία ακόμα μακροπρόθεσμη κοινωνική συνέπεια της οικονομικής κρίσης. Οι νέοι άνθρωποι θα επιδιώξουν την πραγμάτωση των στόχων τους και των ονείρων τους σε άλλες χώρες του εξωτερικού εφόσον η γενέτειρα χώρα τους δεν μπορεί να γίνει αρωγός σε μια τέτοια διαδικασία. Επιπρόσθετα, το ποσοστό των ανθρώπων οι οποίοι καταφεύγουν σε κοινωνικά δίκτυα φροντίδας με σκοπό να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες αυξάνεται κι αυτό συνεχώς. Η συμμετοχή των ελλήνων στα συσσίτια της εκκλησίας αποτελεί το 40%. Οι περισσότεροι απ' αυτούς είναι άνθρωποι οι οποίοι βρίσκονται κοντά στην ηλικία συνταξιοδότησης.

Η εγκληματικότητα είναι ένα άλλο κομμάτι της κοινωνικής ζωής το οποίο επηρεάζεται εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης. Οι άνθρωποι για να ζήσουν θα προβούν σε εγκληματικές πράξεις για να καταφέρουν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Τέτοιες πράξεις μπορεί να είναι κλοπές καθώς και ανθρωποκτονίες. Όταν συμβαίνουν τέτοια γεγονότα σε μια κοινωνία, καταρρέει το σύστημα αξιών και το σύστημα κοινωνικού ελέγχου αδυνατεί να ελέγξει την όλη κατάσταση. Πλέον, αρχίζουμε να μιλάμε για μια ζοφερή και χαοτική κοινωνική πραγματικότητα.

Ως υγεία, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό υγείας ορίζεται όχι μόνο η απουσία νόσου αλλά και η κατάσταση της ψυχοκοινωνικής ευεξίας. Έτσι λοιπόν γίνεται αντιληπτό ότι η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της θα επηρεάσουν τη σωματική, ψυχική και κοινωνική υγεία. Η συμπεριφορά των ανθρώπων είναι ένα άλλο εξίσου σημαντικό κομμάτι το οποίο πλήττεται από την οικονομική κρίση. Στην ιδέα της οικονομικής κρίσης, οι άνθρωποι νιώθουν άγχος, ανασφάλεια και φόβο για το τι μέλει γενέσθαι. Στη συνέχεια, νιώθουν θυμό για αυτούς που έφεραν τη χώρα σε μια τέτοια κατάσταση. Η οικονομική κρίση προκαλεί προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων όπως κοινωνικό αποκλεισμό, έριδες στο οικογενειακό περιβάλλον, δυσλειτουργικό χειρισμό δύσκολων καταστάσεων όπως το άγχος, αρνητικές σκέψεις. Επίσης σε σοβαρές καταστάσεις μπορεί να προκληθεί κατάθλιψη καθώς και διάφορα σωματικά προβλήματα (αϋπνίες, σωματική ένταση). Το οικονομικό χρέος είναι ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας που προδιαθέτει σε

κατάθλιψη. Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι κακοί οικονομικοί δείκτες είναι ανάλογοι με την κακή υγεία, γι' αυτό η φτώχεια θεωρείται διεθνώς η πρώτη αιτία θανάτου.

Λόγω της οικονομικής κρίσης, αυξάνεται και η θνησιμότητα. Η οικονομική κρίση οδηγεί σε μία σημαντική αύξηση του ποσοστού των αυτοκτονιών, η οποία σχετίζεται πάντα με την αύξηση της ανεργίας. Όμως και τα γενικότερα ποσοστά θνησιμότητας του πληθυσμού, φαίνεται να επηρεάζονται από τις οικονομικές δυσκολίες τις οποίες βιώνει μια χώρα. Σύμφωνα με έρευνες που έγιναν στην Ευρώπη, η οικονομική ύφεση επηρεάζει τα ποσοστά θνησιμότητας και παρατηρήθηκε ότι για κάθε αύξηση 1% στην ανεργία, υπάρχει αύξηση 0,8 % στις αυτοκτονίες.

Η ζωή και η προσωπικότητα του σύγχρονου ανθρώπου βασίζονται πάνω στην εργασία και στην οικονομική του κατάσταση. Η εργασία βοηθά κατά πολύ στη συγκρότηση της ταυτότητας του ανθρώπου καθώς και της γενικότερης εικόνας του. Με αφετηρία τα προβλήματα στην εργασία, ξεδιπλώνεται όλο το κουβάρι των κοινωνικών επιπτώσεων που έχει η οικονομική κρίση στους ανθρώπους (Κατσορίδας και Λεχουρίτης, 2010 & INE-ΓΣΕΕ, 2008)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναμφίβολα κάθε οικονομική κρίση είναι ξεχωριστή. Όλες όμως οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού παρουσιάζουν διαχρονικά μεταξύ τους εντυπωσιακές ομοιότητες, όπως η αύξηση των τιμών των αγαθών, η συσσώρευση χρέους, και τα δημοσιονομικά ελλείμματα.

Η πλειονότητα των ιστορικών κρίσεων προεκλήθησαν από την οικονομική φιλελευθεροποίηση, που οδήγησε στην απορρύθμιση της αγοράς και στα συνεπακόλουθα κραχ με τεράστιο κοινωνικό κόστος και πολλαπλές καταστροφικές συνέπειες που επωμίζονται ως υποζύγια οι κοινωνικές τάξεις των μη προνομιούχων πολιτών.

Κλείνοντας, αξίζει να αναφέρουμε ότι η οικονομική κρίση πέρα από τα αρνητικά αποτελέσματα σε οικονομία και κοινωνία, αποτελεί και μια ευκαιρία για κοινωνική αλλαγή. Είναι μια πρόκληση για την αποδόμηση ενός σαθρού, αντιπαραγωγικού και σχεδόν αποκλειστικά χρηματοπιστωτικού αστικού οικονομικού μοντέλου και την ανάδειξη μιας υγιούς συλλογικής προσπάθειας για την ανοικοδόμηση της εθνικής μας οικονομίας σε γερές παραγωγικές και αυτοδύναμες βάσεις που συνίστανται στην αγροτική παραγωγή, τον τουρισμό, την σταδιακή εκβιομηχάνιση και τις εξαγωγές. Και όλα αυτά μέσα από τον κεντρικό προγραμματισμό της εθνικής οικονομίας και την συνεργασία του δημοσίου, των συνεταιρισμών, των συνδικάτων, της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των κοινωνικοποιημένων και αναπτυξιακών τραπεζών, σε ένα μοντέλο οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού με προοδευτικό πρόσημο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτου Ν., «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974). Όψεις της ελληνικής εμπειρίας», Αθήνα 1995
- Αλογοσκούφης Γ., και Λαζαρέτου Σ., «Η δραχμή, Νομισματικά Καθεστώτα και Δημοσιονομικές Διαταραχές στη Νεώτερη Ελλάδα» Εκδόσεις Αθηναϊκή Οικονομική 1997
- Αλογοσκούφης Γ., και Λαζαρέτου Σ., «Η Δραχμή από το Φοίνικα στο Ευρώ» Έκδοση β', Αθήνα: Λιβάνης 2002
- Αργεΐτης Γ., «Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή. Η περίπτωση της Ελλάδας» Εκδόσεις Τυπωθήτω -Γ.Δαρδανός, 2002
- Βορίδης Η., Αγγελοπούλου Ε., και Σκοτίδα Ι., «Η Νομισματική Πολιτική μέσα από τα Κείμενα της Τράπεζας της Ελλάδος 1990-2000» Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 20, Ιανουάριος, 2003
- Βαβούρας Σ. Ιωάννης, (1994), «Εθνική οικονομική πολιτική και ΟΝΕ», Αθήνα, Εκδ.Παπαζήσης ΑΕΒΕ, 1994
- Βώρου, Φ. Κ., «Μικρασιατικός Πόλεμος», Θέμα Νεώτερης και σύγχρονης Ιστορία από τις πηγές, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992
- Γκαργκάνας Ν., Θωμόπουλος Τ., Σημίτης Κ., και Σπράος Γ., « Η Πολιτική της Οικονομικής Σταθεροποίησης» Αθήνα:Γνώση.1989
- Γκαργκάνας Ν., «Ελλάδα και Ο.Ν.Ε: Προοπτικές και Προκλήσεις» Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, τεύχος 12, Δεκέμβριος, 1998
- Γκαργκάνας, Ν., και Ταβλός Γ., «Νομισματικά Καθεστώτα και Επιδόσεις ως προς τον Πληθωρισμό: Η Περίπτωση της Ελλάδος» Αθήνα:Τράπεζα της Ελλάδος, The Brookings Institution.2002
- Δούκας Π., «Η εποχή του Ευρώ και η Ελλάδα» Εκδόσεις Σιδεράς Ι., 1999
- Δρίτσα, Μ., « Βιομηχανία και τράπεζες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», Αθήνα 1990.
- Καζάκος Π., «Ανάμεσα σε κράτος και αγορά» Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001
- Κατσέλη, Λ., 1991 «Στρατηγικές Επιλογές εν όψει της ΟΝΕ» στο Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, Κείμενο Εργασίας Αθήνα ΕΚΕΜ

- Κάτσιος, Σ., «The Shadow Economy and Corruption in Greece» South-Eastern Europe Journal of Economics, 2006
- Κατσορίδας και Λεχουρίτης «Οι κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της ανεργίας» Εγκέφαλος, 2010
- Κολιόπουλου. Σ., Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945. Από τη Γαλλική Επανάσταση στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001
- Κρούγκμαν Π., «Η κρίση του 2008, και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης» Εκδόσεις Καστανιώτης, 2009
- Λιάκου, Α. Ι., « Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών» Ίδρυμα έρευνας και παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας , Αθήνα 1993
- Μανεσιώτης Β., «Τελικά φταίει ο Δημοσιονομικός Πολλαπλασιαστής ;» Εκδότης Economica Publishing, 2013
- Μητσόπουλος Μ., και Πελαγίδης Θ., « Κατανοώντας την Κρίση στην Ελλάδα» Εκδότης Ψυχογιός, 2012
- Μυλωνάς Ν., «Πιθανότητες και στατιστική» Έκδοση Θεσσαλονίκη Τζιόλα, 2013
- Παπαδήμος, Λ., «Από τη Δραχμή στο Ευρώ» Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, τ.15, Ιούλιος 2000
- Προβόπουλος Γ., «Οι δύο παγκόσμιες κρίσεις και η ελληνική οικονομία» Αθήνα, Νοέμβριος 2009
- Στουρνάρας, Γ., «Η Ένταξη της Δραχμής στη Ζώνη του Ευρώ και οι Προκλήσεις για το μέλλον» στο Η Ένταξη στην ΟΝΕ και οι Προκλήσεις του Μέλλοντος, επιμέλεια Στουρνάρας Γ., Αθήνα: Καστανιώτης. 2004
- Χατζηιωσήφ, Χ., (επιμ.), « Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα: Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900-1940» Αθήνα 2009.
- Χ. Χατζηιωσήφ Χ., «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας στον Μεσοπόλεμο», Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα. Όψεις πολιτικής και οικονομικής Ιστορίας 1900-1940, επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009

- Χρηστοδουλάκης Ν., «Παρεμβάσεις για την Ευρώπη» Εκδόσεις Παπαζήση, 2009
- Ψαλιδόπουλος Μιχάλης 2005, «Η Οικονομική Ανάπτυξη της Ελλάδος στην περίοδο 1953-1974 και η αποτίμηση των μέτρων» Αθήνα 2005
- Ψυχογιού Ε., «Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη» εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2000

Ξένη βιβλιογραφία

- Alogoskoufis, G., «Competitiveness, Wage Adjustment and Macroeconomic Policy in the Dependent Economy: The Case of Greece» Greek Economic Review, 12
- Argyrou M.G. and Chortareas G., «Current account imbalances and real» 2008
- exchange rates in the euro area, Review of International Economics
- Birdsall N., « *How to unlock the \$1 trillion that developing countries urgently need to cope with the crisis*» Center for Global development, 2009
- Gailbraith John Kenneth, Το μεγάλο Κραχ του 1929, 2000
- Hogan, M. J., The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952, Cambridge University Press, Cambridge 1987
- Kiotos A., «Konvergenzkriterien und makroökonomische Anpassung in Griechenland» Εκδόσεις Σάκκουλας 1999
- Marmot Mg., Bell R., «How the financial crisis affect health ;» Department of Epidemiology and Public Health, London, 2009
- Papademos, Lucas «Greece and the EMS: Issues, Prospects and a Framework for Analysis» στο The European Monetary System in the 1990's, (eds) De Grauwe, Paul και Lucas Papademos, London: Longman, 1990.
- Paul De Grauwe (2003), «ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ», Εκδ. Παπαζήσης 2003

Εκθέσεις

- Alpha Bank «Η κρίση του 2007-2009: Η άνοδος και η πτώση της χρηματοοικονομικής μοχλεύσεως». «Τα αίτια της χρηματοοικονομικής κρίσεως και η προοπτική εξόδου της παγκόσμιας οικονομίας από την ύφεση», *Οικονομικό Δελτίο*, 2009α
- Alpha Bank «Τράπεζες: Η αντοχή στην κρίση, εγγύηση για την ανάκαμψη της οικονομίας», *Οικονομικό Δελτίο*, 2009 β
- Alpha Bank «Η Διαχείριση Κρίσεων στην Ευρωζώνη: Η ελληνική περίπτωση» *Οικονομικό Δελτίο*, 2012
- ΕΕΤ – Ελληνική Ένωση Τραπεζών «*Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2009*» Αθήνα: ΕΕΤ 2010
- ΕΕΤ – Ελληνική Ένωση Τραπεζών «*Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2010*» Αθήνα: ΕΕΤ ,2011
- ΕΕΤ – Ελληνική Ένωση Τραπεζών «*Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2011 και το 2012*» Αθήνα: ΕΕΤ, 2013
- ΕΚΤ - Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα «*Ετήσια Έκθεση 2012 Φραγκφούρτη*» ΕΚΤ 2013
- Καλφάογλου, Φ. «Το Πλαίσιο της Κεφαλαιακής Επάρκειας των Τραπεζών», *Οικονομικό Δελτίο*, Αθήνα: ΕΕΤ 2012
- ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», Ετήσια έκθεση, Αθήνα 2008
- Μυλωνάς, Π. «Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα: Στρατηγική Επιβίωσης σε ένα περιβάλλον πρωτόγνωρων προκλήσεων», στο ΤτΕ (2013), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*, Αθήνα: ΤτΕ 2013
- ΤτΕ – Τράπεζα της Ελλάδος «*Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2011*» Αθήνα: ΤτΕ 2012
- ΤτΕ – Τράπεζα της Ελλάδος «*Έκθεση για την Ανακεφαλαιοποίηση και Αναδιάρθρωση του Ελληνικού Τραπεζικού Τομέα*» Αθήνα: ΤτΕ 2012β
- ΤτΕ – Τράπεζα της Ελλάδος «*Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*» Αθήνα: ΤτΕ 2013
- ΕΚΤ (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) (β), *Καθήκοντα.*:
 - <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.el.html>
- Προβόπουλος, Γ., *Ομιλία Διοικητή στην 80η Ετήσια Γενική Συνέλευση των Μετόχων (25/2/2013)*

- http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/DispItem.aspx?Item_ID=273&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b

- ΤτΕ (Τράπεζα της Ελλάδος) (α), *Η Τράπεζα της Ελλάδος*. Online. Διαθέσιμο: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/default.aspx>

- ΤτΕ (Τράπεζα της Ελλάδος) (β), *Νομισματική Πολιτική και Ευρωσύστημα*. Online. Διαθέσιμο: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/MonetaryPolicyEurosystem/default.aspx#eurosystem>,
<http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/MonetaryPolicyEurosystem/monetary.aspx#part>

- ΤτΕ (Τράπεζα της Ελλάδος) (γ), *Νομικό Πλαίσιο*. Online. Διαθέσιμο: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/LegalF/default.aspx>
<http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/LegalF/statute.aspx>

- ΤτΕ (Τράπεζα της Ελλάδος), (δ) *Θεσμικό Πλαίσιο Ίδρυσης και Λειτουργίας*. Online. Διαθέσιμο: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/LegalF/default.aspx>

- ΕΕΤ (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών), *Στατιστικά*. Online. Διαθέσιμο: <http://62.1.43.74/4Statistika/UpIPDFs/net2012.pdf>

